

Tavşanlı'da

Termik Santral ve Kömür Madenciliğine
Yönelik Tutum ve Adil Geçiş İçin

Yol Haritası Raporu

Tunçbilek Termik Santrali
Fotoğraf: Hlyya eřmeci Cengiz

ŞUBAT 2025

Araştırma Dönemi:

Haziran-Ağustos 2024

Araştırma Koordinatörü:

Hülya Çeşmeci Cengiz

Araştırma Ekibi:

Ali Cebe

Selen Çakırhan

Beyza Ceren Aksoy

Veri Yönetimi:

Ayşe Akdeniz

Araştırma Danışmanları:

Dr. Sinan Erensü

Dr. Zeynep Feyza Akınerdem

Rapor:

Hülya Çeşmeci Cengiz

Katkıda Bulunanlar:

Pelin Akyaka

Editör ve Son Okuma:

Eylem Can

ZFA Araştırma &

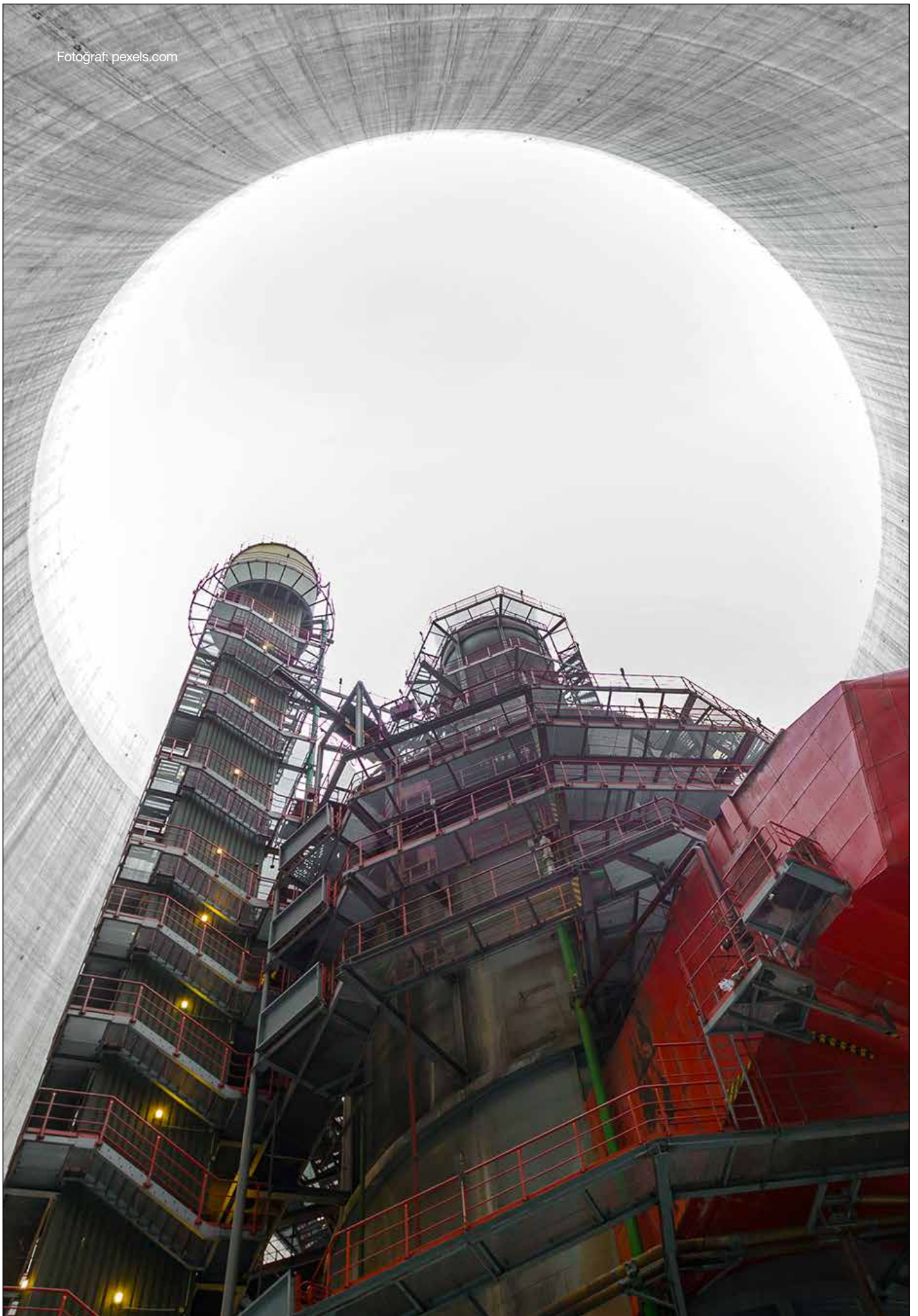
Hülya Çeşmeci Cengiz

Uzun süren derinlemesine görüşmelere vakit ayırarak araştırmamıza katılan, sorularımıza sabır ve samimiyetle cevap veren görüşmecilerimize, çalışmamız boyunca her türlü desteği sunan Tavşanlı Belediyesi'nin değerli yöneticileri Sayın Ali Kemal Derin'e ve Sayın İrfan Güleç'e, Tavşanlı Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Davut Efe'ye, bölgenin madencilik geçmişine ışık tutan fotoğraflarını kullanmamıza izin veren Tunçbilek Belediyesi'ne, Ünsa Madencilik, kutahyaninsesi.com'a ve son olarak araştırmamıza öneri ve değerlendirmeleriyle katkıda bulunan çalışma arkadaşlarımıza teşekkür ederiz.

Climate Action Network (CAN) Europe (Avrupa İklim Eylem Ağı), iklim değişikliğiyle mücadele eden Avrupa'nın önde gelen sivil toplum koalisyonudur. 38 ülkeden 170'ten fazla üye organizasyonu ile 1.500'ün üzerinde sivil toplum kuruluşu ve 47 milyondan fazla yurttaşı temsil eder ve Avrupa çapında sürdürülebilir kalkınma, iklim ve enerji politikaları için çalışır. Daha fazla bilgi için <https://caneurope.org/>

CLIMATE ACTION NETWORK
Europe

İçindekiler

YÖNETİCİ ÖZETİ	7
GİRİŞ	15
AMAÇ VE YÖNTEM	16
1. TAVŞANLI'YA DAİR GÖZLEMLER	19
1.1. Demografik Yapı	20
Hane yapısı	22
1.2. Altyapı Hizmetleri	23
Eğitim	23
Sağlık	25
Ulaşım	26
Enerji	26
1.3. Sosyal İmkânlar	27
1.4. Toplumsal Yapı ve Tavşanlılık	29
1.5. Paydaşlar	30
2. GEÇİM FAALİYETLERİ	35
2.1. Madencilik	35
2.2. Sanayi Sektörü	36
2.3. Tarım ve Hayvancılık	40
2.4. Nakliye Sektörü	45
2.5. Yenilenebilir Enerji	46
2.6. Turizm	47
3. TAVŞANLI'DA KÖMÜR EKONOMİSİ	51
3.1. Kömür Ekonomisinin Tarihi	51
3.2. Kömür Ekonomisinin Bugünü	54
3.2.1 Sendikal temsiliyet	57
3.2.2 Kömür ekonomisinin olumlu ve olumsuz yanları	59
3.2.3 Kömür ekonomisinde madenci ve termik santral işçisi olma	64
4. KÖMÜRDEN ÇIKIŞ VE ADİL GEÇİŞE YAKLAŞIMLAR	75
4.1. İklim Değişikliği ve Kömürden Çıkış	75
4.2. Kömürün Olmadığı Bir Tavşanlı	78
4.3. Adil Geçiş İçin Fırsatlar ve Engeller	79
4.4. Sektörlerin Değerlendirilmesi	84
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	93

Tunçbilek madenci heykeli

YÖNETİCİ ÖZETİ

Haziran-Ağustos 2024'te, Kütahya'nın Tavşanlı ilçesinde yürütülen saha araştırması-na dayanan "Tavşanlı'da Termik Santral ve Kömür Madenciliğine Yönelik Tutum ve Adil Geçiş İçin Yol Haritası Raporu", madenci ve termik santral işçileri ve eşleri, yerel yönetim, siyasi parti, oda ve birlik, üniversite, sendika, kanaat önderi ve yatırımcılardan oluşan 71 görüşmeci ile yapılan 50 saati aşkın görüşme sonucundan yola çıkılarak hazırlandı.

Araştırma başta kömür madencileri, termik santral çalışanları ve aileleri olmak üzere bölge halkının termik santrale ve kömür madenciliğine ilişkin algı ve tutumunu ortaya koymayı ve adil geçiş çalışmaları için temel hareket noktalarının neler olabileceğini belirlemeyi amaçladı. Bu kapsamda görüşmecilerin kömüre, kömür sektörü işçiliğine, kömür ekonomisine, bölgeye ve kömürden çıkışa ilişkin görüşleri toplanarak bu konulara yaklaşımlarındaki ortaklıklar, farklılıklar belirlenmeye çalışıldı.

Beş bölümden oluşan rapor, ekonomisi uzun yıllardır kömüre dayalı bir ilçe olan Tavşanlı'nın varolan durumunun resmi çizilerek, kömüre dayalı istihdamın yıllar içinde

düşmesine, kömür ekonomisinin küçülmesine rağmen ilçe ekonomisinin hâlâ kömüre dayanması somut gerçekliğinin ilçedeki etkilerine odaklandı. Uzun yıllar kömür madenlerinde ürettiği kömür ile termik santrallerde elektrik üretimi yaparak Türkiye ekonomisine büyük katkılar sağlamış, buna karşılık hak ihlalleri ve ağır sağlık sorunları ile bedeller ödemiş ilçe halkının iklim dostu, dirençli ekonomilere ve insana yakışır işlere kavuşacakları dönüşüm süreçlerine ulaşma imkânları araştırıldı.

Tavşanlı'ya Dair Gözlemler

Yaklaşık on milyon nüfusa hitap eden bir hinterland

100.651 kişilik nüfusuyla Kütahya'nın en kalabalık ikinci ilçesi olan Tavşanlı Bursa, Eskişehir, İzmir gibi büyük sanayi, ticaret ve turizm merkezlerine sadece birkaç saatlik mesafede konumlanan merkezi bir ilçedir ve adeta bir şehir görünümündedir. İlçe nüfusunun yüzde 72'si ilçe merkezinde yüzde 28'si köylerde yaşar. İlçede okuryazarlık oranı yüksektir. Eğitimli nüfusun büyük bölümünü lise ve dengi okullarda eğitim alabilmiş nüfus oluşturur. 2000'li yıllardan bu yana kömür ekonomisinin gücünü

Garp Linyitleri İşletme Müdürlüğü

Yitirmesi ile birlikte genç nüfus ilçe dışına göç ettiği için Tavşanlı demografik olarak büyüyemeyen bir ilçe olsa da, kömüre ve sanayiye dayalı ekonomik güç ilçenin ıssız bir kasabaya dönüşmesini engellemiş, ekonomik hacmini güçlü kılmıştır.

İlçenin ekonomisinin hareketlenmesinin önündeki en büyük engellerden biri olarak şehirler arası yol ağının eksikliği gösterilir. İlçe eğitim, sağlık gibi sosyal hizmetlere ilişkin konularda da eksiklikler yaşar. Liselerden meslek yüksekokullarına kadar çeşitli kurumlarla donanmış ilçede, eğitim sistemi çeşitlilik bakımından zenginlik gösterse de, eğitimin içeriği ve ilçenin istihdam sektörleri arasında uyumsuzluklar görülür. Mezun olan nitelikli nüfusun istihdam edilecekleri alanlar kısıtlı olduğu için, eğitim alan gençler iş için başka il ya da ilçelere göç etmek ya da ekonomik olarak en avantajlı sektör olarak gördükleri kömür sektörüne yönelmek zorunda kalır. Son dönemde sanayide kadın istihdamının artmasına rağmen, ilçede kız çocuklarını endüstriyel alanda üretime yönleltecek mesleki eğitim liseleri ve programları bulunmaz. Diğer önemli bir konu da sağlık hizmetlerine erişimdir. İlçede yeni hastane olmasına karşın uzman doktor eksikliği yaşanır.

Anadolu'daki herhangi bir ilçeden çok, hareketli bir kenti andıran Tavşanlı'da sosyal hayat büyük ölçüde bireysel alanlara sıkışmıştır, toplumsal yapı içe dönüktür. Bir yandan "toplumsal değişim" ve "dışa açılma" arzuları yüksek sesle ifade edilirken, diğer yandan bu değişim ve dönüşüm gerilimlere neden olur. Tavşanlı'nın dış dünya ile

iletişiminde yerel idare, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetim, Tavşanlı Ticaret ve Sanayi Odası ve yatırımcıları, Ziraat Odası ve birlikler, dernekler, siyasi parti temsilcileri ve bürokratlar, kömür sektörü çalışanları için sendikalar ve üniversite köprü görevi görür.

Geçim Faaliyetleri

Sanayi kömürden kalanı topladı

2001'de kurulan bir Organize Sanayi Bölgesi (TOSB) ve beş küçük sanayi sitesi bulunan ilçede, istihdamın en yoğun olduğu sektör sanayi sektörüdür. TOSB'deki 25 firmada 9.476 kişi çalışır. Genel olarak TOSB'den memnun olursa da TOSB'nin oluşturduğu ekonomik yapı, işletmelerin ağırlıklı olarak büyük, Tavşanlı dışından, teşviklerle gelen, nitelikli işgücü talebi zayıf olan ve ilçedeki emek gücünü asgari ücret ile belirleyen işletmelerden oluşması nedeniyle eleştirilir. Gelir bakımından en az iki asgari ücretin verildiği kömür sektörü ile kıyaslandığında ise organize sanayiden elde edilen gelir, kömür sektörü ile kıyaslanabilecek düzeyde değildir. Sanayi sektörünün ilçede refah yaratabilmesi için, büyük ölçekli ve vasıfsız işgücüne ihtiyaç duyan firmaların yerine vasıflı işgücüne ihtiyaç duyan kurumsal firmaların bölgeye çekilmesine ve orta ölçekli yerel yatırımcıların ve genç girişimcilerin desteklenmesine ihtiyaç duyulur. Gelişen TOSB'nin ilçede kayıtlı ekonomideki kadın istihdamını da güçlendirdiği vurgulanıyor, fakat kadınların kayıtlı ekonomideki varlığının sağlanabilmesi için toplumsal cinsiyet kodlarının aşılması gerekiyor.

Tavşanlı'nın dağlık bir coğrafyada kurulması, karasal iklimin hâkim olması bitkisel ürün çeşitliliğinin kısıtlı olmasına neden olur. İlçede ağırlıkla tahıl ve yem bitkileri yetiştirilir. Hayvancılık ise öne çıkan bir sektördür. Et ve süt hayvancılığı üzerine kurulu üretim kendine yerel ve ulusal pazarda süt ve süt ürünleri ile yer bulur. Her ne kadar nüfusun %72'si kent merkezinde yaşasa da, köylerin büyük bölümünün ilçe merkezine yakın olması nedeniyle nüfus kent ve köy arasında hareket hâlinindedir. Bu durum tarımsal üretimin devamlılığına katkı sağlar. Tarım sektörü, kömür sektörü ve sanayi sektörü ile birlikte yürütülen bir tür destek ekonomisi olarak görülür.

İlçede turizmin taşıyıcı aktörü ise termal turizmdir, fakat henüz ekonomik hacmi gelişmiş değildir. Tavşanlı'da bütüncül bir kalkınma planının olmaması, altyapı yetersizliği, bölgeye büyük yatırımcıların çekilememesi ve bölgenin içe dönük yapısı nedeniyle turizm sektörü hak ettiği düzeyde değildir.

Tavşanlı'da Kömür Ekonomisi

Katırlarla ve el emeğiyle başlayan bir sektör

Kütahya'da kömür madenciliği erken cumhuriyetin ilk dönemlerine dayanır. Tavşanlı'ya bağlı Değirmisaz kasabası Türkiye'nin ilk linyit kömürü madeni işletmelerinden biri olur. Özel girişim ile başlayan üretim 1938'de Etibank'ın kurulması ve devletleştirme politikaları ile devlet eliyle üretime devam eder. 1939'da Tunçbilek beldesindeki kömür linyit yatakları özel müteşebbisten alınarak devletleştirilir. Değirmisaz, Tunçbilek ve Soma işletmeleri birleştirilerek 1940'ta Garp Linyitleri İşletmesi (GLİ) kurulur. Bu dönemde, devletin kömür üretimini artırma çabalarına bağlı olarak madencilikte fazla çalıştırma uygulamaları yürütülür, yöre halkı iş mükellefiyeti kapsamında madenlerde devlet eliyle zorla çalıştırılır. Bu nedenle madenciliğin başlangıcı 1930'lu yıllara dayanan Tavşanlı'da madencilik başlangıçta yerli halk tarafından pek de çalışılmak istenmeyen bir iş olarak görülür. 1958 yılı itibarıyla sendikal temsiliyetin oluşmasıyla birlikte kömür madenciliğinin geliri yükselir, zorunlu işçilik gönüllü madencilığe dönüşür.

Dönem dönem ağırlığı değişse de, maden işletmelerinin devlet, özel ya da devlet-özel karma yapısı 1990'lı yıllara

kadar devam eder. 1990'lardan itibaren madenlere yapılan devlet yatırımları azalmaya başlar. 2003 yılından itibaren devlet eliyle işletilen birçok kömür işletmesi özelleştirme kapsamına alınır. Tunçbilek Termik Santrali'nin de özelleştirilmesi ile devlet, bölgede enerji üretiminden tamamen çıkar. Madenlerdeki varlığını ise daraltma yoluna gider. Bir zamanlar 8.000 çalışanı ile bölgenin büyük istihdam alanını oluşturan devlet işletmelerinde bu rakam 1.100'lü rakamlara kadar geriler.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Maden Çalışanlarının İşletmelere Dağılışı (2024) verilerine göre, bugün Tavşanlı'da 20 kömür madeni işletmesi bulunuyor. İşletmelerin 19'u özel işletmelerden, biri devlet işletmesinden (GLİ) oluşuyor. Özel işletmelerden ikisi yeraltı işletmeciliği ile, geri kalan 17'si açık ocak işletmeciliği ile kömür üretiyor. Devlet işletmesinde kömür üretimi her iki madencilik yöntemi ile de gerçekleşiyor.

Bölgede maden işletmelerine ek olarak, üretilen kömürün en büyük pazar alanını oluşturan özel işletmelere ait Tunçbilek Termik Santrali (365 Mwe) ve 2014 yılında faaliyete geçen Kütahya Polat-1 Termik Santrali (51 Mwe) bulunur. Yıllık kömür üretiminin yaklaşık yüzde 50'sini doğrudan Tunçbilek Termik Santrali kullanır. Geri kalan kömürün pazar alanını yoksul yurttaşların desteklenmesi amacıyla "sosyal yardım paketi" olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, okullarda yakıt olarak kullanılması amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı, sanayi tesisleri ve evlerde kullanılması amacıyla iç piyasa oluşturur. Her ne kadar Tavşanlı'da devlet madenciliğinde gücü hissedilir şekilde azalsa da, bugün ilçede kömür üzerindeki ilişkilerde devlet hâlâ belirleyici rol oynar.

Türkiye'nin ilk sendikal hareketlerinden birine tanıklık eden bölgede, sendika, kömür sektörü işçiliği gibi bölgenin tarihsel dokusuna aittir. Madencilik gibi sendikalılık da aileden devralınan bir mirastır. Devlet ile çeşitli işe alım sözleşmesi olan özel sektör yeraltı maden işletmecileri, sözleşmeleri gereği yeraltı madencilerine sendikal temsiliyet hakkı tanır. Bu nedenle özel sektörde yeraltı madencilerinin sendikal temsiliyeti bulunurken, yerüstündeki ocaklarda yeterli düzeyde sendikal temsiliyet bulunmaz. Buna rağmen bölgede kömür madeni işçilerinin yüzde 80,2'si sendika üyesidir.

Tavşanlı'yı "Kör bir yerden şehir" yapan kömür ekonomisi, tarımsal pratiklerden modern, kentli yaşama geçiş; yerel ekonomi ve bürokraside temsiliyet; ulusal yatırım olanaklarına erişim gibi olumlu yanlarının yanı sıra, kömür ekonomisinin girişimciliğin önüne geçmesi; istimlak politikaları ile yerinden edilme, tarım ve hayvancılığın gerilemesi; hava kirliliği ve halk sağlığı sorunları; suya erişim sıkıntıları, topografyanın bozulması ve ormansızlaşmaya neden olma gibi olumsuzluklar da barındırır.

Kömür sektörü işçiliği emek dünyasına girme avantajı, devlette çalışabilme ihtimali, emeklilik hakkı, asgari ücretin üzerinde gelir ve sınırları çizilmiş mesai saatleri sağlaması gibi özellikleriyle olumlu olarak değerlendirirken, işçi sağlığı ve iş güvenliği sorunları ve hak ihlalleri, özelleştirme politikaları nedeniyle olumsuz olarak nitelendiriliyor. Özellikle asgari ücretin hemen üzerindeki gelirin geçimleri için yeterli olmaması nedeniyle kömür sektörü çalışanları geniş aileden destek almak, mesaiden sonra ek iş yapmak zorunda kalıyor.

Kömürden Çıkış ve Adil Geçiş Yaklaşımlar
Şimdi karbon ayak izi, bizim satış yaptığımız müşterilerimizin bize vurgusu. "Ne kadar dikkat ediyorsunuz?" diye soruyorlar.

İklim değişikliğine neden olan sera gazlarının büyük bölümü, enerjinin fosil yakıtlardan elde edilmesinden kaynaklanır. Enerji üretimi için tüketilen fosil yakıtların neden olduğu karbondioksit emisyonlarının neredeyse yüzde 40'ı ise kömürden gelir. Bu nedenle iklim değişikliği ile mücadelede, kademeli olarak çıkılacak ilk yakıt türünün kömür olması beklenir. Her ne kadar iklim değişikliği gibi küresel bir sorundan yola çıkılsa da, kömürden çıkışın etkileri en güçlü kömür coğrafyalarında hissedilir. Bu anlamda kömürden çıkışa ilişkin politik karar ve düzenlemeler küresel ve ulusal ölçekte olsa da çıkış bölgeseldir; bölgesel hassasiyetler ve beklentiler üzerinde inşa edilmelidir.

Tavşanlı'da iklim değişikliği, kömürden çıkış ve adil geçiş konularında çok keskin bir bilgiye erişim hiyerarşisinin olduğu da söylenmelidir. Ayrıca kömürün istihdam rakamlarındaki liderliğini artık Organize Sanayi'ye kattığı düşünülse de, Organize Sanayi'den elde edilen ücretlerin çok daha üzerini vaat eden, çalışanlarına er-

ken emeklilik hakkı tanıyan kömür sektörü hâlâ bölgenin temel ekonomisini oluşturuyor. Bu nedenle kömürden "plansız" çıkışta Tavşanlı, nüfusunu ve ekonomik gücünü kaybetmiş, تنها bir kasaba olarak tahayyül ediliyor.

Kömür sektöründe devlet işletmesinin varlığı; sendikacılığın yüksek oluşu; kömür ekonomisinin gücünün zayıflaması; sanayi sektörünün bölgede gelişiyor olması ve teşvikler; kırsal yaşamla bağların devam etmesi; karar vericiler, yatırımcılar ve bürokratlarla ilişkilerin varlığı; toplumsal değişim arzusu ve bu değişime destek verecek paydaş gruplarının varlığı; gelecek kuşakların kendilerini kömür sektöründe görmek istememesi Tavşanlı'da kömürden çıkışı konuşmayı kolaylaştıran ve adil geçişi mümkün kılacak fırsatlardır.

Bilgiye erişimde eşitsizliğin olması ve adil geçişin dezenformasyona açıklığı; kömür sektörünün bölgede belirleyici sektör olması; kömür ekonomisinin çokaktörlü yapısı; yeni kırılğan grupların oluşma riski, madenciliğin kültürel değerinin olması; bölge içi çevresel koşulların ve ihtiyaçların farklılığı; ulusal gündem ve mevcut koşullar ise kömürden çıkış ve adil geçiş sürecinde karşılaşılabilecek engellerdir.

Tavşanlı sadece kömür madenlerinin değil, farklı maden türlerine yönelik madencilik faaliyetlerinin de geliştiği bir bölge olduğu için, kömürden çıkıştan sonra da madenciliğin bir alternatif olabileceği düşünülüyor. Kömüre en iyi alternatif olarak düzenli çalışma saatleri, düzenli gelir, dış koşullardan korunaklı çalışma ortamı, işin teknik bilgi ve beceri gerektirmesi ve madencilikten daha az riski bulunması nedenleriyle sanayi sektörü gösteriliyor. Ancak bugün varolan hâliyle sanayi, kömür sektörü çalışanlarının beceri ve uzmanlıkları ile uyumlu olmadığı, ucuz emek gücü ve vasıfsız işçilik üzerine kurulu olduğu için kömür sektörü çalışanları açısından güçlü bir alternatif, Tavşanlı'nın refahı için yeterli olmaktan uzaktır. Vasıflı işçilik üzerine kurulan, katma değeri yüksek, sosyal hakları önceleyen bir sanayi ise Tavşanlıların talep ettiği bir sektördür.

Bölge sanayisinde özellikle elektrikli otomotiv donanımlarına yönelik sanayi üretimi öne çıkar. Otomotiv sanayisini tekstil ve seramik sanayisi izler. Zafer Kalkınma Ajansı'nın 2024-2028 Bölgesel Kalkınma Planı'nda da

Garp Linyit İşletmeleri kömür madeni saha girişi

Tavşanlı'da sanayi, elektrikli otomotiv sektörü yan ürünleri, enerji depolama (pil) sanayi ve seramik sektöründe ürün çeşitliliğini artıran uygulamalar ile öne çıkar.

Kömürden çıkışta tarım, özellikle hayvancılık ve hayvancılığa bağlı yan ürünler (süt ve süt ürünleri vb.), ikincil bir sektör olarak değerlendirilmesi gereken bir sektördür. Bölgenin ulaşım ağının gelişmemiş olması, konaklama kapasitesinin düşük olması, turizm alanlarını tesisleştirecek altyapılarının henüz yeterli düzeyde gelişmemiş olması gibi nedenlerle kömürden çıkışta turizmin yerel ekonomideki yeri ancak ikincil, hatta üçüncül sektör olarak değerlendirilir. Turizmin itici gücünü ise termal turizm oluşturur.

Sonuç ve Öneriler

"Tavşanlı'da Termik Santral ve Kömür Madenciliğine Yönelik Tutum ve Adil Geçiş İçin Yol Haritası Raporu" Tavşanlı'da bölge halkının kömür sektörüne ve kömürden çıkışa dair düşüncelerini, duygularını ve beklentilerini anlamaya, adil geçiş sürecine dair fırsatları ve engelleri görmeye ve adil bir geçiş için benimsenmesi gereken stratejiyi belirlemeye yönelik bir çalışmadır. Saha araştırmasından yola çıkılarak önemli görülen sonuç ve öneriler şu şekilde özetlenebilir:

- Tavşanlı'da kömür sektörü aynı zamanda kültürel bir kimlik inşa etmiştir. Kömürden çıkış, kaybedilecek olan bu kültürel kimliğin getireceği toplumsal yasin tanınmasını içermelidir. Kömür madencili-

ğinin geçmiş dönemlerinden izlerini hâlâ taşıyan bölgedeki tesislerin hafıza mekânları olarak düzenlenmesi, sözlü tarih çalışmaları ile kültürel mirasın kayıt altına alınması, adil geçişte kültürel mirasın taşıyıcı aktörlerine aktif roller tanımlanması atılacak ilk adımlar olabilir.

- Bölge halkının kömürle kurduğu duygusal ilişki, güçlü olduğu kadar çeşitli faktörler nedeniyle belirgin bir aşınmaya da uğramıştır. Bu durum kömürden çıkış için kolaylaştırıcı bir zemin sağlamaktadır. Ancak bu aşınma yanıltıcı da olmamalıdır. Kömür sektöründe devletin iş güvencesi ve yüksek ücretler sunan varlığı, özel sektörde en az çift asgari ücret uygulaması ve erken emeklilik gibi diğer sektörlerde elde edilmesi kolay olmayan avantajlar, kömürün bölgedeki diğer işkollarına nazaran daha cazip olmasını hâlâ sağlıyor. Bu durum kömürden çıkış için en önemli direnç alanıdır.
- Devlet hem doğrudan istihdam etme hem de hizmet alımları vasıtasıyla kömür sektörünün itici gücüdür. Bu nedenle liderliğini devletin yaptığı bir kömürden çıkış ve adil geçiş süreci uzun dönemli plan ve programlara, yasal mevzuatlara ve haklara dayanmalıdır.
- Kömürden çıkış sürecine ilişkin, taraflar arasındaki bilgiye erişim hiyerarşisini yıkacak, bilgi düzeyini eşitleyecek çalışmaların yapılması acil bir ihtiyaç olarak belirleniyor.

- Bölgede sendikalaşma oranının yüksek olması, işçilerin geçiş süreçlerinde politikayı belirleyici rol oynaması için önemli bir fırsat sunuyor. Adil geçiş sürecinde, işçilerin doğrudan katılımını ve görüşlerinin çeşitliliğini yansıtacak kapsayıcı bir yapı oluşturmak kritik önem taşıyor.
- Kömürden çıkış sürecinde işgücü homojen bir yapı arz etmediği için, işçilerin farklı sosyo-ekonomik durumları ve çalışma koşullarını dikkate alan bütüncül bir geçiş stratejisi geliştirilmesi zorunludur.
- Kömür sektörü çalışanları için en yakın alternatifin sanayi sektörü olduğu düşünülüyor. Bölge halkı Tavşanlı için büyük ölçekli girişimlerden, orta ve küçük ölçekli yatırımcılara çokkatmanlı ve çeşitlilik gösteren bir sanayi sektörü hayal ediyor. Bu sanayi sektöründe kendini kimi zaman işgücü kimi zaman da girişimci olarak görüyor. Sanayide elektrikli araçlara yönelik otomotiv sanayi sektörü öne çıkıyor.
- Tarımsal üretim, kömürden çıkışta Tavşanlı için sanayiye eşlik edecek ikincil bir sektör olmaya adaydır. Tarımsal üretimde ulusal politikalarda yapılacak düzenlemeler, bu planlarla uyumlu bölgesel kalkınma programları, bölgede maden ocaklarının rehabilitasyonu ve sulama altyapılarının inşa edilmesine dayalı eksikliklerinin giderilmesi ve üretimde özellikle küçük ve orta ölçekli üreticilerin teşviki tarımsal üretime olan ilgiyi artıracaktır.
- Termal turizmin öne çıktığı Tavşanlı'da, bölgenin doğal, tarihi ve kültürel yapısı, doğa, tarih ve gastronomik turizm dallarının da termal turizm ile birlikte ve

birbirlerini pekiştirecek şekilde faal olmasına imkân tanır. Adil geçişte turizm bölgede üçüncül bir sektör olarak değerlendirilebilir.

- Kömürden çıkış, kömür sektöründe yer alan küçük ve orta ölçekli yatırımcıların dönüşümüne katkı sağlayacak planlamaları ve destekleri gerekli kılıyor.
- Bölgede kömür madenciliği coğrafyayı gözle görülür şekilde tahrip etmiştir. Maden alanlarının rehabilitasyon planlaması, alanın çokyönlü kullanım ihtiyaçlarını ve potansiyellerini de göz önünde bulundurmalarıdır. Bu alanlar yenilenebilir enerji ve tarım sektörüne ilişkin uygulamaların hayata geçirildiği ve başarılı olduğu örneklerle ev sahipliği yapar.
- Tavşanlı'da kömürün çevresel etkilerinin en güçlü olduğu noktalarda bile, etkilere ilişkin itirazlar ekonomik kaygılar nedeniyle daha yumuşak ifade ediliyor. Bu durum, adil geçişte iletişim planlamalarında göz önünde bulundurulması gereken bir etkidir.
- Adil geçişte büyük altyapı yatırımlarına ilişkin ihtiyaçlar giderilmelidir.
- İlçenin kültürel olarak içe kapalı toplum yapısı, kömürden çıkış açısından bir direnç alanı olarak görülebilir. Bu nedenle adil geçişe yönelik iletişim, bölgenin hassasiyetlerini de göz önünde bulundurarak sürdürülmelidir.
- En iyi planlanan adil geçiş süreçlerinin bile ülkenin ekonomik, politik ve toplumsal gündeminin gölgesinde gerçekleşeceği unutulmamalıdır.

Garp Linyitleri İşletmesi yeraltı ocağı girişı

Garp Linyitleri İşletmesi yeraltı madencisi

Giriş

İklim krizinin etkilerini her geçen gün daha şiddetli bir şekilde hissediyoruz. Kuraklıklar, sıcak hava dalgaları ve seller nedeniyle can kayıpları veriyor, göç etmek zorunda kalıyor, tarımsal verim kayıpları yaşıyor, yoksullaşıyoruz. İklim krizi ile mücadele etmenin yolu sera gazlarını azaltmaktan, başta kömür olmak üzere, fosil yakıtların kullanımını durdurmaktan geçiyor. Dünya genelinde bu konudaki örnekler artıyor. Avrupa Yeşil Mutabakatı gibi geniş kapsamlı düzenlemeler planlı dönüşümler sağlarken, yenilenebilir enerji teknolojilerinin yaygınlaşması ve ucuzlamasıyla kömüre dayalı üretim sistemleri de ekonomik olarak geçerliliğini hızla yitiriyor.

Türkiye de bu dönüşümden etkileniyor. Kömür sektörü yıldan yıla küçülürken, kömür sektöründeki istihdam 2008 - 2019 yılları arasında yüzde 26 azaldı. Yatağan ve Afşin'deki termik santrallerde işten çıkarmalara, Çayırhan'da devam eden özelleştirmeye oluşacak hak kayıplarına karşı süren işçi mücadeleleri bu küçülmenin güncel örnekleridir. Son yıllarda iptal edilen termik santral ruhsatları ve alıcı bulamayan santral ihaleleri de göz önünde bulundurulduğunda küçülmenin artarak devam edeceğini söyleyebiliriz. Bu küçülmenin plansız olması, kömür sektörü işçilerini ve kömüre dayalı ekonomilere

bağımlı kılınmış bölgelerdeki yurttaşları işsizliğe, yoksulluğa ve zorunlu göçlere maruz bırakıyor.

Kömür sektörünün küçülmesi, Tavşanlı gibi ekonomisi uzun yıllardır kömüre dayalı ilçeleri derinden etkiliyor. Kömüre dayalı istihdam sayısı yıllar içinde on beş binli rakamlardan iki bin kişi civarına düşmüş olsa da, Tavşanlı, ekonomisi hâlâ kömüre dayanan ilçelerden. Uzun yıllar kömür madenlerinde ürettiği kömür ile termik santrallerde elektrik üretimi yaparak Türkiye ekonomisine büyük katkılar sağlamış, buna karşılık hak ihlalleri ve ağır sağlık sorunları ile bedeller ödemiş Tavşanlı gibi ilçeler, iklim dostu, dirençli ekonomilere ve insana yakışır işlere kavuşacakları dönüşüm süreçlerini hak ediyorlar.

Bu geçiş süreçlerinin kömür işçileri ve yöre halkı için adil olması, yüksek refahlı bir gelecek sağlaması ise ancak bölgelerin özelliklerine ve bölge insanının taleplerine uygun, bölgesel, ulusal kurumlarca desteklenen ve güvenceye alınan dönüşüm planları ile olabilir.

Türkiye Devrimci Maden Arama ve İşletme İşçileri Sendikası'nın (DEV. MADEN-SEN) 2023 yılında yaptığı "Türkiye'de Uygulanacak Adil Geçişte Kömür Madeni Bölge-

Araştırma kapsamında madenci ve termik santral işçisi, madenci ve termik santral işçisi eşi, yerel yönetim, siyasi parti, oda ve birlik, üniversite, sendika, kanaat önderi ve yatırımcı kategorilerinden kişilerle 50 saati aşkın 71 görüşme gerçekleştirildi.

lerinin Durumu" çalışmasında da, Tavşanlı'nın dönüşüm ihtiyacı ve vizyonu ile öne çıkan ilçelerden biri olması üzerine DEV. MADEN-SEN ve Avrupa İklim Eylem Ağı (CAN Europe), Tavşanlı'da adil geçiş sürecine dair bir ön çalışma yapmaya karar verdi. Tavşanlı halkının da talebiyle şekillenen ve hayata geçen bu çalışma, Tavşanlı'nın mevcut durumuna dair bir değerlendirme sunmayı, Tavşanlılıların ihtiyaç ve taleplerini derlemeyi ve adil geçiş dair hareket noktalarını ve aktörleri belirlemeyi amaçladı.

Bu çalışmanın Tavşanlı'da başlayabilecek adil geçiş programları için ve refah düzeyi daha yüksek, hak ettiği ekonomik koşullara ulaşmış bir Tavşanlı için destekleyici olmasını umuyoruz.

AMAÇ VE YÖNTEM

"Tavşanlı'da Termik Santral ve Kömür Madenciliğine Yönelik Tutum ve Adil Geçiş İçin Yol Haritası" araştırması, Tavşanlı'da başta kömür madencileri, termik santral çalışanları ve aileleri olmak üzere bölge halkının termik santrale ve kömür madenciliğine ilişkin algı ve tutumunu ortaya koymayı ve adil geçiş¹ çalışmaları için temel hareket noktalarının neler olabileceğini belirlemeyi amaçladı. Bu kapsamda görüşmecilerin kömüre, kömür sektörü işçiliğine, kömür ekonomisine, bölgeye ve kömürden çıkışa ilişkin görüşleri toplanarak bu konulara yaklaşımlarındaki ortaklıklar, farklılıklar belirlenmeye çalışıldı.

Araştırmada niteliksel araştırma yöntemlerinden yararlanıldı. Araştırma süreci aşağıda belirtilen adımlardan oluştu.

Masabaşı Çalışmaları: Kütahya'nın Tavşanlı ilçesinde bulunan termik santral ve maden ocakları ile ilgili yayınlar derlendi ve medya taramaları yapıldı.

Ön Saha (Keşif) Çalışması: 6-8 Haziran 2024'te Kütahya'nın Tavşanlı ilçesinde araştırma ekibi ile ön saha çalışması gerçekleştirildi. Saha araştırmasının yapılacağı tarihlerde görüşülebilecek aktörler ve ziyaret edilmesi gereken temel yerler belirlendi. Ön saha çalışması ile sahada sorulması gereken soruların genel çerçevesi oluşturuldu.

Soru Formlarının Hazırlanması: Görüşmeci profilleri belirlendi; kömür madeni çalışanları, termik santral çalışanları, madenci ve termik santral çalışanlarının eşleri ve paydaş gruplar için dört ayrı soru formu hazırlandı.

Saha Çalışması: 15-23 Temmuz 2024 ve 15-17 Ağustos 2024'te iki saha çalışması yürütüldü.

Derinlemesine Görüşmeler: Görüşmeler dört ana konuya odaklandı: (1) Bölge halkının gündelik yaşamı ve bölgeyle kurdukları ilişki; (2) Kömür cevheri, madencilik mesleği, termik santral işçiliği; (3) Kömür ekonomisi ve bölge ile ilişkisi; (4) Adil geçiş ve diğer ekonomik sektörlere ilişkin algı ve tutumlar.

Analiz ve Raporlama: Görüşme kayıtları ve notları bilgisayar ortamında MAXQDA programından yararlanılarak kodlandı² ve analize uygun hâle getirildi. Analizden elde edilen bilgiler literatür çalışmaları ile bir araya getirilerek raporlandı.

¹ Adil geçiş iklim nötr ya da net sıfır ekonomiye geçişte, iklim değişikliğinin gerektirdiği ekonomik dönüşüm sonucunda ortaya çıkacak risk ve fırsatların birlikte yönetilip, toplumun geniş kesimleri tarafından hakkaniyetli şekilde paylaşılarak, insana yakışır ve yeşil iş fırsatları yaratılarak kimsenin geride bırakılmamasıdır. Bkz. Bir Buçuk Derece (t.y.). *Adil geçiş nedir?* www.birbucukderece.com/ss/adil-gecis-nedir (Erişim tarihi: 03.01.2025).

² MAXQDA "nitel ve nicel verilerin sistematik olarak düzenlenmesini, analiz edilmesini ve değerlendirilmesini sağlayan bir bilgisayar yazılım programı"dır. Bkz. Dereli, A. B. (2023). MAXQDA: Yaratıcı veri analizi üzerine notlar. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi* (13: 1), dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3230617 (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Görüşme noktalarını Kütahya (Merkez), Tavşanlı (Merkez) ve Merkez ilçeye bağlı Başköy, Ağaköy, Yörgüç, Demirbilek, Bozbelen, Gurağaç ve Ömerbey köyleri, Tunçbilek Beldesi, Domaniç ilçesine bağlı Muhacirler, Böçen, Saruhanlar, Kızılçukur ve Burhan köyleri oluşturdu.

Araştırma kapsamında madenci ve termik santral işçisi, madenci ve termik santral işçisi eşi, yerel yönetim, siyasi parti, oda ve birlik, üniversite, sendika, kanaat önderi ve yatırımcı kategorilerinden kişilerle 50 saati aşkın 71 görüşme gerçekleştirildi.

Çalışmanın kısıtlılıkları

Araştırmanın kısıtını maden ve termik santral işçilerinin eşlerine erişim oluşturdu. İletişime geçilen altı eş görüşme taleplerine olumlu yanıt vermedi.

Kömür sektörü çalışanları ve ailelerinin profilleri

Görüşme sonuçlarına göre 28 kömür sektörü çalışanının yaş ortalaması 42, sektör işçileri eşlerinin yaş ortalaması 41'dir. Kömür sektörü çalışanlarından 22'si eğitim durumu sorusuna cevap vermiştir. Bu soruya cevap verenlerin biri ilkokul, 15'i meslek lisesi veya dengi lise, altısı

üniversite mezunudur. Kömür sektörü görüşmecilerinden sadece biri kadındır ve üniversite mezunudur. Sektör çalışanlarından medeni durum sorusuna 23'ü yanıt vermiştir. Yanıt verenlerin 20'si evlidir, bu görüşmecilerin tamamı çocuk sahibidir ve ortalama çocuk sayısı 2,3'tür. Geride kalan üç kişi boşanmıştır. 28 sektör çalışanının yalnızca ikisi kiracı olduğunu belirtmiştir.

Rapora dair

Raporda görüşmecilerin yerel söyleyişlerini korumaya ve söylemlerine doğrudan yer vermeye özen gösterildi. Kayıt alınmayan görüşmeler görüşme notlarından yararlanılarak rapora yansıtıldı. Raporda **kömür sektörü** ifadesi işçiler, aileleri, kömür yatırımcıları ve devlet işletmesini; **kömür sektörü çalışanları** ifadesi kömür madeni işçileri ve termik santral işçilerini; **kömür ekonomisi** ifadesi kömüre dayalı mesleklerin ve sektörlerin bölgede oluşturduğu sosyo-ekonomik yaşamı betimlemek için kullanıldı. Görüşmecilerin ifadelerinden oluşan alıntılar kodlanmasında görüşmecinin görüşme kodu, görüşme kategorisi, cinsiyet ve yaş bilgilerine yer verilmeye çalışıldı. Görüşmeci yaşına ilişkin bir bilgi paylaşmadıysa bu veriye yer verilmedi.

➤ Araştırma kapsamında görüşme yapılan paydaş grupları ve görüşmeci sayıları

Madenci	Maden işçisi (aktif çalışan, emekli), maden yöneticisi, sendika temsilcisi	25
Termik santral işçisi	Aktif çalışan, emekli ve sektör değiştiren	3
Eş	Maden işçisi veya termik santral işçisi eşi	4
Yerel yönetim	Tavşanlı Belediyesi ve Tunçbilek Belediyesi	4
Oda ve birlik	Ticaret ve Sanayi Odası, Ziraat Odası, Tarım Müdürlüğü	4
Dernek	Yerel dernek	3
Üniversite	Akademisyen	3
Kanaat önderi	Kalkınma ajansı, muhtar, siyasi parti, esnaf	17
Yatırımcı	Turizm, gıda, seramik ve maden sektörleri	8
TOPLAM		71

Açıkta yanan kömür stokları

TAVŞANLI'YA DAİR GÖZLEMLER

Kütahya'nın 13 ilçesinden biri olan Tavşanlı, Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'nde yer alır. İlçenin batısında Bursa'nın Harmancık ilçesi (38 km), doğusunda Kütahya'nın Merkez ilçesi (48 km), kuzeyinde Domaniç ilçesi (38 km), güneyinde ise Emet ilçesi (46 km) bulunur. Tavşanlı'yı çevreleyen önemli merkezlerden Kütahya'da seramik, madencilik, orman ürünleri ve hayvancılığa dayalı sanayi sektörü; Bursa'da tekstil, otomotiv, mobilya, makine-metal, tarıma dayalı sanayi sektörleri öne çıkar.

Görüşmeciler, Tavşanlı'yı yaklaşık on milyonluk bir nüfusun kapsama alanında kalan, büyük sanayi, ticaret ve turizm merkezlerine sadece birkaç saatlik mesafede konumlanan merkezi bir nokta olarak tanımlıyor.

Marmara'nın hemen altında bir arka bahçe konumunda, Bursa'nın yanında, iki saatlik mesafede, Yalova'nın yanında, Manisa'ya yakın, İzmir'e yakın. Yani her tarafa üç saat uzaklığı olan bir lokasyondan bahsediyoruz. Yaklaşık on milyon nüfusa hitap eden bir hinterland burası. İstanbul'u ve Ankara'yı dahil eder-seniz kırk milyonlara çıkıyor.

—K57, Kanaat önderi, E, 46

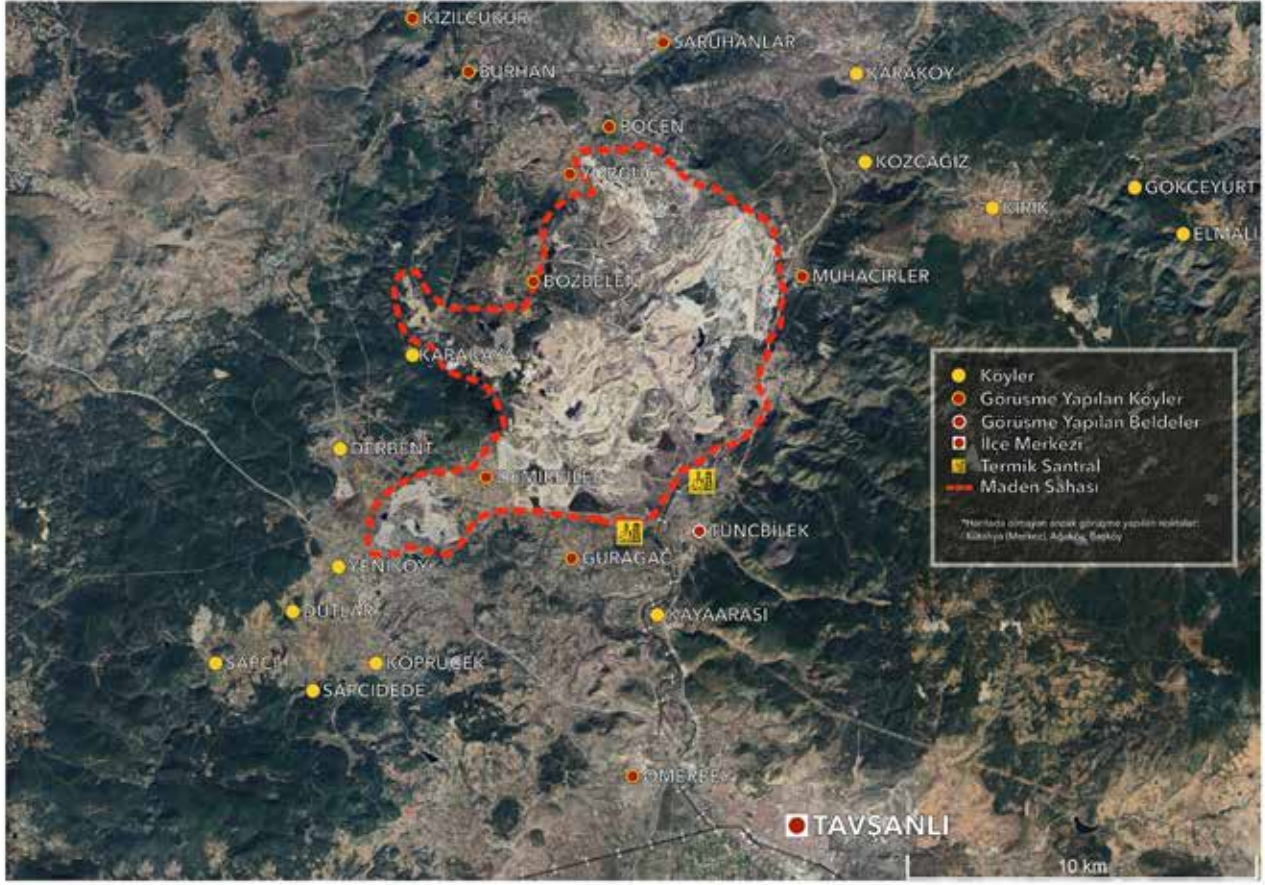
Şimdi Tavşanlı konumu itibarıyla her yere dört saat, beş saat. İstanbul'a git, üç buçuk saatte gidersin. Ankara'ya git, üç buçuk saatte gidersin. Konya'ya git, dört saatte gidersin, Antep'e git... Yani jeopolitik anlamdaki konumu yatırım yapılabilir bir yerde. Yani tedarikçilere ulaşabilirsin. Hammaddeye ulaşabilirsin rahatlıkla. Pazarlama olarak ulaşabileceğin yerdeyiz.

—K3, Yerel yönetim, E, 43

İlçe Balıköy, Kuruçay, Tunçbilek, Tepecik olmak üzere dört belde, 40 mahalle ve 87 köyden oluşur.³ Saha araştırmasının merkezini oluşturan kömür ve kömür sektörü, Tunçbilek Termik Santrali, devlet maden işletmesi olan Garp Linyitleri İşletmesi (GLİ) ve özel sektör kömür maden ocakları ilçenin Tunçbilek beldesinde bulunur. Kömür madeni coğrafi olarak **Tunçbilek** beldesi; **Tavşanlı Merkez**'e bağlı Gürağaç, Demirbilek, Ömerbey, Yörgüç, Bozbelen, Derbent ve Yeniköy Köyleri; Kütahya **Domaniç**'e bağlı Muhacirler, Kozcağz Köyü, Böçen Köyü, Karaköy Köylerinin ortasında kalır. Görüşmecilere göre kömür sektörü işçileri, bu yerleşim yerlerinin yanı sıra Kütahya'nın Emet, Domaniç ve Simav ilçeleri ile Bursa'nın Harmancık ilçesine kadar geniş bir alandan istihdama katılır.

3 Tavşanlı Kaymakamlığı (2024). *Mahalli idareler*. www.tavsanli.gov.tr (Erişim tarihi: 05.11.2024).

Tavşanlı ilçesi mahalli idareler, komşuları ve görüşme noktaları

Büyük bölümü dağlık alanlardan oluşan Tavşanlı'nın yüzölçümünün neredeyse yüzde 67'si ormanlar ile kaplıdır. İlçe yüzölçümünün yüzde 18'i tarım alanlarından, yüzde 1'i mera alanlarından oluşur.⁴ En önemli düzlüğü Tavşanlı Ovası, en önemli akarsuları (Adırmaz Çayı olarak bilinen) Kocası ve Kuruçay'dır. İlçe Akdeniz ve karasal iklimlerin geçiş noktasında yer alır.

1.1. Demografik Yapı

2023 yılı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre Tavşanlı, 100.651 kişilik nüfusu ile Kütahya'nın 13 ilçesi arasında en kalabalık ikinci ilçedir.⁵ İlçe nüfusunun yüzde 72'si ilçe merkezinde, yüzde 28'i köylerde yaşar. Uzun yıllara dayanan nüfus istatistiklerine göre ilçe merkezi toplam nüfusunu korurken, köylerin nüfusu yıllar içinde belirgin şekilde düşmüştür.⁶ İlçe nüfusunun artmadığı,

ancak kendini koruduğu bu nüfus yapısı negatif nüfus artışına ve göçlere işaret eder. İlçenin 2022 yılı nüfus artışı hızı binde -2,6'dır. Aynı yıl Türkiye'nin nüfus artışı binde 7,1'dir.⁷

Tavşanlı nüfusunun yüzde 49'unu 18-55 yaş aralığındaki genç ve orta yaşlılar oluşturur. Nüfusun en yoğun olduğu yaş aralığı 40-44 yaş grubudur. 15-24 yaş arası genç nüfus ise toplam ilçe nüfusunun yüzde 12'sini oluşturur. Bu rakam genç nüfus oranı yüzde 15,1 olan Türkiye ortalamasının altındadır.⁸

İstatistiklerle de ortaya çıkan, ilçedeki genç nüfusun azalıyor olması durumuna görüşmelerde sıklıkla değişen görüşmecilere göre, Tavşanlı'da 2000'li yıllardan bu yana kömür ekonomisinin gücünü yitirmesi ile birlikte genç nüfus ilçe dışına göç ediyor. Bu nedenle Tavşanlı

4 Tavşanlı ilçesinin yüzölçümü 191.623 hektar, toplam orman ve fundalık alanı 129.303 hektar, tarım alanı ise 34.388 hektardır. Kütahya Valiliği İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün "Kütahya 2021 Brifingi"nden alınan bilgiler için bkz. Kütahya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (t.y.). *Kütahya hakkında* [Kütahya ili ilçeler bazında arazi varlığı ve kullanım alanları tablosu]. kutahya.tarimorman.gov.tr/Menu/24/Kutahya-Hakkinda (Erişim tarihi: 05.11.2024).

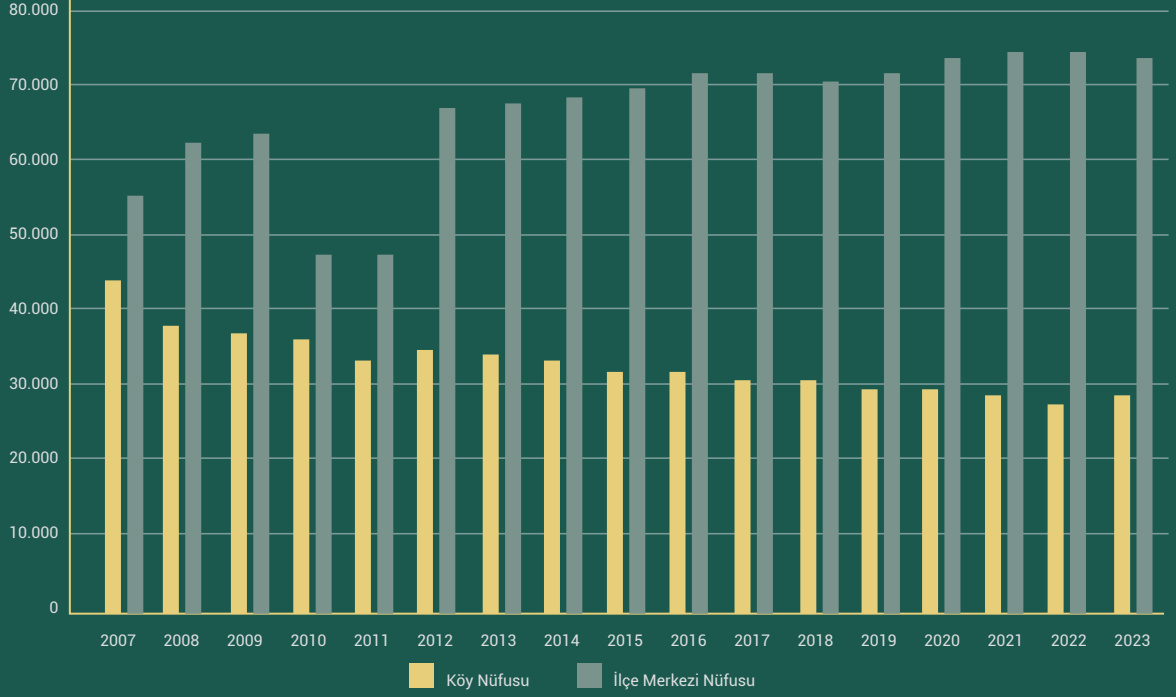
5 Türkiye İstatistik Kurumu (2023). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi*. biruni.tuik.gov.tr/medas/ (Erişim tarihi: 06.11.2024).

6 Türkiye İstatistik Kurumu (2023). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi IBBS düzey 1-2, il ve ilçe nüfusları*. biruni.tuik.gov.tr/medas/ (Erişim tarihi: 13.11.2024).

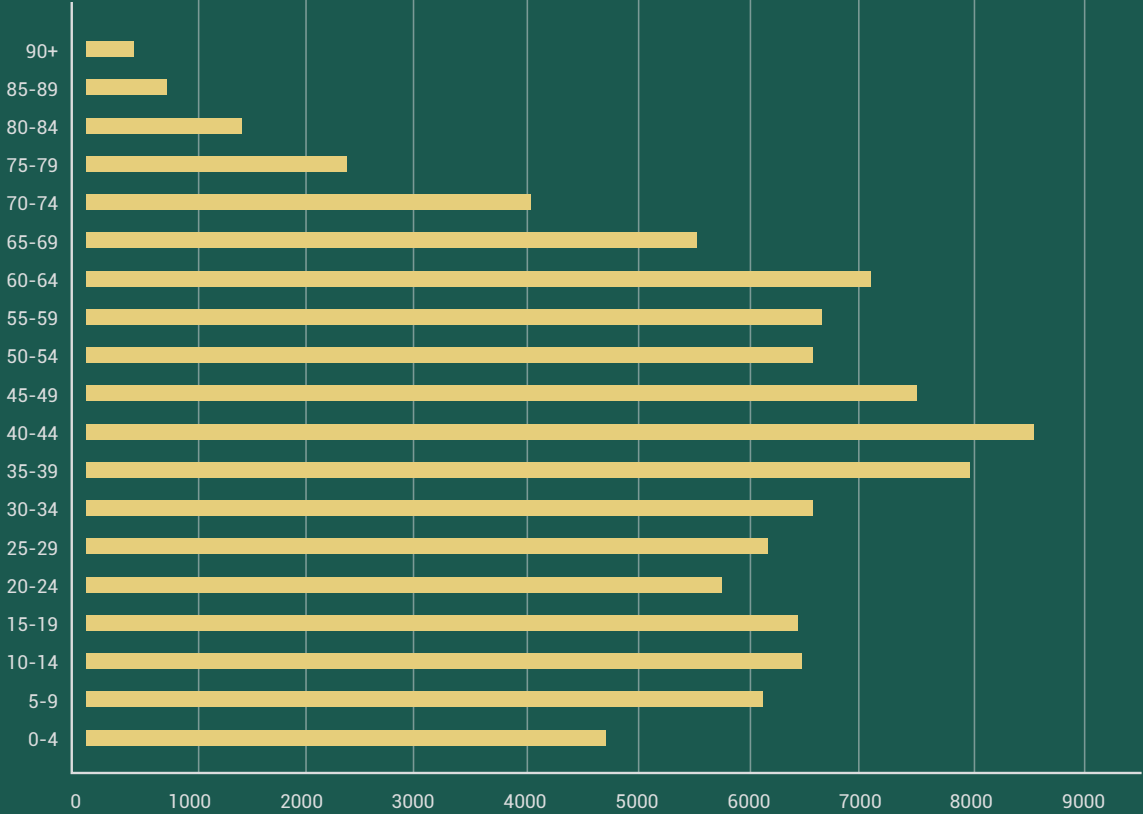
7 Türkiye İstatistik Kurumu (2023, 13 Kasım). A.g.y.

8 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2018). *Yaşlı nüfusunun (65+) il ve bölge yerleşim yerlerinin adrese dayalı nüfus kayıt sistemi (ADNKS) verilerine göre dağılımları ve oranları ile demografik değerlendirilmesi*. www.aile.gov.tr/media/5201/giris-ve-icindekiler.pdf (Erişim tarihi: 13.11.2024).

Tavşanlı ilçe nüfusunun yerleşim yerine göre dağılımı

Tavşanlı ilçe nüfusunun yaşa göre dağılımı

Uzun yıllara dayanan nüfus istatistiklerine göre ilçe merkezi toplam nüfusunu korurken, köylerin nüfusu yıllar içinde belirgin şekilde düşmüştür. İlçe nüfusunun artmadığı, ancak kendini koruduğu bu nüfus yapısı negatif nüfus artışına ve göçlere işaret eder.

demografik olarak büyüyemeyen bir ilçedir. Ancak görüşmeciler, azalan genç nüfusa rağmen, kömüre ve sanayiye dayalı ekonomik gücün ilçenin ıssız bir kasabaya dönüşmesini engellediğini ifade ediyor.

Kütahya'nın, işte 30 sene önceki nüfusuyla aynı nüfustayız. Ölen doğana baktığınız zaman biz göç vermeye devam ediyoruz. Mesela İzmir'e gidin en az 120.000 Kütahyalı vardır. İstanbul'a gidin. Bilmiyorum yani, sayısı belli zaten, İstanbul'a okumaya giden bir daha geri dönmüyor yani. Çok az kısım geri geliyor.

—K22, Oda ve birlik, E, 60

Tavşanlı küçük bir ilçe değil yani. Tavşanlı da yüz bin nüfuslu bir ilçe. Yani Türkiye'nin çoğu ilinden büyük. Tabii burada iyi kötü ekonomik anlamda bir üretim olduğu için insanlar burada tutunuyor.

—K13, Yatırımcı, E

Hane yapısı

TÜİK 2023 yılı hanehalkı verilerine göre, Türkiye'de ortalama hanehalkı büyüklüğü 3,14 kişidir.⁹ Bu rakam Kütahya'da ortalama 2,78 kişi, Tavşanlı ilçesinde ise 2,88 kişidir.¹⁰ Görüşmeciler, özellikle Tavşanlı'da, geniş aile yaşamının ilçenin kültürel yapısının bir parçası olduğunu vurguluyor. Köylerden ilçeye göç ile güçlenen kentli yaşam pratiklerinde, geniş aile yerini "bireyselleşmeye" ve "çekirdek aile yapısına" bırakıyor.

Şimdi köyde hanım dedi ki "Ya ben de çalışayım. İkimiz beraber, kayınla kayınpederle... ağız kokusu dinleyeceğimize, hiç olmadı kendi evimiz olur." Yani eskiden ataerkil olduğumuz için beraberdik. Şimdi herkes yalnız duruyor. Ayaklarını uzatıyor, rahat yatıyor, değil mi yani? Onlar da bir etken.

—K36, Kanaat önderi, E, 35

Tavşanlı'nın köylerinde ve ilçenin çeper mahallelerinde yaptığımız görüşmelerde, görüşmeci ailelerin bir bölümü, birkaç kuşağın aynı hanede, bir arada yaşadığı geniş ailelerden oluşuyordu. Görüşmeciler, geniş aile olarak yaşamayı ilçenin kültürel kodu olarak ifade ettikleri gibi, hanehalkı gelirinin düşük olduğu durumlarda, ekonomik dayanışma ve bakım emeğini paylaşmanın da bir yolu olarak görüyorlar. Bu durum kömür sektöründen ekonomik fayda sağlayan kişi sayısını artırdığından, kömür sektöründeki değişikliklere karşı hanelerin kırılganlığını yükselten bir unsurdur.

Annemin babamdan kalan emekli maaşı var maddenden, ben santralden emekliyim, benim maaşım var. Oğlan santralde çalışıyor. Alt alta toplar, işte hepimizin maaşını bir araya getirince 60 bin anca oluyor. Yedi kişi yaşıyoruz bu evde. Sen hesapla nasıl yaşanılıyor?

—K61, Termik santral işçisi, E, 55

⁹ Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *İstatistiklerle aile 2023*. [İ24.im/İAXH](https://www.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr) (Erişim tarihi: 13.11.2024).

¹⁰ Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *MEDAS*. [biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr](https://www.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr) (Erişim tarihi: 13.11.2024).

✏ Tavşanlı ve Merkez'de nüfusun eğitim ve okuma-yazma bilme durumuna göre dağılımı¹¹

Okuma-yazma ve eğitim durumu	Merkez (yüzde)	Tavşanlı (yüzde)
Okuma yazma bilmeyen	1	1
Okuma-yazma bilen, fakat bir okul bitirmeyen	7	9
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil)	2	1
Yüksekokul ve fakülte	17	12
Lise ve dengi meslek okulu	27	24
Ortaokul veya dengi meslek ortaokulu	15	15
İlkokul	22	27
İlköğretim (8 yıllık)	8	9

1.2. Altyapı Hizmetleri

Eğitim

Tavşanlı'da üç anaokulu, 31 ilkokul, 20 ortaokul, 11 lise¹² ve ayrıca Kütahya Dumlupınar Üniversitesi'ne bağlı Tavşanlı Meslek Yüksekokulu (MYO)¹³ ve Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi'ne bağlı Tavşanlı Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu (MYO) bulunur. Tavşanlı Meslek Yüksekokulu Büro Hizmetleri ve Sekreterlik, Yönetim ve Organizasyon, Bilgisayar Teknolojileri, Dış Ticaret, Elektrik ve Enerji, Mimarlık ve Şehir Planlama, Elektronik ve Otomasyon, Makine ve Metal Teknolojileri, Motorlu Araç ve Ulaştırma Teknolojileri, Muhasebe ve Vergi ve son olarak Mülkiyet Koruma ve Güvenlik bölümlerinden oluşur.¹⁴ Tavşanlı Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu'nda Tıbbi Hizmetler ve Teknikler, Dişçilik Hizmetleri, Terapi ve Rehabilitasyon bölümleri bulunur.¹⁵ 2013'te Kütahya Dumlupınar Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulan Tavşanlı Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Tavşanlı Uygulamalı Bilimler Fakültesi olarak hizmet vermeye devam ediyor. Fakülte çatısı altında Gastronomi ve Mutfak Sanatları, Rekreasyon Yönetimi, Turizm İşletmeciliği, Yönetim Bilişim Sistemleri yer alıyor.¹⁶

TÜİK Ulusal Eğitim İstatistikleri'ne göre, 2023 yılı itibarıyla ilçede okuma yazma bilen, ancak bir okul bitirmeyenlerin oranı yüzde 9, okuma yazma bilmeyenlerin oranı yüzde 1, ilkokul mezunlarının oranı yüzde 27, ilköğretim mezunlarının oranı yüzde 9, ortaöğretim mezunlarının oranı yüzde 15, lise ve dengi meslek okulu mezunlarının oranı yüzde 24, yükseköğretim ve yüksek lisans mezunlarının oranı ise yüzde 13'tür.¹⁷

Görüşmeciler ilçede faaliyet gösteren devlet madeninde işe girmek için lise mezunu olma şartı arandığını ifade ediyor. Özel sektöre ait maden ve termik santralde, lise mezunu olmak her pozisyon için aranan bir özellik olmasa da, işe alımlarda tercih nedenlerinden birini oluşturuyor. Tavşanlı'da eğitimli nüfusun en yoğun olduğu eğitim seviyesini nüfusun yüzde 24'ünün oluşturan lise ve dengi okulların mezunları oluşturuyor. Saha araştırmasında görüşme yaptığımız 22 kömür sektörü çalışanının 15'nin lise ve dengi okullardan mezun olması, istatistikler ve görüşmecilerin yorumlarının uyumlu olduğunu gösteriyor.

Görüşmecilere göre kömür sektörünün sunduğu istihdam olanağı, ilçede en fazla lise düzeyinde eğitimi teşvik

11 Türkiye İstatistik Kurumu (2023). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi*. biruni.tuik.gov.tr/medas/ (Erişim tarihi: 06.11.2024).

12 Tavşanlı'daki okullar için bkz. Kütahya Tavşanlı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü (t.y.). *Okul harita bilgileri*. kutahya.meb.gov.tr/koordinatlar/tavsanli/index.html (Erişim Tarihi: 12.11.2024).

13 Zafer Kalkınma Ajansı (2020). *Kütahya ilçeleri*. dokuman.zafer.gov.tr (Erişim tarihi: 12.11.2024).

14 Tavşanlı Meslek Yüksek Okulu bölümleri için bkz. tavsanlimyo.dpu.edu.tr/ (Erişim Tarihi: 12.11.2024).

15 Tavşanlı Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu bölümleri için bkz. tshmyo.ksbu.edu.tr/default (Erişim Tarihi: 12.11.2024).

16 Tavşanlı Uygulamalı Bilimler Fakültesi bölümleri için bkz. tubif.dpu.edu.tr/tr (Erişim tarihi: 12.11.2024).

17 Türkiye İstatistik Kurumu (2023). *Ulusal eğitim istatistikleri 2023*. data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ulusal-Egitim-Istatistikleri-2023-53444 (Erişim tarihi: 13.11.2024).

etmiş ve ilçe yüksek eğitilmiş, kalifiye insanlar yetiştirme konusunda zayıf kalmıştır.

Bizde okuma kültürü oluşmamış. Niye? Bu GLİ olmasından, devlet sektörlerinin olmasından. İşte GLİ var. Burada Eti Gümüş vardı o zaman. İşte termik santrali var. Herkes buraya işe giriyor. Okuyup da ne olacak? Kimse dışarı çıkmamış. Ondan dolayı da bizim ne bürokratımız oluşmuş, ne bir profesörümüz çıkmış doğru düzgün. İşte GLİ'nin bize kattığı, devlet kurumlarının kattığı kötülük o da. Kimse dışarı çıkmaya gerek duymamış, okumaya gerek duymamış.

—K13, Yatırımcı, E

Lise mezunlarından sonra ilçe nüfusunun en yoğun olduğu eğitim düzeyini ilkokul mezunları oluşturur. Bu durum ilçede eğitimin desteklenmesi gerekliliğini ortaya koyar. Görüşmecilerin ifadelerinden yola çıkılarak eğitim alanındaki sorunlar aşağıdaki gibi kategorilendirilebilir.

a) Eğitim imkânlarına erişim zorluğu: Köylerde yapılan görüşmelere göre, köylerdeki ilkokulların kapanarak taşınmalı eğitim sistemine geçilmesi, dağlık bir coğrafyada kurulan Tavşanlı köylerinde yaşayan çocukların eğitim imkânlarına erişimini zorlaştırıyor.

Komşu köylerden gidiyorlar, ama Tavşanlı'ya taşıyor kişiler. Çoluğun çocuğun eğitim olayı daha rahat. Mesela geçen gün muhtarlar toplantısında... Saruhanlar Köyü'nde ortaokul vardı, ilkokul... Kapatılacağı söylen-di bize. Çocuklar ne yapacak, inanmıyordum.

—K53, Kanaat önderi, E, 56

b) Örgün eğitimi destekleyecek olanakların gelişmemiş olması: Tavşanlı'da akademik olarak belirli bir seviyede eğitim sunulsa da, görüşmeciler çocuklarının aldığı eğitimin çağın yetenek ve teknolojik taleplerini destekleyecek nitelikte olmadığını, çocuklarını büyük kentlerde eğitim alan yaşlıları ile rekabet edebilecek düzeyde görmediklerini ifade ediyor.

Ben geçen seneye kadar burada yaşarken bu sene Kütahya'ya geçtim. Çünkü çocuk beşinci sınıfa başlayacaktı. Daha iyi, daha farklı, işte vizyonunu daha geliştirebilecek bir eğitim alsın istedim. Kurs bulalım, havuza gitsin, spora gitsin.

—K68, Üniversite, K, 41

c) İlçenin değişen sektörel yapısına uygun eğitim programlarının yeni gelişiyor olması: Tavşanlı'daki eğitim sistemi, liselerden meslek yüksekokullarına kadar çeşitli kurumlarla donanmıştır ve çeşitlilik bakımından geniş bir yelpaze gösterir. Ancak, bu bölümlerden mezun olan gençlerin Tavşanlı'da istihdam edilebileceği alanların kısıtlı olduğu ifade ediliyor. İlçede eğitim alan gençler iş için başka il ya da ilçelere göç etmek ya da ekonomik olarak en avantajlı sektör olarak gördükleri kömür sektörüne yönelmek zorunda kalıyor.

İlçedeki eğitimin niteliği ve alternatif istihdam sektörleri arasındaki uyumsuzluğa örnek olarak Tavşanlı Uygulamalı Bilimler Fakültesi'ne bağlı Gastronomi ve Mutfak Sanatları, Turizm İşletmeciliği bölümleri gösteriliyor. Bu bölümlerden mezun olan gençlerin, Tavşanlı'da turizm alanında yeterli istihdam olanağı olmadığı için, başta

Görüşmeciler ilçede faaliyet gösteren devlet madeninde işe girmek için lise mezunu olma şartı arandığını ifade ediyor. Özel sektöre ait maden ve termik santralde, lise mezunu olmak her pozisyon için aranan bir özellik olmasa da, işe alımlarda tercih nedenlerinden birini oluşturuyor.

Tavşanlı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi

Antalya olmak üzere Türkiye'nin büyük turizm merkezlerine göç ettiği vurgulanıyor. Turizm örneğinde olduğu gibi, ilçe yetiştirdiği gençleri istihdam için başka merkezlere gönderirken ilçede gelişmekte olan sanayi sektörü yetişmiş, kalifiye çalışan bulmakta sıkıntı çekiyor. Görüşmeciler, Tavşanlı'nın ekonomik yapısına uygun liselerin ve üniversite bölümlerinin açılması için mücadele ettiklerini, bu süreçte kısmen başarılı da olabildiklerini ifade ediyor.

Çünkü bizim şu an Tavşanlı Uygulamalı Bilimler Fakültesi Meslek Yüksekokulu'nda turizm, gastronomi, rekreasyon yönetimi bölümlerimiz var. Hani bunların da ilk hedefledikleri yer zaten Tavşanlı olmamakla birlikte Antalya, Bodrum, Marmaris vesaire diye gidiyor ya da İstanbul işte vesaire. Baktık burada ne madenci gençlere ne de diğer gençlere eğitim alanı açabiliyoruz, bu bölümleri açarak kapasite yaratmaya çalıştık. Tabii bunların hiçbiri kolay olmadı.

—K68, Üniversite, K, 41

Yani oğlum madenci olmasın, ama üniversitede, işte şu an gastronomi okuyor. Sonrasında okul bitince, bilmiyorum onun geleceği hakkında... yani her şey gitgide zorlaşıyor tabii haliyle, iş imkânları da işte... her şey, pahalılık çok artıyor, ama inşallah güzel olur,

yani okurlar, işte kendi ellerine meslek alırlar inşallah, yani güzel olur inşallah, iyi düşünelim. Diğer türlü de, olumsuz bakınca da insanın morali bozuluyor. Yani burada olursa madene gidecek, gitmek zorunda kalacak.

—K46, Eş, 38

Görüşmecilere göre Tavşanlı'daki eğitim kurumları ve mesleki eğitim bölümleri, kadınların işgücündeki yeri ile uyumlu değildir. Son dönemde sanayide kadın istihdamının artmasına rağmen, ilçede kız çocuklarını endüstriyel alanda üretime yöneltecek mesleki eğitim liseleri ve programları bulunmuyor. Bu durum kadınların kayıtlı ekonomide vasıfsız işgücü olarak yer almasına neden oluyor.

Bir de kızları alsak mesleki teknik lisesine. Hepsi erkek. Vallahi bizim kanayan yaramız da o. Sanayide kadınlar çalışıyor, ama eğitimini alamıyorlar.

—K68, Üniversite, K, 41

Sağlık

Tavşanlı'da sağlık hizmetleri, bünyesinde bir yoğun bakım ünitesi, ameliyathaneler ve diyaliz üniteleri gibi imkânları barındıran ve birçok branşta hizmet veren Doç. Dr. Mustafa Kalemli Devlet Hastanesi¹⁸ ile 2021 yılında

¹⁸ Tavşanlı Devlet Hastanesi (2024). Hizmetlerimiz. tavsanlidh.saglik.gov.tr/TR-31979/hizmetlerimiz.html (Erişim tarihi: 13.11.2024).

açılan, devlet hastanesine bağlı Tavşanlı Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Ek Hizmet Binası,¹⁹ Tavşanlı Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi²⁰ ve mahallelerde yer alan on bir aile sağlığı merkezi ile sağlanıyor.

Tavşanlı'da sağlık hizmetlerini karşılayacak "yeni" bir devlet hastanesi bulunmasına rağmen, doktorların ilçede uzun süre kalmaması nedeniyle, ihtiyaç duyulan bölümlerde sağlık hizmetlerine erişmek oldukça zordur. Öyle ki ilçede madencilik ve termik santral gibi, işçi sağlığı ve iş güvenliği kaynaklı yaralanma ve can kaybı riskinin oldukça yüksek olduğu sektörler olmasına rağmen, olası ağır yaralanmalarda yaralılar Kütahya'ya ya da Eskişehir'e sevk ediliyorlar.

Çocuk doktoru yoktu bir ara. Yani haftada bir gün geliyordu. Olur mu böyle bir şey? 100 bin nüfuslu bir ilçe.
—K69, Dernek, K

Burada bir şey olduğunda önce Kütahya'ya ya da Eskişehir'e sevk ederler. Madenin şehrinde madenciler için doktor, bölüm yok hocam.
—K66, Madenci, E, 36

Ulaşım

Tavşanlı'nın konumu ilçeyi büyük ticaret merkezlerine erişim konusunda avantajlı kılsa da, dağlık coğrafyası ulaşım altyapısının geliştirilmesini gerektiriyor. Ancak ilçede en çok ihmal edilen yatırım alanlarından birinin ulaşım olduğu ifade ediliyor. Görüşmeciler karayolu altyapısı ve hızlı tren bağlantıları sayesinde gelişen komşularını örnek vererek ulaşım altyapısının zayıflığını ilçenin gelişmesinin önündeki engellerden biri olarak görüyor. Ulaşım altyapısına yatırım yapılmadığı için ilçenin merkezi konumu ilçe için avantaja çevrelemiyor.

Burada sanayinin gelişimi, aslında yolla ilgili bir şey. Tavşanlı Kütahya'nın en büyük ikinci ilçesi, ama bunu sağlayan şey sadece oradaki kömür, o da bu kadar yapıyor, çünkü yol yok oraya. Yaptığınız bu yollar aslında sanayinin oraya gelmesini sağlıyor. Çünkü yolu getirdiğin zaman Bursa buraya kaçıyor. Çünkü Bursa pahalı. İşçi bulmak da pahalı, yer bulmak da

pahalı. Kütahya'ya niye gelmiyor? Çünkü yol yok.
—K57, Kanaat önderi, E, 46

Afyon-İstanbul yolu eğer buradan geçseydi, Tavşanlı Kütahya'nın içinden geçmiş olsaydı, bizim şu anda yapmak istediğimiz şeyi biraz daha kolaylaştırırdı. Bugün işte o Domaniç Dağı var. Domaniç Dağı'na tünel aslında senelerdir efsanedir. Yani bunu efsane olmaktan çıkarmak lazım. Bozüyük'ün büyümesine sebeptir aslında İstanbul yolunun o taraftan geçmesi. Yani hızlı büyüdü. Mesela Bozüyük hızlı bir şekilde büyüdü.

—K3, Yerel yönetim, E, 43

Enerji

Tavşanlı ülkenin enerji ihtiyacına katkı sunmasına ve bu uğurda bedeller ödemesine rağmen, Tavşanlıların enerji maliyetlerinin azaltılmasına yönelik herhangi bir sistemin olmadığı bir ilçedir. Görüşmecilerin bir bölümü bu durumu evsel tüketimdeki ihtiyaçlar, bir bölümü ise üretim sektörlerindeki ihtiyaçlar üzerinden ele aldılar.

Tavşanlı'daki hanelerde ısınmak için doğalgaz ve kömür; kömür ve elektrik üretiminin merkezi olan Tunçbilek beldesinde ise odun ve kömür kullanılıyor. Yerel yönetim temsilcileri Tunçbilek'e doğalgaz hattının getirilmesi için girişimlerde bulunulduğunu, ancak henüz bu girişimlerin hayata geçmediğini ifade ediyor. Bu görüşmecilere göre ilçede doğalgaz altyapısının olmaması, enerji maliyetinin yüksekliği beldeden göç edilmesine bile neden olabiliyor, beldeye doğalgaz sağlandığında tersine göçün olabileceği düşünülüyor.

Yani şimdi bizim, yöre halkının beklentisi doğalgaz. Bekliyoruz. 2026'da doğalgaz, o zaman için söz verildi, o zamanın yatırım planına alındı. Doğalgaz geldiği zaman tabii göçü geri çekeceğiz. Şimdi mesela nüfusumuz bizim beş bin, ama en az on bin de Tavşanlı'da var, ilçedeler. Bunlar yazın geliyor, kışın gidiyor. Şu an çok büyük avantaj oldu doğalgaz. Tavşanlı'da duran, ilçede duran bir insan en fazla bin lira doğalgaz ödedi. Bizim burada duran bir ton kömür yaktı. Bir ton kömür 15 bin lira. Kömür daha maliyetli.

¹⁹ Tavşanlı Devlet Hastanesi (2024). *Fizik tedavi ve rehabilitasyon ek hizmet binası*. tavsanlidh.saglik.gov.tr/TR-836698/fizik-tedavi-ve-rehabilitasyon-ek-hizmet-binasi.html (Erişim tarihi: 13.11.2024).

²⁰ Tavşanlı ADSM (2024). *Sağlık tesisimiz - Özellikli hizmetler*. tavsanliadsm.saglik.gov.tr/TR-462751/saglik-tesisimiz-ozellikli-hizmetler.html (Erişim tarihi: 13.11.2024).

İlçede madencilik ve termik santral gibi, işçi sağlığı ve iş güvenliği kaynaklı yaralanma ve can kaybı riskinin oldukça yüksek olduğu sektörler olmasına rağmen, olası ağır yaralanmalarda yaralılar Kütahya'ya ya da Eskişehir'e sevk ediliyorlar.

15 bin lira şu an kömür. Kömürün memleketinde kömür (doğalgazdan) daha pahalı.

—K26, Yerel yönetim, E, 45

Ağırlığı kömür sektörü çalışanlarından oluşan görüşmeler ise, geçmiş dönemlerde, özellikle sektör çalışanlarına yapılan kömür yardımlarının devlet sektörü dışında azaldığını, ülkenin elektrik üretimine yaptıkları katkılara rağmen bölge halkının enerji tüketim maliyetlerini azaltmalarını sağlayan bir sistemin olmadığını vurguluyor.

Yeraltı kömür madenlerinde devlet için ayrıyeten sendikali kazanımlar var. Altı ton kömür hakkı var örneğin. Şirket bunu her zaman vermez, bazen de hiç vermez. Adam akşama kadar afedersin ... çalışır, gider kömürü bir de parayla alır.

—K31, Madenci, E, 35

Evsel tüketime benzer bir şekilde, bölgede küçük çaplı sanayi sektöründe üretim yapan veya tarımsal üretimde seracılıkla ilgilenen üreticiler de, enerji üretim bölgesinde yaşamalarına rağmen enerji maliyetlerinin yüksekliğine dikkat çekiyor. Bu görüşmecilere göre enerji maliyetlerindeki yükseklik, bölgede seracılık gibi alternatif tarımsal üretimlerin ya da küçük çaplı imalathanelerin gelişimine engel oluyor.

Bizim yazımız 104 gün. Erken kırağılar, geç kırağılar daha doğrusu, bize meyvecilik yapmayı öteletir. Çok büyük risk olmuş oluyor. Seracılık dersin. Seracılık iklime uygundur. Yani serada yetişen ile toprakta yetişen arasında birkaç ay fark var. Sera maliyeti de

doğalgaz ve sıcak su olmadığından, jeotermal olmadığından, bizim Tavşanlımıza uygun değil. Seralarda şu an kömür kullanılıyor. Biliyorsunuz burası Tavşanlı, madeni öne çıkan bir yer, ama bize yarayan bir tarafı da yok. Kaça satılıyorsa, ne kadarsa, biz de gidip o rakama alıyoruz.

—K34, Oda ve birlik, E, 72

Biz kazanımızı değiştireceğiz, pelet yakıtı²¹ geçeceğiz ya da sallıyorum doğalgaza... Ama mesela doğalgaza geçen insanlar vardı, aylık bir milyon doğalgaz faturası ödeyen firma biliyorum ben, şehir dışında başka firmalardan. Yani bu da ödenecek paralar değil. Bunlar da çok ciddi maliyet. Ben 400.000 lira öderken yakıtı aylık, o adam 1 milyon ödüyor. Ben toz kömür kullanmazdım, bu sene toz kömürün peşine düştüm. İlk defa toz kömür aldım.

—K14, Yatırımcı, K, 41

1.3. Sosyal İmkânlar

Görüşmecilerin neredeyse tamamı "Tavşanlı'nın öne çıkan sorunları sizce nedir?" sorusuna "sosyalleşme imkânlarının eksikliği" yanıtını veriyor. İlçede ailelerin bir arada zaman geçirebileceği, gençlerin kendilerini geliştirebileceği, sinema, tiyatro gibi günlük yaşamı eğlenceli kılacak sosyal imkânların bulunmamasının, eğitilmiş gençlerin, doktor ve öğretmen gibi üniversite bitirmiş bireylerin Tavşanlı'dan göç etmesine neden olduğu vurgulanıyor. Görüşmeciler bu durumun bazen ilçeye yapılacak büyük yatırım fırsatlarının bile kaçmasına neden olduğunu, Tavşanlı'ya benzettikleri Kütahya üzerinden anlatıyor.

21 Pelet yakıtı, yüksek basınç altında sıkıştırılmış organik veya organik olmayan bileşenlerin kurutulmasıyla elde edilen bir biyoenerji kaynağıdır.

Linyit Spor Sosyal Tesisleri

Şöyle söyleyeyim. Sosyalsizlik, hiçbir şekilde gençlerin barınabileceği ya da orada kendilerini tatmin edebileceği hiçbir sosyal aktivite yok. Bir sinema yok. Sadece kafelerde boş boş oturuyor gençler. Hani sosyal deyince, sadece gidip boş oturmak anlıyorlar. İnsanın kendine katabileceği... ne bileyim bir müze gezersin. Yani sosyallik deyince buranın gençleri sadece gidip Ayyıldız'da (Tavşanlı'da bir pastane), vesairede oturmayı anlıyorlar. Sosyal aktivite sıfır. En büyük sorun bu bence.

—K5, Dernek, K, 49

Kütahya'dan anlatayım size. Şimdi buraya geçmişse, Peugeot fabrika kuracağı zaman, Kütahya'ya gelmesi için, bayağı bir gayret gösterdik. Doğu Grubu'nun gelmesi için bilhassa. Onların istediği şey şuydu. Bir, burada yaşayan toplumun sosyal yaşantısı, iki, kaç tane özel okulunuz var, üç, tiyatro... kaç tane salon var, dört, yüzme havuzları var mı onları karşılayabilecek. Ondan sonra da, işte beyaz yakanın gelebileceği ya da yurtdışından gelen misafiri ağırlayabileceğiniz beş yıldızlı kaç tane otel var, şeklinde bir kriterler vardı. Bu kriterleri sağlayamadığı için bizi ilk etapta elediler. Gerçi o yatırım daha Türkiye'ye yapılmadı, ama o dönemde de Kütahya, devletin vermiş olduğu teşvikler de, Doğu'yla aynı kategori-

ye alınıyor, Beşinci Kalkınma'da öncelikli kategoriye alınıyor.²² Fakat bu sosyal yapıdan dolayı şehir yurtdışından yatırım alamadı.

—K10, Yatırımcı, E, 60

Kadın görüşmeciler özellikle bakım hizmetlerine yönelik sosyal hizmetlerin yetersiz olduğunu vurgularken, yerel yönetim temsilcileri bakım hizmetlerine yönelik sosyal hizmetlere dair taleplerin ilçede oldukça yoğunlaştığını ifade ediyor. Bugüne kadar çok da görünür olmayan bakım emeği, kadınların işgücüne katılımı ile birlikte görünür olmaya ve bu yöndeki hizmetlere yönelik bir beklentiye ve hizmet ihtiyacına da işaret ediyor.

Öyle bir hizmetimiz yoktu, ama üç tane okuyan, bu işi bilen mezunumuz, öğrencimiz vardı. Onlarla görüştük geçen hafta. Hatta bir yazı yazdık, cevabını bekliyoruz. İşte Kütahya Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne, belediyemiz bünyesinde bulunan şirket aracılığıyla özel kreş ve gündüz bakımevi olarak kullanmak istiyoruz diyerekten bir girişimde bulunduk. Çok talep vardı. Kadınlar artık çalışıyor, burada çalışan kadın memurlar var. Sonuçta aileler için ihtiyaç görüyoruz, dile getiriyorlar.

—K26, Yerel yönetim, E, 45

²² Görüşmeci burada Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın Bölgesel Teşvik Uygulamaları'ndan söz ediyor. Bu uygulamalar aynı il, hatta ilçe içinde Bakanlığın belirlediği bölgelerde KDV (Katma Değer Vergisi) istisnası, gümrük vergisi muafiyeti, vergi indirimi gibi uygulamalarla yatırımların teşvik edilmesi durumudur. 1-6 arasında derecelerden oluşur. Detaylı bilgi için bkz. [124.im/WXtxu](https://www.tic.gov.tr/124/im/WXtxu) (Erişim tarihi: 13.11.2024).

1.4. Toplumsal Yapı ve Tavşanlılık

Tavşanlı, Anadolu'nun birçok noktasından farklı olarak, 1930'lu yıllardan bu yana devlet eliyle kömür ekonomisi üzerine yaratılan refah ve nüfus yoğunluğu ile Anadolu'daki herhangi bir ilçeden çok, kente benzeyen büyük bir ilçedir. Fakat görüşmecilere göre, ilçe hareketli bir kenti andırsa da sosyal hayat büyük ölçüde bireysel alanlara sıkışmıştır, toplumsal yapı içe dönüktür. Bu durum ilçeyi, ortak fayda konusunda bir arada hareket edebilen bölgeler karşısında özellikle bürokrasi, siyaset ve yatırım gibi alanlarda temsiliyet açısından güçsüz kılar.

Burası Kütahya'nın büyük ilçelerinden biridir. Çok gelişmiştir nüfus olarak, herhangi bir il gibi değildir. Bir dönem il adayı bile oldu.

—K36, Kanaat önderi, E, 35

Şimdi bu bölgenin bu noktadaki şanssızlığı şu, sosyal yapısı diğer illere göre hareketli değil, biraz daha kendi içine kapalı.

—K10, Yatırımcı, E, 60

Veysel Eroğlu'na²³ nasıl gidiyorlar? AK Partili vekiller, CHP'li vekiller veya MHP'li vekiller hep birlikte gidiyor. "Sayın Bakanım biz bunu istiyoruz" diyorlar. Hep birlikte istiyorlar. Hani beraber olabilmekle alakalı. "Bütün hepsi geldi, yapalım bunu" diyor. Şimdi Kütahyalı bütün herkes bir araya toplanıp gidemediği için, yıllardır herkes birbirinin kuyusunu kazıyor ya da o, ona kötü diyor. Bununla olmuyor yani memleketin idaresi. Bence beraber olmakta fayda var. Her kesimden. Her kesimden konuşabilmekte fayda var. Fayda getirir, zarar getirmez sonuçta.

—K3, Yerel yönetim, E, 43

Görüşmecilerin ifadeleri bir araya getirildiğinde bu içe dönük toplumun teknoloji, iletişim alanında değişen ve dönüşen dünya, çeşitlenen ekonomi, kurulan üniversite ve dışarıdan alınan göç ile dış dünyaya açıldığı ve açılmanın toplumsal gerilime neden olduğu söylenebilir. Bu gerilim kimi zaman kadınların kayıtlı ekonomiye dahil olmasından duyulan rahatsızlık, kimi zaman üniversiteye gelen gençlerin topluma kabulünün zorluğu, kimi zaman da Tavşanlı'ya çekilecek yatırımların ilçenin kendine özgü özelliklerini ve "homojenliğini" nasıl etkileyeceği eksenindeki tartışmalarda ortaya çıkıyor.

Millet de diyorum ya hep içine kapanık kalmış. Mesela Dumlupınar Üniversitesi açıldı. Yavaş yavaş, hani öğrenciler gelmeye başladı. Zaten nüfusu biraz da öğrenciler çoğalttı, ama Kütahya'da şu gözle bakılıyordu. "Üniversite geldi mi bizim yaşam tarzımızı bozacak." Yani bizim ahlakımızı bozacak. Bu tarzda bakılıyordu üniversiteye.

—K9, Madenci, E, 47

Ömrü hayatı boyunca mesela... yanlış ama, benim kadınları aşağılamak gibi bir şeyim yok. Annesinin babasının yanında yetişmiş kadın. Ondan sonra evlenmiş, çoluk çocuk sahibi olmuş. Artık şöyle diyor, "Cebimde param da var ve ben niye muhtaç olayım?" "Kalk git yemeğini kendin yap" diyor. Adam da buna alışık değil.

—K32, Madenci, E, 40

Şimdi bir firma var. Bu arabaların göstergelerini, diğer şeylerini yapıyorlar. Onu Tavşanlı'ya getirip yatırım yapmak istediler, "Gerek yok" dedim, çünkü göç almaya başlarız diye korkuyorum yani. Göç almaya başladığınız zaman, buradaki yine dışarı

23 Veysel Eroğlu Kütahya'nın komşularından Afyonkarahisarlıdır. Eski Orman ve Su İşleri Bakanı ve Afyonkarahisar milletvekilidir.

Görüşmecilere göre, ilçe hareketli bir kenti andırsa da sosyal hayat büyük ölçüde bireysel alanlara sıkışmıştır, toplumsal yapı içe dönüktür.

Görüşmeciler özellikle bakım hizmetlerine yönelik sosyal hizmetlerin yetersiz olduğunu vurgularken, yerel yönetim temsilcileri bakım hizmetlerine yönelik sosyal hizmetlere dair taleplerin ilçede oldukça yoğunlaştığını ifade ediyor.

gider, dışarıdaki de buraya gelir yani. Belli seviyede, Tavşanlı önümüzdeki 15-20 yılını en azından muhafaza etsin. Hep dışarıdan geliyor, dışarıdan geliyor. Tabii biz de ayıkliyoruz yani. Yani herkesi kabul etmiyoruz yani, o ayrı bir şey. Ama istiyoruz ki Tavşanlı'da olsun. O imkânlar oluşsun, fırsatlar oluşsun.

—K22, Oda ve birlik, E, 60

Toplumsal değişime yönelik tüm bu gerilimlere rağmen, görüşmecilerin büyük bölümü toplumsal değişim ve dönüşüme istek duyduğunu da ifade ediyor. Bir yandan ilçenin ekonomik ve toplumsal olarak gelişmesinin önünde engel olarak gördükleri bu içe dönük toplumsal yapıya karşı "toplumsal değişim" ve "dışa açılma" arzuları yüksek sesle ifade edilirken, diğer yandan kadınların kayıtlı ekonomiye katılmasından gençlerin farklı giyim tercihlerine, sosyal yaşamda ailelerin görünür olmasına, politik tercihlerin değişmesine kadar toplumsal yaşamdaki değişime somut örneklerle işaret ediliyor.

Değişim isteği var. Görmüşsünüzdür genç kızların giyimlerini kuşamlarını. Akşamüzeri geçseniz, çıkmanız şu yan kısımlarda, moda uygun giyinmeleri var. Dışarıda bir oturma şeyleri, kız kıza bir araya gelme...

—K7, Kanaat önderi, E, 73

İnsanlar artık mesela dışarıda yemeye başladı. Akşama kadar çalışıyor, geliyor, "Şurada yemek yiyelim" diyorlar. Ailece gidip dışarıda yiyorlar.

—K2, Dernek, K, 68

Şimdi insanlarda değişim isteği var. Bu güzel. Ama değişimi istemeyen bir sürü güç sahibi insan da var. Halkın çoğu değişim tarafını seçti, ama halk sadece belediye başkanını değiştirdi. Halk, bütün Tavşanlı'nın akıl adamlarını, bütün köşe başlarını değiştire-

medi ki. Bu vakit alacak bir şey. "Git ve değiştir! Biz değişim istiyoruz." Biz ne yapıyoruz? İşte bu insanları değiştirmeye çalışıyoruz. Yani kişi olarak, o görevden almak olarak değil de, en azından insanların yaklaşımını değiştirmeye çalışıyoruz.

—K19, Yerel yönetim, E, 47

1.5. Paydaşlar

Görüşmecilere göre ilçede topluluk üzerinde etkili ve Tavşanlı'nın dış dünya ile iletişimde köprü görevi gören birçok aktör bulunuyor. Görüşmelerde sözü edilen aktörleri şu şekilde sıralamak mümkün: yerel idare, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetim, Tavşanlı Ticaret ve Sanayi Odası ve yatırımcıları, Ziraat Odası ve birlikler, dernekler, siyasi parti temsilcileri ve bürokratlar, kömür sektörü çalışanları için sendikalar ve üniversite.

Yerel idare, kamu kurum ve kuruluşları: Kömür sektöründe devletin uzun süre işveren rolünde olması, yerel idare, kamu kurum ve kuruluşlarıyla yakın ilişkileri beraberinde getirdi. Kömür sektörünün alanının daraltılması ile birlikte, bölgeye yeni yatırımların çekilmesi için ilişkiler güçlendi, beraber hareket etmeye dönüştü. Örneğin 2001'de açılan Tavşanlı Organize Sanayi Bölgesi'nin (OSB) nitelikli işgücü ihtiyaçları için üniversitede bölüm kurulması, mesleki ve teknik lise eğitim programlarına yönelik revizyonlar, ilçede yerel idare, kamu kurum ve kuruluşları ile birlikte istişare edilen konulardır. Bu ilişkiler, yalnızca Tavşanlı ile sınırlı değildir, Kütahya ve Ankara'daki yerel idareler, kamu kurum ve kuruluşlarıyla da kuruluyor.

Yerel yönetim: Tavşanlılıların toplumsal dönüşümünü sağlayacak temel aktörlerden biri olarak yerel yönetim görülüyor ve 31 Mart 2024'te yapılan yerel seçimlerde

yerel yönetimde meydana gelen siyasal değişimin toplumsal değişim-dönüşüme ilişkin taleplerin somut bir göstergesi olduğu vurgulanıyor. Bakım hizmetleri (kreş vb.), çocuklar, gençler ve kadınlar için çağın ihtiyaçlarını karşılayan kişisel gelişim kursları ve mesleki eğitimler, spor aktiviteleri, bölgesel kalkınmayı teşvik eden uygulamalar ve bölgeye gelecek yatırımlara altyapı hizmetlerinin götürülmesi yerel yönetimden beklenen hizmetler olarak öne çıkıyor.

Ticaret ve Sanayi Odası ve yatırımcılar: Tavşanlı'da merkezi otoriteler, karar vericiler ve yatırımcılar arasında köprü görevi gören etkin paydaşlardan biri olarak Tavşanlı Ticaret ve Sanayi Odası (TTSO) gösteriliyor. OSB'ye yatırım yapan firmaların büyük bir kısmının TTSO'nun çabalarıyla bölgeye çekildiği ifade ediliyor. Bu nedenle ilçenin ticari faaliyetlerini koordine etmede TTSO'nun önemli roller üstlendiği vurgulanıyor. Bu tip bağlantıların varlığı, Tavşanlı'da eksikliği hissedilen birlikte hareket etme pratiğini güçlendirmesi sebebiyle önemli görülüyor.

Biz yine Allah'a şükür beş odayız Kütahya'da, borsayla beraber. Dört ticaret odası, bir de borsamız var. Biz beraber hareket ediyoruz. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) üniversitemiz var bizim.²⁴ Biliyorsunuzdur üniversitemiz var. Onlarla istediğimiz her şeyi yapabiliriz. Tek bölgeyle alakalı olsun. Bizim bölge ilgilendikten sonra biz ilgileniriz yani. Yani proje noktasında da yaparız. Tavşanlı'da herhangi bir proje yapıldığı zaman, Avrupa Birliği projelerinde yer alırız. Brüksel'de ofisimiz var, Almanya'da ofisimiz var. Biliyorsunuzdur. Amerika'da dahi ofislerimiz var ve geçenlerde proje yapacak olduk. Kaç tane ülke katıldı? Dört tane ülkeden hemen katılım falan. O tür çapımız da var yani. TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı) bizim biliyorsunuz yani. Orada da aslında bu adil geçişle alakalı veyahut da Avrupa yasalarıyla alakalı çalışmalarımız devam ediyor bizim. Ama Tavşanlı'ya kazandırmak da masanın işi. Burada talep olursa, biz onları çok iyi şekilde takip edebiliriz istediğimiz yerde, Avrupa'da ülkeyle alakalı, bakanlıklarla alakalı şeylerde biz yapabilecek durumdayız yani.

—K22, Oda ve birlik, E, 60

Ziraat Odası ve birlikler: Bölgede artık oldukça zayıflamış olsa da tarım ve hayvancılık diğer sektörlerle birlikte devam ediyor. Çiftçi kayıtlarının tutulduğu, kırsal kalkınma teşviklerinin alınmasında aracı kurum olan Tavşanlı Ziraat Odası, tarımsal üretimde bölge için müracaat edilen, iletişime geçilen kurumlardan biridir. Bölgede hayvancılığın öne çıkması, süt birliklerinin de tarım alanında ki paydaşlardan biri olmasını sağlıyor. Kooperatifçiliğin ise zayıf olduğuna işaret ediliyor. Hayvancılığın gelişmiş olması, ayrıca veterinerlik hizmetlerini de geliştirmiştir. Oda ve birlik temsilcileri kadar olmasa da, veterinerlerin de çiftçiler üzerinde kanaat önderi olabilecek derecede etkili aktörler oldukları ifade ediliyor.

Dernekler: Tavşanlı'da sivil toplum çalışmalarında öne çıkan dernekler de bulunuyor. Bu dernekler aracılığıyla gençlere eğitim bursları sağlanıyor, gençlere ve kadınlara yönelik eğitimler veriliyor, gençler girişimciliğe teşvik ediliyor, kadınların istihdama katılımı sağlanıyor, kırsal kalkınma desteklerinin tanıtılması ve yardımlaşma faaliyetleri yürütülüyor. Görüşmecilere göre bölgenin öne çıkan dernekleri, Tavşanlılı kadınların kayıtlı ekonomiye geçişinde, gençlerin eğitim olanaklarına erişiminde, sosyal faaliyetlerde etkin rol oynuyor.

Moymul'dan Yetişenler Derneği bölgenin en aktif derneklerinden biridir. 600 resmi üyesinin yanında 7.000 kişiyi bulan destekçi ağı var. İnsana dokunmanın en iyi şey olduğunu düşünüyoruz. 6 Şubat depremlerinde bölgeye ilk ulaşan derneklerden biriydik.

—K5, Dernek, K, 49

"Sanayide Kadın Eli" projesi ile köy köy gezip önce erkeklerle, sonra kadınlarla istişare toplantıları yürüttük. Çalışmalarımız Kadın İstihdamı ve İşte Fırsat Eşitliği Ödülü'nün sahibi oldu... TKDK'nın (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu) birtakım teşvikleri var tarım kredisine, onunla ilgili burada kadınlara sunum da yaptık, eğitim yapıldı, bilgiler verildi. Onların destekleri var, ama mesela her bölüme değil. Mesela arıcılık yapan bir hanım da başvuru yapacaktı. Sonra Domaniç'te bir kooperatifimiz var, o başvuru yapacaktı. Arada böyle ufak tefek destekleri, biraz hani şunun desteği, bunun desteği dediniz zaman toplayabiliyorsunuz, ama hiçbir maddi

²⁴ Türkiye Odalar ve Borsalar Eğitim ve Kültür Vakfı (TOBEV) TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi'ni 2003'te Ankara'da kurdu. Bkz. www.etu.edu.tr/tr/kurumsal (Erişim tarihi: 04.01.2025).

destek olmadığı zaman, insanların bakış şeyi, işte maddiyat lazım, şu lazım, bu lazım diye biraz daha uzak kalıyorlar.

—K69, Dernek, K

Siyasi parti temsilcileri ve bürokratlar: Tavşanlı'yı merkezi siyasette temsil edebilecek yerel aktörler de bulunuyor. Geçmişte bu temsiliyetin daha güçlü olduğu, zamanla azaldığı, ancak bugünlerde tekrar güçlendirilmeye çalışıldığı aktarılıyor. Bu tür ilişkiler ve güçlü yerel aktörlerin varlığı, Tavşanlı'nın ekonomik kalkınma potansiyelini destekleyen ve gelecekteki yatırımlara zemin hazırlayacak önemli unsurlar olarak görülüyor. Kömür ekonomisinin geleceğine ilişkin belirsizliklerin arttığı bir dönemde, yurttaşların, hem toplumsal dayanışmanın bir gereği olarak sivil ve kamusal örgütlenmelerin önemi ne vurgu yaptığı hem de karşılaştıkları çıkmaza yönelik somut politika üreten cesur, etkili ve karizmatik icraatçı aktörlere ihtiyaç duydukları gözlemleniyor.

Bakanlık seviyesinde, Cumhurbaşkanı seviyesinde biz o işleri becerebiliyoruz, ama beraber olsak daha farklı olacak. Ama yeni bir milletvekilimiz var şimdi, o da bizim içimizden çıkma. İşte dün şöyle görüşecekti, Enerji Bakanı'yla, vesaireyle. Bu hafta, önümüzdeki hafta Ankara'ya gidecekti onunla alakalı. Bizim taleplerimiz de şimdi gündeme gelmeye başladı. O zaman sağlayamadık belki, bundan sonra sağlayabiliriz di-

yoruz, ama şimdi biliyorsunuz, yani deprem, ekonomik kriz bilmem ne. Biraz güdüzünüz yani, öyle diyeyim. Ama ona rağmen gayretlerimiz devam ediyor. Ama siyasi olarak baktığımız zaman çok birlik, işte nokta atışı veya genel işlerde hep beraber hareket etme işi. Şu anda sadece daha yeni üç milletvekili beraber hareket ediyor görünüyor, ama sonuçlarını zaman gösterecek. Erken de yani bir şey söyleyebilmek için.

—K22, Oda ve birlik, E, 60

Sendikalar: Bölgede temel ekonomik aktörün kömür sektörü olması, Türkiye'nin ilk sendikal hareketlerine tanıklık etmesi nedeniyle kömür sektörü işçileri için sendikalar önemli bir temsiliyet alanıdır.

Burada yani, güvenin oluyor sendika olarak. İşçiyle işveren arasında bir köprü oluyor bence.

—K38, Madenci, E, 30

Adil geçişin temel aktörlerinden biri olan sendikalar, Tavşanlı'da Kömür Ekonomisi Bölümü'nde detaylı olarak ele alınacaktır.

Üniversite: Tavşanlı'daki meslek yüksekokulu ve fakültenin bölgede yürütülen çalışmalarda aktif olarak yer alması dikkat çekiyor. 2001'de kurulan Tavşanlı OSB için nitelikli işgücü yetiştirilmek üzere eğitim verilen bölümlerin organizasyonunda değişikliğe gidilmesi, Avrupa Birli-

Kömür ekonomisinin geleceğine ilişkin belirsizliklerin arttığı bir dönemde, yurttaşların, **hem toplumsal dayanışmanın bir gereği olarak** sivil ve kamusal örgütlenmelerin önemine vurgu yaptığı **hem de karşılaştıkları çıkmaza yönelik somut politika üreten cesur, etkili ve karizmatik icraatçı aktörlere** ihtiyaç duydukları gözlemleniyor.

Tavşanlı Meslek Yüksekokulu

ği projeleri ile bölge halkının gelişimine katkı sunulması, yenilikçi uygulamaların bölgeye tanıtılmasında oynadığı rol ile üniversite, bölge ile uyumlu ve bölgenin gelişimine katkı veren bir paydaş olarak görülüyor.

Ticaret Odası ile uluslararası rektörleri davet ettik. Tamam, belki Amerika'dan gelmedi veya İngiltere'den gelmedi, ama Avrupa'nın en gelişmiş ülkeleri yerine, böyle gelişmeye açık ülkelerinden geldiler. İşte Makedonya, Bosna Hersek veya Hırvatistan gibi yerlerden gelenler oldu. Asya'dan çok fazla rektör veya rektör yardımcısı geldi. "Turizmi nasıl geliştirebiliriz?" veya "Tavşanlı'ya neler yapılabilir?", "Ülkeler arası işbirliklerini nasıl geliştirebiliriz?" diye. Bir ara konsoloslara çağırdık. 23 ülkenin konsolosluğu çağrıldı. Hatta öyle durumlar var ki, hani işte Tavşanlı ve Kütahya'da bu kadar büyük sayıda ve bu kadar büyük statüde kişiler

gelmemişti, güvenlikle ilgili neler yapılabileceği bile o sırada konuşuldu. Bölgenin tanıtımı, varlıklarımızın olduğu, ihracat-ithalat noktasında yapılabilecek şeylerde en azından Kütahya tanınsın, Tavşanlı tanınsın diye. Mesela Yönetim Bilişim Sistemleri bölümümüz açıldı. Daha öğrencimizi alamadık, daha YÖK'ten izniniz gelmedi, ama yani bölüm olarak açıldık. Sadece öğrenci kabulümüz gelmedi henüz, ama bu bölümün açılmasında o zamanki kaymakamımız, Ticaret Odası çok fazla mesai harcadı, bu alanda çaba gösterdiler. Ankara'ya falan gidildi, yani bu bölüm açılsın, burası sadece turizm okulu gibi olmasın diye. Kaymakama gittik direkt. Sen bizim yanımızda mısın arkadaş? Böyle böyle durum var. "Ben sizinle beraberim" (dedi). Ondan sonra diğer çalışmaları yaptık. Fakülte olmasına sebep olduk.

—K68, Üniversite, K, 41

Maden Sokak

GEÇİM FAALİYETLERİ

İlçenin temel geçim alanını linyit madenciliği ve termik santral işletmeciliği ile kömür ve sanayi sektörü, perakendecilik (esnafılık) ve tarımsal üretim oluşturuyor. Bununla birlikte saha araştırması sırasında Tavşanlı'da farklı sektörlerin de bulunduğunu gördük. Yenilenebilir enerji alanındaki girişimler, orman ürünlerine yönelik merak, küçük ölçekli tekstil atölyelerinin varlığı bu üretim alanlarından birkaçıdır.

2.1. Madencilik

Tavşanlı, kökeni neredeyse milattan öncesine dayanan madencilik kültürünün ve maden çeşitliliğinin yüksek olduğu geniş bir maden coğrafyasının parçası olarak görülüyor. Görüşmecilerin büyük bir bölümüne göre, Türkiye'nin ilk gümüş madeni Tavşanlı'dadır, en büyük manyezit madeni de ilçede işletilir. Bu nedenle Tavşanlı sadece kömürde değil, farklı maden türlerindeki madencilik bilgisiyle de dikkat çeker. Zafer Kalkınma Ajansı'nın 2024 tarihli "Kütahya İlçeleri" raporunda Tavşanlı, linyit madenleri dışında manyezit, manganez, florit, çimento hammaddesi ve talk ile öne çıkar.²⁵

Yani netice itibarıyla bizim bölgemizde, yani Kütahya'nın tamamında, 30'un üzerinde maden çeşidimiz var. Altın, gümüş, demir, bakır. Ondan sonra, bakır yok da şey var, krom var, manyezit, ondan sonra kömür. Baktığımız zaman çalışan ocaklarımız var yani. Burada böyle bir yeraltı zenginliği var yani.

—K22, Oda ve birlik, E, 60

Burası bir fay hattı. Buralarda her yerde maden var. Krom madeni çok fazla vardır. Balıkesir ile Eskişehir arasında birçok yerde krom ocakları var mesela. Ama kömür gibi, böyle çok fazla çalışanın olduğu ocaklar değiller.

—K11, Üniversite, E, 53

İlçedeki maden çeşitliliğine rağmen madencilikteki temel istihdam alanı linyit madenciliğidir. Çalışanların ilçelere ve işyerlerine göre dağılımını gösteren Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Maden Çalışanlarının İşletmelere Dağılışı (2024) verilerine göre, ilçede 20 kömür madeni işletmesi bulunuyor. Bu işletmelerin 19'unu özel sektör 1'ini ise devlet işletmeleri oluşturuyor.

²⁵ Zafer Kalkınma Ajansı (2024, 1 Kasım). *Kütahya ilçeleri*. [l24.im/7AGlr9](https://www.zafer.gov.tr/7AGlr9) (Erişim tarihi: 13.11.2024).

Bu işletmelerde çalışanların 2.491'i linyit sektörü çalışanlarıdır.²⁶

2024 tarihli "Adil Dönüşüm ve Bölgesel İstihdam: Türkiye İçin Politika Seçenekleri" raporuna göre Tavşanlı, ulusal düzeyde linyit madenciliği istihdamında 25 kömür ilçesi arasında üçüncü sıradadır. Linyit madenciliğinin ilçedeki toplam istihdamdaki payı bakımından ise 25 kömür ilçesi arasında 12. sıradadır.²⁷

Sonuç olarak Tavşanlı'nın ulusal düzeyde linyit madenciliği istihdamında önemli bir hacmi olduğu söylenebilir. Linyit madenciliğinin ilçedeki toplam istihdamdaki payı bakımından 25 kömür ilçesi arasında 12. olması istihdamdaki payının düşük olduğunu düşündürülebilir. Bu rakam linyit madenciliğinin ilçe ekonomisindeki payı ile birlikte değerlendirilmelidir. Nitekim sanayi sektöründen (9.476 kişi) daha az sayıda işçinin istihdam edildiği kömür sektörü (2.491 kişi), ilçedeki ekonomik refahın itici gücüdür.

2.2. Sanayi Sektörü

İstatistik Bölge Sınıflandırmasına göre Tavşanlı da Kütahya, Afyonkarahisar, Manisa ve Uşak illeri ile birlikte TR33 Bölgesi'nde²⁸ yer alır. Bölgenin sektörel planlamalarını Zafer Kalkınma Ajansı yürütür.

Zafer Kalkınma Ajansı'nın hazırladığı "TR33 Bölgesi 2024-2028 Planı"na göre, Afyonkarahisar ve Kütahya'nın ihracatı orta-düşük teknolojide yoğunlaşırken, Uşak düşük teknoloji, Manisa ise ülke ortalamasına yakın şekilde orta-yüksek teknoloji düzeylerinde ihracat gerçekleştirir. Tüm bölge illerinde **yüksek teknoloji ihracatı düşük seviyelerde** seyreder. Bulunduğu coğrafi konum sebebiyle

nitelikli işgücüne ulaşma konusunda daha avantajlı olan bölgenin **yüksek teknoloji ürün üretiminde yeterli olmadığı** görülür.

Yine Kalkınma Ajansı'na göre Tavşanlı TR33 bölgesinde gelişmişlik anlamında üst sıralarda yer alan 1. kademe ilçeler, yani "Kentsel İlçeler" arasında yer alır. Bu ilçeler sosyo-ekonomik açıdan bölgede gelişmiş, çevresindeki birçok yerleşime hizmet sunan rekabet gücü yüksek olan ilçelerdir.²⁹

İlçede, 2001 yılında kurulan bir Organize Sanayi Bölgesi (TOSB) ve beş küçük sanayi sitesi bulunur.³⁰ Sanayi sektörü, görüşmecilere göre ilçede kömür sektöründen sonra istihdamın en yoğun olduğu sektördür. Bu nedenle görüşmeciler sanayi sektörü üzerine konuşurken genellikle Tavşanlı OSB'yi işaret ediyor. 2023 yılı Kütahya İli Organize Sanayi verilerine göre TOSB, ildeki yedi OSB arasında 1973'te Kütahya Merkez'de kurulan OSB'den (101 işletmede 12.859 işçi) sonra en fazla çalışanın bulunduğu tesistir. TOSB'deki 25 firmada 9.476 kişi çalışır.³¹ İşletme başına düşen ortalama işçi sayısı yaklaşık 380'dir. Bu anlamda TOSB'deki işletmelerin istihdam hacmi bakımından Merkez ilçeye oranla daha büyük işletmelerden oluştuğu söylenebilir. Bu durum işletmelere bağımlılığı artıran, istihdamı kırılgan kılan bir özelliktir. TOSB istihdam rakamları linyit sektörü ile birlikte değerlendirildiğinde ilçede istihdamın en yüksek olduğu sektörün TOSB sanayi olduğu ifade edilebilir.

TOSB'de bulunan işletmeler ağırlıklı otomotiv sanayi ürünlerini üreten, uluslararası düzeyde faaliyetlerde bulunan işletmelerdir. TOSB içinde otomotiv sanayisini büyük tekstil firmaları izler. İlçede sanayi tesislerinin dışında küçük çaplı tekstil atölyeleri de bulunur.

26 T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2024). Çalışan sayılarının maden işletmelerine göre dağılışı.

27 SHURA Enerji Dönüşümü Merkezi (2024). *Adil dönüşüm ve bölgesel istihdam: Türkiye için politika seçenekleri*. l24.im/M9V78 (Erişim tarihi: 13.11.2024).

28 Bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemi'ne uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması Bakanlar Kurulunca 28.08.2002'de tanımlanarak yürürlüğe girdi. Bu sınıflandırmaya göre TR33 Bölgesi Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak illerinden oluşur. Bkz. *Resmî Gazete* (2022, 20 Eylül). 20/8/2002 tarihli ve 2002/4706 sayılı Kararnamenin eki. l24.im/oDSNV1 (Erişim tarihi: 13.11.2024).

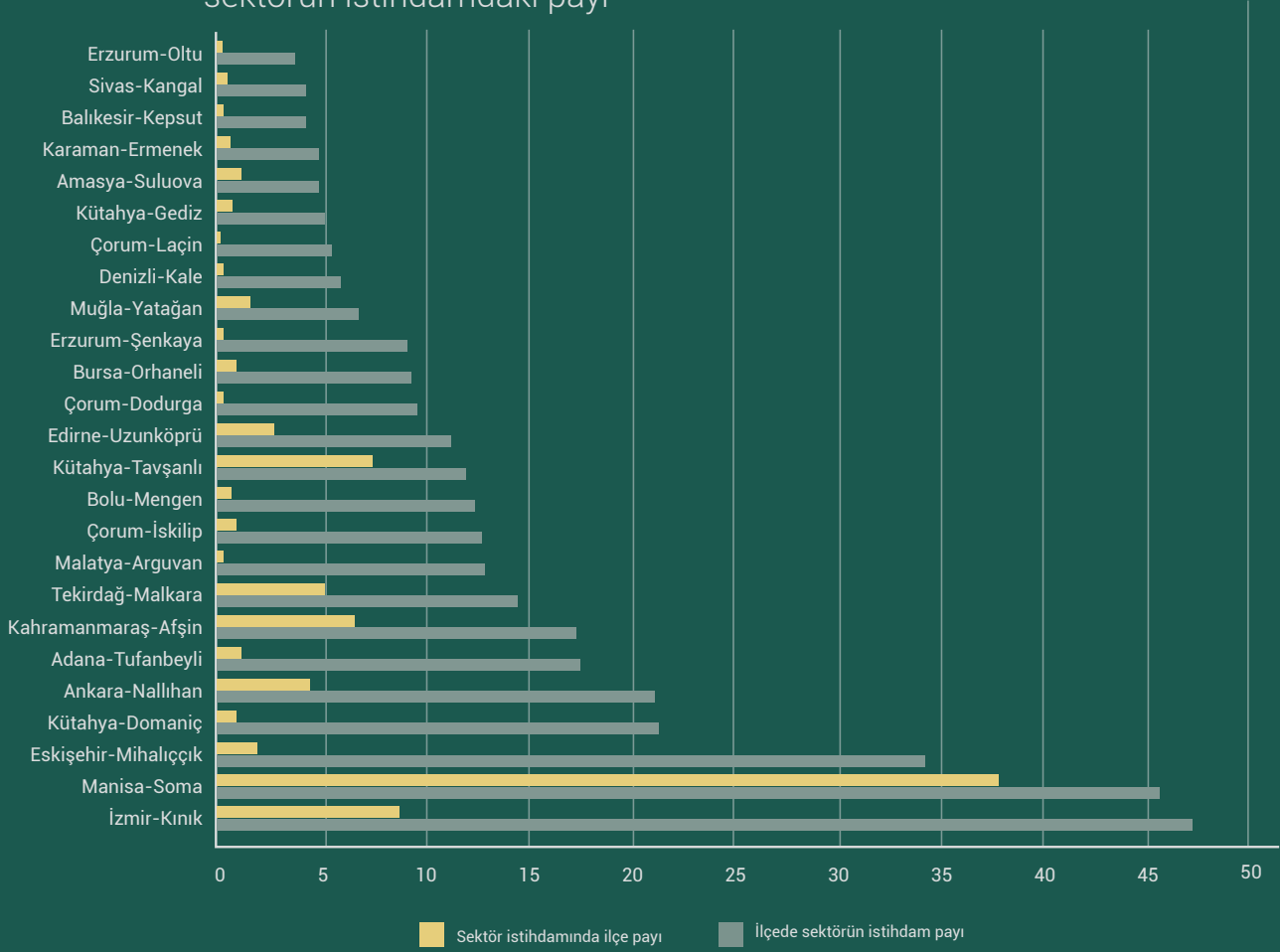
29 Zafer Kalkınma Ajansı (2024). *TR33 Bölge Planı (2024-2028)*. dokuman.zafer.gov.tr (Erişim tarihi: 12.11.2024).

30 Zafer Kalkınma Ajansı (2024, 12 Kasım). A.g.y.

31 Zafer Kalkınma Ajansı (2024). *Kütahya ili genel sosyo-ekonomik görünümü*. shorturl.at/pPBZf (Erişim tarihi: 13.11.2024).

Ulusal düzeyde linyit sektörü istihdamında ilçenin payı ve ilçede sektörün istihdamdaki payı³²

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Girişimci Bilgi Sistemi

Tavşanlı'da ondan fazla dikiş atölyesi var, sütyen atölyesi 40 küsur kadın çalıştırıyorlar. Tepecik Köyü'nde yine dikiş atölyesi var. 150 kadar kadın çalışıyor ve benim tanıdığım birisi var mesela, "Bir günde 1.300 pantolon paçası kıvırıyorum ve bir-iki tane eksik olursa patron başıma dikiliyor" diyor. O derece disiplinli üretim yapıyorlar firmalara.

—K2, Dernek, K, 68

Görüşmecilerin büyük bir bölümü, özellikle kömür ekonomisinin yıllar içinde zayıflaması ile birlikte, bölgede is-

32 SHURA Enerji Dönüşümü Merkezi (2024, 13 Kasım). A.g.y.

tihtam alanı eksikliğini Tavşanlı OSB'nin doldurduğunu, TOSB'nin ilçede yaşayan gençlerin dış göçünü engellediğini ifade ediyor. Bu anlamda TOSB'nin ilçedeki varlığından hoşnut olduklarını vurguluyorlar.

Tavşanlı Organize Sanayi var. Şu anda 10-12 bin kişi çalışıyor orada. Düşünün, onun öncesinde, Tavşanlı Organize Sanayi olmadan önce, Tavşanlı köylerinin yüzde 60'ı Bursa'da, İnegöl'de, orada buradaydı. Sanayi buraya gelince döndü insanlar.

—K51, Kanaat önderi, E, 64

"Tavşanlı Organize Sanayi olmadan önce, Tavşanlı köylerinin yüzde 60'ı Bursa'da, İnegöl'de, orada buradaydı. Sanayi buraya gelince döndü insanlar."

Yeraltı maden işçisi

Burada bereket versin, yani bir Nursan kablo Tavşanlı'nın işçisini kaldırıyor. Eğer oralar da kapansa var ya. Bizim Güragaç Köyü'nden dört tane otobüs kalkıyor vardiyada. Kömür 90'dan sonra küçülmeye gitti. Dört tane işçi arabası vardı. Her vardiya. Bundan sonra üçe düştü, ikiye düştü. Emekli olanların yerine almadılar. Küçülmeye gittiler, küçülen yerleri özelleştirdiler. Sanayi kömürden kalanı topladı.

—K61, Termik santral işçisi, E, 55

Görüşmeciler TOSB'den memnun olsa da TOSB'nin oluşturduğu ekonomik yapıyı eleştiriyor. Bu görüşmecilere göre, TOSB'deki işletmeler ağırlıklı olarak büyük, Tavşanlı dışından, teşviklerle gelen, nitelikli işgücü talebi zayıf olan ve ilçedeki emek gücünü asgari ücret ile belirleyen işletmelerden oluşuyor. Bu durum ilçedeki emek gücünün ucuz emek gücü üzerinden tanımlanmasına neden oluyor. Yine bu görüşmecilere göre, gelir bakımından en az iki asgari ücretin verildiği kömür sektörü ile kıyaslandığında organize sanayiden elde edilen gelir, kömür sektörü ile kıyaslanabilecek düzeyde değildir. Üstelik bu firmalar bir gün teşvikler kesilirse ilçeden çekilme riskini taşıdığı için bölge yeniden istihdam kriziyle karşı karşıya kalabilir.

Büyük firmalar var, yabancı firmalar var. Yerli çok firma yok. Büyük firmalar olduğu için biraz böyle modern köleliğe gidiyor. Hani "Biz size iş veriyoruz, asgari ücretten biraz fazla. Canın isterse çalış, istemezse çalışma." Nasıl kömür gittiğinde boşluk

kalacaksa, bu insanlar da yarın bir gün Türkiye pahalı gelse... mesela Türkiye'de ücretler şu an düşük. Niye? Türk lirası düşük ya. Ee, ekonomimiz düzeldi iki-üç yıl sonra, beş yıl sonra... Birdenbire TL artık çok şey olmamaya başladı. Bu insanlar burada durmayacak ki, gidecekler işte Hindistan'a, bilmem nereye, Pakistan'a, Filipinler'e, ucuz yere gidecek.

—K19, Yerel yönetim, E, 47

Şöyle. 80'lerde Diyarbakır'da, Urfa'da ya da başka bir yerde, işte toprak ağasının o bölgedeki insanları ırgat olarak çalıştırmasına benzetiyorum ben. Ha tarlada çalıştığımız, ha fabrikasında çalışsın hiçbir şey değişmez. Sadece konjonktür gereği ya 300 dolardır ya 450 dolardır dünya çerçevesinde. Asgari ücretin getirdiği şey ise değişmez.

—K3, Yerel yönetim, E, 43

TOSB'nin oluşturduğu ekonomik yapıyı eleştiren görüşmeciler, sanayi sektörünün ilçede refah yaratabilmesi için, büyük ölçekli ve vasıfsız işgücüne ihtiyaç duyan firmaların yerine vasıflı işgücüne ihtiyaç duyan kurumsal firmaların bölgeye çekilmesine ve orta ölçekli yerel yatırımcıların ve genç girişimcilerin desteklenmesine ihtiyaç duyulduğunu belirtiyor. Kalkınma Ajansı Bölge Planı da bu görüşü destekler niteliktedir. Keza Ajans'a göre, 2022 yılı içerisinde yeni kurulan şirket sayısının çalışma çağındaki nüfusa (15-65 yaş) oranına bakıldığında, bölge illeminin içinde en düşük oranın Kütahya'da olduğu görülür.

Gelişen TOSB'nin ilçede kayıtlı ekonomideki kadın istihdamını da güçlendirdiği vurgulanıyor, fakat görüşmecilerin bir bölümü **kadınların kayıtlı ekonomideki varlığının sağlanabilmesi için toplumsal cinsiyet kodlarının aşılması gerektiğini** belirtiyor.

Bölgedeki en yüksek oranın Afyonkarahisar'da olmasına rağmen, bu oran İstanbul'un dörtte biri kadardır. Bölge genelinde bu oranın büyükşehirler ve çevre illere göre daha düşük kalması, bölgede girişimcilik kültürünün yeterli düzeye erişmediğini gösteriyor.³³

Bana göre Nursan bölge için faydalı bir firma mı? Yüzde 50 diyorum. Nedeni de şu, yüzde 50'si istihdam olmadığı için. Ama Nursan gibi firmalar buradan kazandığı parayı Tavşanlı'da bırakmıyor, yatırım yapmıyor. İşgücünü kullanıp tamamen dışarıya, ekonomiye götürüyor. O yönden sıkıntı oluyor. Orta ölçekli sanayi olursa da, bölgenin insanı olursa da, sonuçta kazanç bölgede kalıyor. Bölge daha çabuk büyüyeceğine inanıyor. Onun için orta ölçekli sanayi şart.

—K16, Kanaat önderi, E

1979'da küçük sanayi için, artık küçük sanayi dediğimizde, çok büyük sanayi istasyonu temellerini attık böyle olsun diye. Ama orta ölçekli sanayi yok. Onun yapılması gerekiyor. Bu da senin bölge halkından birilerinin şey hâline getirilmesi lazım. Sanayici, işveren, fabrikatör hâline getirmek lazım. Fark etmez birisi olsun, sanayici buradan olsun, bu büyüsün. O da yatırımını tekrar kendi memleketine yapacak. Biz bu organize sanayiye kurmadan önce, halihazırda işleyen bir orta ölçekli sanayimiz olsaydı, bu adamların hepsi orada fabrikatör olabilirdi.

—K3, Yerel yönetim, E, 43

Bölgenin konumunun önemli bir sanayi potansiyelini barındırdığını vurgulayan Ajans'a göre, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi'nde (BGUS) yer alan Bursa, Türkiye genelinde küresel il olmaya aday altı ilden³⁴ biridir. Bölge

Planı'nda Denizli, Eskişehir ve Konya ise rekabetçi iller olarak sınıflandırılıyor. TR33 Bölgesi'ndeki illerin komşu illerden teknolojik ürün üreten yatırımları sanayi koridorları boyunca çekebileceği ve rekabetçi illere dönüşebileceği belirtiliyor: "Afyonkarahisar ve Kütahya illeri Bursa, Eskişehir ve Konya gibi sanayisi güçlü illerin bağlantısında yer almaktadır. Bu güçlü illerin sanayi bölgelerindeki aşırı yığılma bölgeye yeni yatırımları çekebilme potansiyeli oluşturmaktadır."³⁵

Görüşmecilerin büyük bölümü bölgede sanayinin gelişmesinin önündeki en önemli engellerin arasında altyapı sorunlarının olduğunu vurguluyor. Yeterli genişlikte alanın olmaması ve ulaşım altyapısının zayıf oluşu sanayinin gelişmesine engel görülüyor.

Organize sanayinin fiziki ortamı, yani burası orman, burası orman, arkası orman, önü duble yol, bitti. Kısıtlamayız yani. Şu anda toplam 15 bin kişi hedefimiz var, nasip olursa. Kütahya'da üç tane OSB var,³⁶ ama bizimkinden belki 20-30 misli büyük, toplamda belki 40 bini bulurlarsa iyi yani. Bizim farkımız, madem bizim yerimiz dar, size ben yer vermiyorum, talebiniz olsa da. Bakanlıkla bu yüzden de sıkıntı yaşıyoruz.

—K22, Oda ve birlik, E, 60

Gelişen TOSB'nin ilçede kayıtlı ekonomideki kadın istihdamını da güçlendirdiği vurgulanıyor, fakat görüşmecilerin bir bölümü kadınların kayıtlı ekonomideki varlığının sağlanabilmesi için toplumsal cinsiyet kodlarının aşılması gerektiğini belirtiyor. Bu görüşmeciler, kadınların özellikle TOSB'de çalışması için erkeklere yönelik bir dizi ikna çabası yürütüldüğünü vurguluyor.

33 Zafer Kalkınma Ajansı (2024, 13 Kasım). A.g.y.

34 Kocaeli, Bursa, İzmir, Antalya, İstanbul ve Ankara.

35 Zafer Kalkınma Ajansı (2024, 13 Kasım). A.g.y.

36 Görüşmeci Kütahya Merkez'de bulunan Kütahya 30 Ağustos OSB, Kütahya OSB ve Kütahya Seramik OSB'yi kastediyor. Bkz. Zafer Kalkınma Ajansı (2024). *Kütahya ili genel sosyo-ekonomik görünümü*. shorturl.at/pPBZf (Erişim tarihi: 13.11.2024).

"Tavşanlı Ege Bölgesi'nin borsasıydı, yumurtada. Pazartesi günleri fiyatı burası belirlerdi."

Organize Sanayi Bölgesi'nde en az beş bin kadın vardır şu anda çalışan. Toplam çalışan sayısının yüzde 65'i kadın.

—K39, Kanaat önderi, E, 55

Kadınlar sanayide çalışmaya hazırdı. Zaten çalışmak istiyorlardı. Burada önce erkekleri ikna etmek gerekti. Bunun için köy köy gezip eşleri ikna etmek için çaba sarf edildi.

—K69, Dernek, K

Tekstil hep kadınlara hitap ediyor. Yani tekstil çok var. Şu anda hep kadınlara hitap ediyor. Kadınlar çalışıyor, kadınlar birden güçlendi Tavşanlı'da.

—K2, Dernek, K, 68

2.3. Tarım ve Hayvancılık

Dağlık bir coğrafyada bulunan Tavşanlı'da tarımsal üretim ağırlıklı Tavşanlı Ovası'nda yürütülüyor; dağlar arasındaki düzlükler ve yamaçlar hayvancılığa olanak veriyor. İlçede karasal ikliminin hâkim olması bitkisel ürün çeşitliliğinin kısıtlı olmasına neden oluyor.

Zaten büyük bir bölümü dağlık arazi, orman arazisi. Düz yerler var, ama oralarda da iklim nedeniyle çeşitlilik, yani ürün skalası dar. Çok geniş bir ürün skalamız yok. Bir tek Balıköy bölgesi dediğimiz, özel bir mikroklima bölgesi olan yerde, incirden tutun bademe kadar her türlü ürünün yetiştirebileceği dar bir bölgemiz var.

—K35, Oda ve birlik, E, 45

Tavşanlı'da 34.388 hektar ekilebilir tarım alanı, 2.475 hektar çayır ve mera alanı bulunuyor. İlçe yüzölçümünün yüzde 18'si tarım alanlarından, yüzde 1'i çayır ve mera alanlarından oluşuyor.³⁷ Ekilebilir tarım alanları

büyüklüğü bakımından 13 ilçe arasında beşinci sırada yer alıyor.³⁸ İlçedeki tarım alanlarının yüzde 69'unu kuru tarım alanları, yüzde 31'ini sulı tarım alanları oluşturuyor.³⁹ Zafer Kalkınma Ajansı verilerine göre, 2.206 kayıtlı çiftçinin bulunduğu ilçede en çok üretilen tarım ürünleri buğday, yulaf, arpa, mısır, yonca, tritikale, fiğ, çavdar, ceviz ve korungadır.⁴⁰ Saha araştırmaları sırasında ilçede seracılık faaliyetlerinin de yürütüldüğünü gözlemledik. Bu seralarda ağırlıklı fidan ve domates yetiştiriciliğinin yapıldığı ifade edildi.

İlçede büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığı, kümes hayvancılığı ve arıcılık yapılır. Tavşanlı tarımsal üretimde hayvancılığın ağırlıklı olduğu bir yerdir. Nitekim 39.800 büyükbaş ve 41.000 küçükbaş hayvana sahip ilçede yıllık 55.000 ton süt üretilir.⁴¹ Bölgede üretilen sütleri Türkiye'nin büyük süt üreticileri ve yerel işletmeciler toplayarak süt ürünleri hâline getirir ve ulusal pazarda yer bulur.

Bölgenin süt ürünlerinde öne çıkan markaları da bulunur. Süt üreticileri aynı zamanda Tavşanlı Süt Üreticileri Birliği'nin de bir parçasıdır. İlçede yakın zamanda madenci ailelerinin de büyük ölçekli hayvancılık faaliyetlerine dahil olduğunu gördük. Bu aileler kömür ekonomisinin alanının daraltılması ile birlikte alternatif üretim alanlarına yöneldiklerini ifade ettiler.

Köylerde çoğu hayvancılık yapıyor, hayvancılıkla geçiniyor. Ya bizim burada tarım arazisi fazla yok. Orman bölgesi genelde, tarıma da pek iklim olarak elverişli değil. Adam mesela Afyon, Adana taraflarında ikiyeşer, üçer verim alıyor. Burada bir sefer alırsın. Burada ya buğday ya mısır, başka bir şey alamazsın.

—K29, Madenci, E, 40

Bizim bu bölgede tarım arazisi yok. Tarıma uygun değil, hayvancılığa uygun. Kömürün zaten geleceğinin olmadığını ta o zaman gördük. "Bu iş artık" dedik

37 Kütahya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (t.y.). A.g.y.

38 A.g.y.

39 A.g.y.

40 Zafer Kalkınma Ajansı (2024, 1 Kasım). A.g.y.

41 A.g.y.

Tavşanlı'da hayvancılık

"yavaş yavaş bitiyor". Ondan sonra farklı sektörlere atladık. Allah'tan da atlamışız.

—K13, Yatırımcı, E

Tavşanlı'da kırmızı et ve süt hayvancılığı dışında kümes hayvancılığı da yapılıyor. "Tavşanlı Yumurtacılık Sektörü" raporuna göre 2016 yılında Tavşanlı Yumurtacılar Birliği'ne kayıtlı 12 işletme ve ilçede bir milyonu aşkın tavuk bulunuyordu.⁴² Bir zamanlar Ege Bölgesi'ndeki yumurta piyasasına yön verecek güçteki bu birlik, görüşmecilere göre etkin yönetilemediği ve üreticilerine kâr sağlayamadığı için kapandı. İlçede ayrıca 96 köyde üç bine yakın kovan ile arıcılık da yapılıyor.⁴³

Eskiden vardı. Tavukçuluk Kooperatifi var. Tavşanlı'da. Tavşanlı Ege Bölgesi'nin borsasıydı, yumurta da. Pazartesi günleri fiyatı burası belirlerdi. Yöneticilerin ehil olmamasından kooperatiflerin ikisi de kapandı. Bir Tepecik Kooperatifi vardı, bir Tavşanlı Kooperatifi vardı. Kapandı ikisi de.

—K36, Kanaat önderi, E, 35

Tavşanlı'da tarımsal üretimle öne çıkan, ilçe ekonomisinin ve bilinirliğinin önemli bir parçası olan ürünler de bulunuyor. Bu ürünlerin içinde en öne çıkanı 2004'te coğrafi mahreç işareti ile tescillenen, üç asırdır üretilen "Tavşanlı Leblebisi"dir. 2016 tarihli "Leblebi Raporu"na göre Tavşanlı'nın leblebi üretimi Türkiye'nin yıllık 30.000 tonluk üretiminin 8.500 tonluk kısmını oluşturuyor. Bölgede üretilen leblebi sadece Türkiye'de değil, Avrupa, Asya ve Arap ülkelerinde de raflarda yer buluyor.⁴⁴

Görüşmeciler bir zamanlar oldukça yaygın olan leblebi imalatçılığının günümüzde azaldığını da vurguluyor. Bölge leblebi için gerekli nohut üretimini kendisinin dışında Balıkesir, Uşak ve Afyon'dan sağlıyor. Dönem dönem ithal nohut kullanımı da oluyor.⁴⁵ Bölgenin yeteri kadar reklamı yapılmadığı için leblebinin turizm değerinin Çorum gibi bölgelere kaptırıldığı ifade ediliyor. Üreticiler ise küçük çaplı üretimin kazanç sağlamadığını, kârlı bir üretim için büyümenin gerektiğini, fakat yüksek enflasyonlu ve yüksek faizli yatırım ortamının büyümeyi engellediğini belirtiyor.

42 Tavşanlı Ticaret ve Sanayi Odası (2016). *Tavşanlı yumurtacılık sektörü*. I24.im/2o5Ejb (Erişim tarihi: 13.11.2024).

43 Kütahya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (t.y.). *Kütahya Tavşanlı ilçesi kovan kapasitesi listesi*. I24.im/qchw (Erişim tarihi: 13.11.2024).

44 Tavşanlı Ticaret ve Sanayi Odası (2016). *Leblebi raporu*. I24.im/z8TA0 (Erişim tarihi: 13.11.2024).

45 Aydın, A. ve Nogay, G. (2018, 10 Eylül). Leblebide bu yıl ithal nohut kullanılmayacak. *Anadolu Ajansı*. I24.im/tbQfGy (Erişim tarihi: 13.11.2024).

Tavşanlı'nın leblebi üretimi Türkiye'nin yıllık 30.000 tonluk üretiminin 8.500 tonluk kısmını oluşturuyor.

Tabii yöremizde leblebicilik de iki asırdan fazlaya dayanıyor. Burada 15-20 yıl önce beş-altı yüz imalathane vardı. Şu anda, tabii ölçek ekonomisinin hâkim olduğu bir ortamda azaldı. Endüstri olarak on-on beş tane üretim yapan imalatçı kaldı. Leblebiye uygun arazi yapısı tabii yetmiyor. Bunun yanında, işte çevre illerden, Balıkesir, Uşak, Afyon ve son yıllarda da Karaman, Konya, bu bölgeden tedarik sağlanıyor. Hammadde tedarigi. Leblebi kalite açısından, iyi kalitede üretilen bir yöre burası. Ama artık butik üretimle herhangi bir şekilde kârlılık sağlamıyor. Büyük üretim metotlarına geçmek lazım. Bunu da birçok firma düşünemiyor. Ekonomik durum ortada, küçülüyor, ondan sonra tasfiye oluyor. Leblebi tabii, çok faydası olan doğal bir çerez. Formu falan değiştirilemiyor. İçerisine herhangi bir şekilde kimyasal kullanılmıyor üretim aşamalarında. Bu açıdan hem iyi bir diyet ürünü hem de ekonomiye de katkı sağlayan, çevre ülkelerde en fazla üretimi Türkiye (yapıyor). İran üretiyor, ama İran'ın metodu farklı. Biz üretip hem iç pazara hem de dış pazara ürün gönderiyoruz, satışını yapıyoruz. Üçüncü kuşaktır biz, ben işte... bizim ailemiz 80-90 yıllık bir üretim faaliyeti içerisinde. Sistemi geliştirerek, büyüterek, ölçekleyerek devam ettirmeye çalışıyoruz.

—K18, Yatırımcı, E, 60

Türkiye'deki leblebinin çıkış noktası Tavşanlı'dır. Nohut burada üretilir, ama siz buraya gelmeseniz, bu leblebinin Tavşanlı'ya ait olduğunu bilmezsiniz. Çorum'u bilirsiniz. Çünkü onlar daha güzel reklam

yapıyor. Örneğin şimdi bir Denizli var. Serinhisar duy-dunuz mu adını bilmiyorum. Onlar mesela, onlar da bizi geçti, Tavşanlı'yı geçtiler. Yani bu iş biraz pazarlamayla alakalı.

—K17, Yerel yönetim, E, 45

Tavşanlı'da köylerin ilçe merkezine yakın olması köy ile bağlarının kopmamasını sağlıyor. Bu nedenle görüşmecilerin ifadesiyle Tavşanlılıların "bir ayağı köylerinde bir ayağı da ilçe merkezindedir". İlçe merkezinde yaşayan kömür ve sanayi sektörü çalışanlarının hafta sonlarını ya da mesai saatleri dışındaki zamanlarını köylerinde geçirdiği ya da köylerde yaşayan gençlerin ilçe merkezindeki işlerine geldikten sonra köylerine döndükleri ifade ediliyor. Bahsedilen her iki profille de saha araştırması sırasında görüşme gerçekleştirdik. Görüşmeciler ister kırsal, ister kentli yaşam pratiklerinin daha yoğun olduğu ilçe merkezinde yaşıyor olsun, Tavşanlı'da tarımsal üretimi temel geçim faaliyeti olarak görmüyor. Fakat tarımsal üretim, aile büyüklerinin de desteğiyle, kömür sektörü ve sanayi işçiliğinin yanında düşük gelirli hane ekonomisini güçlendirme ve geliri artırmak amacıyla yapılmaya da devam ediyor.

Buradaki çalışanların çoğunun aslında bir taraftan köyde de irtibatı var. Ben biliyorum, bazı köylerde özel sektördeki fabrikalara servis kalkıyor. Adam hem köyü dolduruyor, bir taraftan hayvancılığı da yapıyor. Çünkü sadece hayvancılık yapsa şu anda yetiştiremez. Yani idameyi zorlaştıracak. Ama bir taraftan çalışıyor. Köyünde duruyor. İşte annesi babasının

Tavşanlı'da köylerin ilçe merkezine yakın olması köy ile bağlarının kopmamasını sağlıyor. Bu nedenle görüşmecilerin ifadesiyle Tavşanlılıların "bir ayağı köylerinde bir ayağı da ilçe merkezindedir". İlçe merkezinde yaşayan kömür ve sanayi sektörü çalışanlarının hafta sonlarını ya da mesai saatleri dışındaki zamanlarını köylerinde geçirdiği ya da köylerde yaşayan gençlerin ilçe merkezindeki işlerine geldikten sonra köylerine döndükleri ifade ediliyor.

Görüşmeciler, Tavşanlı'da tarımsal üretimi temel geçim faaliyeti olarak görmüyor. Fakat tarımsal üretim, aile büyüklerinin de desteğiyle, kömür sektörü ve sanayi işçiliğinin yanında düşük gelirli hane ekonomisini güçlendirme ve geliri artırmak amacıyla yapılmaya da devam ediyor.

yanında duruyor ya da eşi bir taraftan hayvanlara bakıyor. Aslında yıllardır da böyleydi bu. Tarım da böyle yapılıyordu. Ne tarımı çok tarımcı gibi yapıyor-duk ne de madenciliği madencilik gibi.

—K3, Yerel yönetim, E, 43

Ben hayvancılık da yapıyorum babamgille, ama maddenin yanında yapıyorum, madencilğe ekstra. Şundan dolayı, direkt ben hayvancılıkla geçinirim diyen kişi zor. Evinde on tane hayvanın... Geçim sağlar mı-sın? Belki, ama mutlaka bir ek gelirin olması lazım.

—K38, Madenci, E, 30

Bazı köylerde gençler var, bazı köylerde yok. Mesela nerede var? Çobanköy'de var, ama neden? Tarım ol-duğu için değil. Yani başında organize sanayi olduğu için var. Yani onları doyurabilecek, çalıştırabilecek bir imkân oluşturduğu zaman köylerde durur. Köyünden organizeye gidiyor geliyor. Öyle düşün. Hayvanı var-sa, yanında da hayvanına bakıyor.

—K3, Yerel yönetim, E, 43

Görüşmecilere göre tarımsal üretimin hâkim üretim alanı olamamasının nedenleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

a) Ulusal tarım politikalarının tarım ve hayvancılı-ğı desteklememesi: Ulusal tarım politikaları tarımsal üretimi üreticiler için cazip kılmıyor. Tarımsal üretimle ilişkili görüşmeciler, girdi maliyetlerinin (tohum, gübre vb.) yüksek olması, süt gibi ürünlerde devletin belirlediği fiyatların çiftçinin maliyetini bile karşılamaya yetmemesi, üretici ve pazar arasındaki aracılar nedeniyle ürünlerin piyasa değerinin çok altında satılıyor olması, tarımda it-halat politikaları, tarımsal üretimde enerji maliyetlerinin yüksek olması ve aile çiftçiliği yerine büyük işletmelerin teşvik edilmesi gibi nedenlerle tarımsal üretimin üretici-ler için yeterli geliri sağlayamadığını ifade ediyor.

Ben madenden emekliyim. Başka yan gelirlerim var. Benim maddi bir sorunun yok. Yani öyle düşünün. "Sırf hayvanla geçineceğim" derse köylerde yapamaz. Bir kişinin Bağ-Kur'lunun bile en düşük sigor-tası, yanlış bilmiyorsam 6-7 bin lira. Sen de çiftçi-sin ve Bağ-Kur'a geçeceksin. Aylık ödemen gereken prim 5-6 bin lira, 7 bin lira. Bunu kazanman için 5-6 bin lira prim ödeyeceksin. Evin masrafı var, sosyal şeylerin var. Aylık en az bir 30 bin lira falan. Yemin falan onları saymıyorum. Bir evin normal geçinme-si... şimdi 15-20 bin lira para olması lazım ki o devam edebilsin. Bunlar sağlanamıyor artık.

—K51, Kanaat önderi, E, 64

Bir kere yatırım yapabilmek için piyasaya güvenmek gerekiyor. Güven ortamının oluşması lazım. Hukuk lazım. Destek gerekiyor. Üretim, yatırımcıya destek gerekiyor. Sanayiciye destek gerekiyor. Senin arkan-da bir desteğin olduğunu hissetmen gerekiyor. Biz mesela şu an buzhane yapacaktık. Vazgeçtik, cesa-ret edemiyoruz. Faizler ortada, her şey ortada. Yani cesaret edemiyoruz. Yani bu paradan para kazanı-yor ki insanlar, sen o parayı götürüp taşla yatırdığın zaman ya da işte bina yapayım, buzhane yapayım, yatırım yapayım büyüteyim. Ama ben bu sefer, benim nakite ihtiyacım olacak. Bu sefer ben bankaya baş-vuracağım nakit için. Ee yüzde 60 faiz var.

—K14, Yatırımcı, K, 41

Burada üretilecek ürün, hayvancılık da olsa veya se-racılık, ne olursa olsun pazarı dibimizde olması lazım. Pazar sorunu çok büyük. Mesela tavukçuluk yapı-lıyor, ben civciv işiyle meşgul olduğum için biliyorum. Bir zaman elime 400 tane tavuk geçti, takas yönte-miyle, yumurtlar vaziyette. Yerim yoktu, ben aynı gece 200'nü gittim Gemlik'e arkadaşşıma pazarladım. Kalan 200'ün günlük 180 yumurtasını alıyordum.

Kömür madenciliği için köyler ve tarım arazileri istimlak politikaları ile yok edilirken, maden alanları rehabilite edilerek yeniden kullanıma kazandırılmadı.

Kovalar dolusu yumurta, yumurta kaldı elimde. Ben şimdi bunları kalkıp da... büyük bir kümes ile rekabet hâlinde değilim, yemcilerle. Ben alırım yemi 1000 liraya veya 950 liraya torbasını. İmalatçı bunu 700 liraya, 600 liraya, belki 550'ye mal eder. Stokluyor kendisi. Ben onunla nasıl rekabet ederim?

—K53, Kanaat önderi, E, 56

Süt topluyor adam ama. Şimdi firma toplamak istemiyor. Yani köydekilerle muhatap olmak istemiyor. Bir aracıya veriyor. Aracı topluyor. Parayı o aracı kazanıyor. Kooperatifleşme sizin anlattığınız şekilde olmadığı için, hani burada bir daha girdiği için, kâr marjları düşüyor her tarafın da. Yani buradaki en büyük sıkıntı yine şey, dediğiniz gibi yani. Aracı konumuna gitmesi.

—K36, Kanaat önderi, E, 35

b) Bölgesel özellikler

İstimlak ve çevresel kirlilik: Kömür üretiminin giderek azaldığı bugünden geçmişe bakıldığında görüşmeciler, bölgede kömür üretiminin planlanmasının ve teşviğinin tarımsal üretimin yok edilmesi pahasına yapıldığını ifade ediyor. Kömür madenciliği için köyler ve tarım arazileri istimlak politikaları ile yok edilirken, maden alanları rehabilite edilerek yeniden kullanıma kazandırılmadı. Madenciliğin ve termik santralin getirdiği kirlilik ve kömür madeni çevresindeki köylerde su varlıklarının ve tarım alanlarının yok olması, üretim kayıplarına ve köy nüfusunun göç etmesine neden oldu.

İstimlak. Kamulaştırıyorsun, tarım arazisi kalmadı. Hayvan için meralar kalmadı. Bunlar da bir dezavantaj.

—K17, Yerel yönetim, E, 45

Bak şimdi, madencilik kanununda mesela, biz bunu sonradan öğrendik, madencilik kanununda... Mesele bunu devlet de yapmadı bak. Devlet de yapmadı, şu anda adam hiç yapmıyor. Mesela bir sahayı al-

dın, köyün arazisini aldın. O köyün arazisini kaldırdın, kömürünü çıkardın. Tekrar aynı arazi şeklinde, yani tarıma kullanılabilir vaziyette bırakman gerekiyormuş. Rehabilitasyon dedikleri şey. Biz mesele o zamanlar duyduk. Bizim büyük makine vardı. Dragline.⁴⁶ Ortadoğu'nun en büyük makinesi. Kendi kendine bir işletmeydi bu. O zamanlar bizim operatör başmühendise diyor ki "Ya şefim böyle böyle, biz hani toprağı yaydıralım ki devlet burayı kullansın, tarım arazisi..." "Karıştırma onu, işine bak sen" diyor. Bak bunu şef diyor. Yani bunu normalde, aslında tarım arazisi olacak şekilde tekrar düzgün bir şekilde bırakması gerekiyor. Ama şu anda gidin, her taraf dere tepe, çukur. Yani alıyor adam, toprağı devasa şekilde yığıp bırakıp gidiyor. Şu anda Ağızören Köyü vardır mesela, hemen işletmeye giderken, hemen yakınındadır o. Ağızören Köyü'nde şu anda tarımlık alan namına bir şey kalmadı. Hemen yanında Kızık vardır. Orası da aynı. Arslanlı mesela bizim köy, bak bizim köy kalktı istimlak oldu. Bizim köy de aynı. Yani tarım arazisini bitirdiler, meyveciliği bitirdiler. Şu anda kalan tarlalarda tarımcılık yapmaya çalışılıyor, tarımcılığı da bitiriyorlar.

—K9, Madenci, E, 47

Köy nüfusunun azalması ve yaş ortalamasının yükselmesi:

Taşımali eğitim sistemi ve kapanan köy okulları ile eğitim hizmetlerine erişim ihtiyacı, sağlık hizmetlerinin ilçe merkezinde yoğunlaşmış olması, tarımsal üretimin geçim için yeterli bulunmaması ve istimlak politikaları gibi nedenlerle, özellikle maden faaliyetlerinin yürütüldüğü yakın çevredeki köyler başta olmak üzere, genç nüfusun büyük bölümünün köylerden ilçe merkezine göç ettiği görülüyor.

Taşımali sisteme döndükten sonra bence tarımı bitirdiler. Taşımali sistemle çocuk köyünden sabahın yedisinde, altı buçuğunda alınıyor, şehre getiriliyor,

46 Genellikle madencilik sektöründe, büyük maden ocaklarında, toprak, kum, çakıl, kömür gibi malzemelerin çıkarılması için kullanılan ağır iş makinesi. Bkz. [124.im/BWCZz](https://www.bwczz.com.tr/) (Erişim tarihi: 13.11.2024).

taşıma sistemiyle. Okullar, köy okulları boşaltıldı ve adam da diyor ki "Benim çocuğumu sabahın saat altı buçuğunda alıyor servis şehire götürüyorsa, ben niye çocuğumun arkasından gitmeyeyim? Taşınırım maddem" diyor. Şehre taşınıyor. Böyle köyler boşaltılıyor. Köyler boşalınca tarım bitiyor.

—K5, Dernek, K, 49

Tarımsal üretimde markalaşmanın olmaması ve üreticilerin gelirini önceleyen kooperatifleşmenin zayıflığı: Görüşmeciler Tavşanlı'nın tarım ve hayvancılıkta marka değeri taşıyabilecek ürünleri olmasına rağmen bu alandaki çalışmaların eksik kaldığını vurguluyor.

Hayvancılık yapabilecek potansiyelimiz fazla. Bizde burada hayvancılık, işte ne bileyim Kars gibi ya da Doğu'daki gibi yapılabilecek potansiyelde, ama o potansiyeli maalesef değerlendiremiyoruz.

—K35, Oda ve birlik, E, 45

O dönemki kooperatifler şimdi birliklere dönüştü. İşte Süt Birliği, Et Birliği, falan filan. Buraya ehil insanlar gelmemiş. Genelde mantık şu, kooperatifleştikten ya da birleştikten sonra amaçları, burada birlik üyesi veya kooperatif üyesine para kazandırmaktan ziyade kooperatife para kazandırma mantığı güden insanların gelmesi. Bu da ister istemez bir müddet sonra düzeni bozuyor. Birlikler dayanışmak için, fakat insanlar her dendiğinde aynı şey olunca birlik olmaktan da vazgeçiyor. Kooperatif olmadan küçük üretici büyüklerin karşısında yetersiz kalıyor.

—K36, Kanaat önderi, E, 35

c) Tarımsal üretimin doğası, modern, kentli üretim biçimlerine uzaktır. Tarımsal üretim, dönemsel ve gelirinin belirsiz olması, düzensiz çalışma saatleri, yüksek beden gücü talebi, dışsal koşullara açıklık gibi özellikleriyle kentli üretim pratiklerinden uzak bulunuyor. Bu nedenlerle birçok aile ve genç düzenli gelir, çalışma saatleri ve emeklilik hakkı sağlayan sanayi tipi üretim biçimleri karşısında tarımı cazip bir sektör olarak görmüyor.

Her ne kadar gençler emekli olmasa da, her yerde bir emekli maaşı var. Bu nedenle, bir de gördükleri âdet o şekilde, yetişme tarzları o şekilde. Maaşa dayalı bir sistem üzerinden yetiştikleri için tarımdan para kazanılabileceğine inanmıyorlar. Dolayısıyla tarımsal

anlamda herhangi bir faaliyet içerisinde çok fazla giren teşebbüsümüz yok.

—K35, Oda ve birlik, E, 45

Çiftçilik veyahut hayvancılık sevmediğim bir iş değil. Ha güzel, bak sevmediğim derken yapmadım da değil. Yaptım zamanında, hayvancılık da yaptım, yani ne bileyim alıştığın bir iş var, maaşı belli, saati belli, tatili belli, emekli olabiliyorsun.

—K60, Termik santral işçisi, E, 55

Görüşmecilerin bir bölümüne göre tarımsal üretim, özellikle kadınlar için toplumsal cinsiyet rollerini güçlendirmesi, kadınları kayıtlı ekonominin dışında tutması ve kırsal alanda sosyal hizmetlere uzak kalınması ve toplumsal baskılar sebebiyle de modern dünyanın bir parçası değildir.

OSB'nin yüzde 65'i kadın. Çoğu köylerden geliyor. Yılın 12 ayı düzenli bir maaş alacak. Bizim çalışanlarımız şu şekilde gelir, bu kıyafetle terlemeden gidereceğin. Çalışma ortamımız çok güzeldir. Yemek saatin, çay saatin, molaların bunlar hep dört dörtlük yani. Köydeki iş değildir.

—K39, Kanaat önderi, E, 55

Kadınlar razı olmuyor, şimdi zor iş çünkü tarım. Biz yapıyorduk belki gençken, Tavşanlı'ya taşınmadan önce, ama şimdi istemem ya, dönmek istemem.

—K43, Eş, K, 45

2.4. Nakliye Sektörü

Nakliye sektörü Tavşanlı'da kömür ekonomisi ile gelişmiş sektörlerden biridir. Sektör temsilcilerinin ifadesine göre, ilçede 207 üyesi olan Tavşanlı Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi ve 24 üyesi olan Tunçbilek Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi olmak üzere iki adet taşımacılık kooperatifi bulunuyor. Kömür ekonomisinin alt sektörü olarak doğan bu sektörün, kömürün ilk zamanlarında en parlak dönemini yaşadığı, kömür üretiminin zamanla azalması ile bu alanda gücünü yitirse de, Tavşanlılılar için yerel piyasanın ötesine geçen Kütahya, Eskişehir, Bursa gibi çevre illere de hizmet veren bir sektöre dönüştüğü vurgulanıyor. Görüşmeciler, özellikle kömür üretiminin ilçedeki gücünün daralmasının kendilerini zor durumda bıraktığını, kömür sektörünün eski dönemlerinin özlemle beklendiğini ifade ediyor.

Açık ocak maden sahası içindeki güneş enerjisi yatırımları

Artık nakliyeciyi de buradan yük bulamıyor, gitmek için kömürü taşıyamıyor. Biz üretirsek nakliyeciyi de kazanacak. Eskiden sıra kavgası olurdu TIR'a kömür yüklemek için. Nakliye de ufaldı tabii.

—K23, Madenci, E, 43

Ne zamandı? Doğalgaz çevrim santralleri ülkeye geldiği zaman. Eee Mesut Yılmaz zamanında. Benim babam bakkal çalıştırıyordu. Mahalle de, Kamyoncular Kooperatifi, yani kamyoncuların olduğu bir mahalle. Doğalgaz çevrim santrallerine teşvik verdiler. Elektrik yetmiyor diye. Türkiye'nin her yerinde doğalgaz çevrim santrali kuruldu. Bu sefer enerji fazlası oldu. Devlet ne yaptı? Önce kendi termik santrallerini kapattı. Enerji fazlası olunca. Rusya'dan gelen doğalgazla elektrik üretiliyor. Biz burada kendi kömürümüzü üretmemeye başladık. Termik santraller çalışmayınca madenden termik santrale kömür taşınamadı. Kamyoncular işsiz kaldı. Kamyoncular babama borcunu ödemedi. Veresiye alıyorlar. Bakkal babam batıyordu az daha.

—K11, Üniversite, E, 53

İki TIR var, iki tane de damperli kamyon var. İş yine oluyor. Hem de yakın bölgeye gidiyoruz. Kütahya'dan çıktık artık, açıldık. Önceden hiç biz bilmezdik dışarıyı da, piyasayı da. Biz hep buradan çıkardık, Tunçbilek'ten, ama şimdi nerede iş var, arabalarla gidiyorlar

sarıyorlar, Kütahya'da, Eskişehir'de, Bursa'da dönüyor yani.

—K26, Yerel yönetim, E, 45

2.5. Yenilenebilir Enerji

Zafer Kalkınma Ajansı'nın "TR33 Bölgesinin Yenilenebilir Enerji Potansiyeli ve Stratejik Alt Bölgelerin Tespiti" raporuna göre, Tavşanlı'da biyogaz ve güneş enerjisi öne çıkıyor.⁴⁷ Saha araştırmasının tespit ve gözlemleri de bu bilgiyi doğruluyor. Araştırma ekibi olarak GLİ kömür madeni işletme sahası içinde güneş enerjisi yatırımlarının olduğunu da gördük. Bununla birlikte görüşme yürüttüğümüz yatırımcıların arasında güneş enerjisi ve biyogaz yatırımlarıyla ilgilenen görüşmeciler de vardı.

Burada öyle iki-üç firma var. Bir firma var, tavuk çiftliği var. Onların gübrelerini değerlendiriyorlar. Yılmazlar Madencilik var, hayvan atığından biyogaz yapan. Ayrıca Tavşanlı Belediyesi ile belediyenin atıklarından biyokütle enerji santrali kurma hayalimiz var.

—K64, Üniversite, E, 50

Güneşi büyüteceğim ben biraz daha. Onun haricinde zaten biyogaz tesisi benim, ancak yetiyor. Gübre falan, ona gübre atık lazım. Biyogaz ise çok güzel bir iş. Hem atığı topluyorsun, hem bertaraf ediyorsun hayvan dışkısını, hem bunun içindeki doğal gazı alıp

47 Zafer Kalkınma Ajansı (2012). TR33 bölgesinin yenilenebilir enerji potansiyeli ve stratejik alt bölgelerin tespiti. shorturl.at/2ZSd1 (Erişim Tarihi: 26.11.2024).

yakıp ondan elektrik enerjisi üretiyorsun, bedava. Bu çok güzel bir şey mesela.

—K13, Yatırımcı, E

Görüşmecilerin yenilenebilir enerji uygulamalarına ilişkin yorumları yatırım ve sosyal ilişki ağlarının güçlerine göre değişiyor. Öyle ki küçük girişimcilerden oluşan görüşmeciler, güneş enerjisi yatırımları üzerine girişimlerde bulunduklarını, ancak yenilenebilir enerji alanında yürütülen devlet politikalarının büyük işletmeleri teşvik etmesi nedeniyle yatırımlarını hayata geçiremediklerini ifade ediyor. Bu görüşmecilere göre, üretilen yenilenebilir enerjinin piyasada satılabilmesi için kamu her kente bir kota tanıyor. Genellikle kentlerde bu kotaları büyük işletmeler hızla dolduruyor. Kentlerde faaliyet gösteren sanayi işletmeleri, dolan yenilenebilir enerji kotasını aşmak için kent dışındaki alanlara tanınan güneş enerjisi kotalarına başvuruyorlar. Bu durum ilçedeki küçük ve orta ölçekli girişimlerin ilçenin yenilenebilir enerji kotasından yararlanmasını engelliyor.

Belli bölgelerde güneş panelleri var. Merkez anlamında değil, yani etrafındaki köylerde var. Bunları yapanlar İstanbul. Dışarıdan gelip yapan yatırımcılar. Örneğin bölge halkı da yapmak istiyor bu yatırımlardan, ama hem para yok hem de her şey resmi prosedüre ve siyasete takılıyor ya onunla alakalı. Mesela, yıllık şey açılıyor. Bölge bölge, il il kilovat elektrik ihtiyacına göre bir kota açılıyor ve bu kotaya sen başvuruyorsun, ama şimdi adam sana bakıyor, borçla harçla yapacaksın, ama adamın İstanbul'da fabrikası var. Kendi elektrik giderini karşılamak için, örnek veriyorum, bu bölgedeki boşluğu buluyor, geliyor, burada paneli kuruyor, gidiyor. Şimdi devletle anlaşma imza alıyorlar ya bu konuda da teşvikler olduğu için, "Benim yıllık şu kadar giderim var. Ben buraya, bu sektöre bu kadar yatırım yapacağım." O şekilde kendi elektrik parası ödemeyip devlete elektrik üretecek bir santral kuruyor parasıyla. Yani sana bana kalmıyor. Biz bir dönem, benim elektrik elektronik mühendisi bir arkadaşım var, dört-beş arkadaş toplanalım, bir yer de bulduk, yapalım diye bu işi yaptık. Elinde projeler de vardı. Tam başvuru sırasında olmadı. Niye olmadı? "Siyasi bir bağlantınız var mı?" dendi. "Ne kadar paranız var?" dendi. Ya biz dedik "Hani şöyle yapacağız, kredi falan". Önce proje çiziyorsun aslında. Mesela şöyle bir şey vardı. Benim

burada bir çiftliğim var, üzerine güneş paneli kuralım dedik. Sadece kendi elektriğini karşılasın diye. Projesini çizdirdik, parasını verdik bizim arkadaşla, mühendise falan. Sonra başvurduk, başvuru reddedildi. "Kota dolu" dediler. İlçenin kotası var ve dolu diye reddettiler. Yapacağımız proje biraz büyüktü. Sadece kendi iç elektriğini karşıladığı zaman o işletme için kârlı değildi, benim hayalim enerji fazlasını devlete satmaktı. Onu da "Almıyorum", dedi devlet, "kotam bu kadar" dedi.

—K36, Kanaat önderi, E, 35

Büyük ölçekli yatırımcılardan oluşan görüşmeciler ise yenilenebilir enerji alanında yatırım yapabildiklerini, ancak bu alanda istikrarlı bir devlet politikasının bulunmaması nedeniyle yenilenebilir enerjiden kazançların da dönemsel olarak farklılık gösterdiğini ifade ediyor. Enerji alım fiyatları, teşvikler dönemden döneme büyük değişikliklere uğruyor. Son olarak yenilenebilir enerji alanı, özellikle büyük yatırımcılar için kârlı olmasına rağmen, istihdam yaratan bir alan olarak görülüyor.

Devlet bizim ülkede bir kanun çıkıyor. Diyor ki "Güneş enerjisini yapıyorum." İşte diyor ki "On yıl boyunca" diyor "ben bunu 133 dolar senden alacağım." Bunu çıkarttı ya, bu sürekli sürmüyor. O arada sen yaptın yaptın bunu. Bir-iki sene geç kaldı, ama bakıyor talep çok. "133 almayacağım" diyor, "100 alacağım" diyor. Ondan sonra diyor ki "Ben almayacağım da" diyor, "mahsup edeceksiniz" diyor. Sonra diyor ki "Mahsup ettiğiniz kadarını ben alacağım" diyor, "ama piyasa fiyatından alacağım" diyor. Bizde kanun yapılıyor, sonra düzeltiliyor. Hızlıca veriliyor. Öyle yani. Bütün her şeyde öyle.

—K13, Yatırımcı, E

Güneş enerjisinde, ki güneş enerjisinde çok çalışan olmuyor biliyorsun, ama bir getirisi oluyor. O firmaya getirisi oluyor ki Tavşanlı'da bayağı var. Yerel de var yapan, yabancı da var. Ama biraz daha basit iş.

—K22, Oda ve birlik, E, 60

2.6. Turizm

Tavşanlı orman varlığı ve korunan alanları ile doğa turizmi, termal kaynakları ile termal turizm, Tunç Çağı'na kadar dayanan antik tarihi ve Osmanlı devletinin kuruluş

“Şu Göbel'i alın İsviçre'ye koyun, bütün dünya bilirdi yani.”

merkezlerinden biri olması ile tarih turizmi, inanç turizmi ve gastronomik lezzetleri ile öne çıkıyor.⁴⁸

Tavşanlı'da doğa turizminde Vakıf Çamlığı Tabiat Koruma Alanı; tarih ve kültür turizminde Tavşanlı Höyük, Deliktaş Frig Kaya Mezarı, Derbent Şehitliği, Tavşanlı Belediye Müzesi, Tarihi Moymul Hamamı; inanç turizminde Dedebalı Türbesi, Ulu Camii; termal turizm alanında Göbel Kaplıcaları; gastronomi alanında ise Tavşanlı leblebişi ve güveci öne çıkıyor.⁴⁹

Her yıl eylül ayında düzenlenen Geleneksel Tavşanlı Leblebi ve Kömür Festivali ilçenin en önemli etkinliklerinden biri olarak ifade ediliyor. Bu etkinliklerde Türkiye'nin farklı yerlerinde yaşayan Tavşanlılılar bir araya gelme fırsatını yakalıyor.⁵⁰ Görüşmecilere göre Tavşanlı'nın doğal ve kültürel zenginlikleri ile önemli bir turizm potansiyeli olmasına rağmen, turizm yakın zamana kadar bölgede yatırım yapılan bir sektör olmamıştır. İlçenin bütüncül bir kalkınma planının olmaması, altyapı yetersizliği, bölgeye büyük yatırımcıların çekilememesi ve bölgenin içe dönük yapısı nedeniyle ilçede turizm sektörünün gelişemediği vurgulanıyor.

Yani burası, şimdi belki çok büyük bir yer gibi görünmüyor, ama yani yurtdışına gitmişsinizdir yani, inanın şu Göbel'i alın İsviçre'ye koyun, bütün dünya bilirdi yani. Yani bütün dünyadan insanların geldiği bir yer olurdu. Ama şurasının oksijen seviyesi Kaz-

dağları'ndan sonra ikinci derece olan bir yer. Astım hastalarına, KOAH hastalarına iyi gelen bir yer. Suyu değerleri bakımından çok kıymetli, birçok şeye faydası var ve de sıcak değil. Neden önemli? Niye söylüyorum bunu? Genç için fark etmiyor, ama belirli bir yaşın üstünde insanlar, tansiyon hastaları, kalp hastaları hem kaplıcadan faydalanmak istiyorlar, ama sular sıcak genelde. Yani Göbel şu anki potansiyelinin on katı bir potansiyele ulaşabilir yani. Neden olmasın mesela? Ve bu elbette ki birçok iş alanı yaratacak. Yani sonuçta turistik yerleri biliyorsunuz, Türkiye'nin her yerinden göç alıyor. Çalışacak adam lazım.

—K19, Yerel yönetim, E, 47

Kaplıca için oteller var, ama ihtiyaca cevap verebilecek sayıda otel yok. Yani ben buraya getiririm, ama kimi nereye getireceğim? Yatak sayımız az.

—K8, Yatırımcı, E, 62

Aslında memleketimi çok seviyorum. Güzel bir şey. Ama yine diyorum, buranın kendini yenilemesi, güncellemesi lazım. Yeraltı şehirleri ile, buranın yeraltı şehri de var. Madenlerinde mesela bulunan gömülerinden tutun da yeraltı şehirlerinden... Bence herkes ileride burayı görmeye gelecek. Özel bir bölgedeyiz, ama kendi kabına sıkışmış kalmış. Kırmamız gerekiyor kabımızı.

—K5, Dernek, K, 49

48 Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası (2019). *Kütahya turizm sektörü raporu*. [I24.im/4HiBamE](https://doi.org/10.24127/4HiBamE) (Erişim Tarihi: 26.11.2024).

49 Zafer Kalkınma Ajansı. (2024, 1 Kasım). A.g.y.

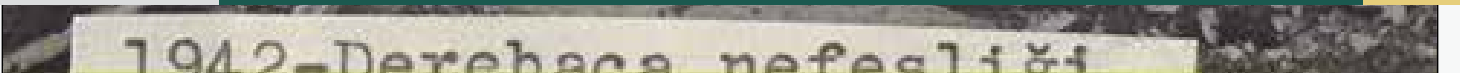
50 *Kütahyanın Sesi* (2024, 31 Ağustos). Tavşanlı festivale hazırlanıyor. [I24.im/taYEe](https://doi.org/10.24127/taYEe) (Erişim Tarihi: 26.11.2024).

Tavşanlı Höyük kazılan

Erken cumhuriyetin ilk dönemlerinin sanayileşme adımlarında hem özel sektörün henüz gelişmemiş olması hem de madencilikte izlenen devletçilik politikaları sebebiyle devlet, bizzat işletmeci ve işveren olarak Zonguldak, Kütahya gibi kömür havzalarında üretimi organize etmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında madencilik

TAVŞANLI'DA KÖMÜR EKONOMİSİ

*Mükellef ilan oldu gelin dediler,
Cehennem deliğine girin dediler,
Tavşanlı Türküsü-Anonim*

3.1. Kömür Ekonomisinin Tarihi

Tavşanlı'da kömür ekonomisinin üç ana kırılma dönemi olduğu söylenebilir: Kömürün bölge ekonomisine dahil olduğu 1930-1950 yılları arasını kapsayan ilk dönem; bölgede kömür ekonomisinin en parlak dönemini yaşadığı 1950-2000'li yıllara yayılan ikinci dönem ve son olarak özelleştirme politikaları ile kömür ekonomisinin bölgedeki gücünün zayıfladığı 2000 yılı ve sonrasını içeren üçüncü dönem. Kömürün bölgedeki tarihine yakından bakmak, ilçenin kömür ile ilişkisini anlamak için önemlidir. Görüşmecilerin ifadelerinden ve literatür taramalarından elde edilen bilgiler ışığında kömürün bölgedeki tarihi aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Kömür ekonomisinin Tavşanlı ekonomisine dahil

Tavşanlı bölgesinde madenciliğin başlangıcının 1930'lu yıllara kadar dayandığı söylenebilir. Erken cumhuriyetin ilk dönemlerinin sanayileşme adımlarında hem özel sektörün henüz gelişmemiş olması hem de madencilikte izlenen devletçilik politikaları sebebiyle devlet, bizzat işletmeci ve işveren olarak Zonguldak, Kütahya gibi kömür havzalarında üretimi organize etmiştir.⁵¹ Bu dönemde Kütahya'nın Emet ilçesine bağlı olan Değirmisaz, bölgenin ilk kömür madeni işletmelerinden biridir. Özel girişim ile başlayan üretim 1938'de Etibank'ın kurulması ve devletleştirme politikaları ile devlet eliyle üretime devam eder. Değirmisaz aynı zamanda Türkiye'de devlet eliyle işletilen ilk linyit ocağıdır.⁵² 1939 yılına gelindiğinde devletin bölgedeki kömür üretim alanı genişler ve bu defa adını kömürü bulan Akkaş Mehmet Tunçbilek'ten alan Tunçbilek beldesindeki kömür linyit yatakları özel müteşebbisten alınarak devletleştirilir. Aynı yıl Soma işletmesi

51 Gürboğa, N. (2009). *Mine workers, the single party rule, and war The Zonguldak coal basin as the site of contest (1920-1947)*. shorturl.at/cmSl8 (Erişim Tarihi: 26.11.2024).

52 Tunçbilek Belediyesi (t.y). *Garp Linyitleri İşletmesi*. tuncbilek.bel.tr/sayfa.php?id=52 (Erişim Tarihi: 26.11.2024).

Tavşanlılı
madenci
çocuklar ve
yaşlılar

Fotoğraf: Tunçbilek Belediyesi

1944 yılında Soma, Değirmisaz ve Tunçbilek madenlerinde günde ortalama 4.552 kişi çalışıyordu. Bunların yüzde 58,2'si zorunlu çalışmaya tabi tutulan daimi ve münavebeli mükellef, yüzde 27'si gönüllü işçi ve yüzde 14,81 mahkûmlardan oluşuyordu.

de devlet işletmelerine dahil edilir. Değirmisaz, Tunçbilek ve Soma işletmeleri birleştirilerek 1940'ta Garp Linyitleri İşletmesi (GLİ) kurulur.⁵³ İşletmenin başlangıçta Balıkesir'de olan merkezi 1941'de Tavşanlı'da maden yataklarının da yer aldığı Tunçbilek'e taşınır.

İkinci Dünya Savaşı'na denk gelen bu dönemde, enerjinin stratejik önemde olması nedeniyle devletin kömür üretimini artırma çabalarına bağlı olarak madencilikte fazla çalıştırma uygulamaları yürütülmüştür. Bu nedenle madencilik "başlangıçta yerli halk tarafından pek de çalışılmak istenmeyen bir iş olarak görülmüştür".⁵⁴ 1930'ların sonunda başlayan ve 1940'lı yılların neredeyse sonuna kadar devam eden dönemde, Osmanlı'dan bu yana uygulanan zorunlu çalıştırma politikalarının Cumhuriyet dönemine yansıyan bir parçası olan, ilk olarak Zonguldak için çıkarılmış, ardından Tavşanlı'yı da kapsayacak şekilde genişletilmiş Millî Korunma Kanunu gereğince, yöre halkı iş mükellefiyeti⁵⁵ kapsamında madenlerde devlet eliyle zorla çalıştırılmıştır. 1946 yılında Mükellefiyet Kanunu'nun kaldırılması ve istenilen işçi sayısına ulaşılamaması nedeniyle oluşan işgücü açığı bölgede inşa edilen açık cezaevlerindeki mahkûmlar ve askerlerle giderilmeye çalışılmıştır. Öyle ki 1944 yılında Soma, Değirmisaz ve Tunçbilek madenlerinde günde ortalama 4.552 kişi çalışıyordu. Bunların yüzde 58,2'si zorunlu çalışmaya tabi tutulan daimi ve münavebeli mükellef, yüzde

27'si gönüllü işçi ve yüzde 14,81 mahkûmlardan oluşuyordu.⁵⁶ Görüşmecilere göre bu dönem yörenin türküleri de yansır.⁵⁷

Tavşanlı'da kömür madenlerinde çalışma önce mükellef ve mahkûmlarla oldu, katırlarla ve el emeğiyle başlayan bir sektör. Türküsü bile vardır burada.

—K27, Kanaat önderi, E, 65

O zaman makine yoktu. Hep insan gücüyle çalıştığı için, insan işçi sayısı çok fazlaydı. İşsiz yoktu. Hatta işten kaçıyordu. Büyüklerimiz öyle anlatırlardı yani, "Köle gibi çalıştırıyorlardı" diye. Adama, köylüye tarlasında buğday kaldırmak daha kolay geliyordu, daha iyi geliyordu. Madenlerde çalışmak istememiş ilk insanlar.

—K60, Termik santral işçisi, E, 55

Zorunlu maden mesaisinden gönüllü madencilığa

1950'li yıllarda uzun mesailer ve zorlu çalışma koşulları maden işçilerini haklarını aramaya yöneltir ve 1958 yılında Tunçbilek Maden İşçileri Sendikası'nın kurulmasının ardından, yine aynı yıl Tunçbilekli işçilerin, Zonguldak, Ergani, Divriği gibi diğer maden bölgelerindeki maden işçileri ile bir araya gelmesiyle "Türkiye Maden İşçi Sendikaları Federasyonu" kurulur.⁵⁸ Bu dönemde kömür madencilığının geliri yükselir, sendikal haklar ile madencilik bölge için

53 Garp Linyitleri İşletme Müdürlüğü (t.y). *Eski tarih*. gli.tki.gov.tr/eski-tarih (Erişim Tarihi: 26.11.2024).

54 Kalaycıoğlu, S. ve Çelik, K. (2014). *Tunçbilek Kömür İşletmelerinde özelleştirmenin madencilik, işçilik ve Tunçbilek üzerine etkileri*. dergipark.org.tr/tr/pub/isguc/issue/25448/268519 (Erişim Tarihi: 26.11.2024).

55 Kara, M. (2011). Ereğli Kömür Havzası'nda II. Mükellefiyet (Zorunlu çalıştırma, 1940-1947). *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 7: 14, dergipark.org.tr/en/download/article-file/1145970 (Erişim Tarihi: 26.11.2024).

56 Özdemir, S. (2011). Türkiye'de "zorunlu çalışma" uygulamaları. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* (41-42): 181-214. l24.im/Jeh0 (Erişim tarihi: 26.11.2024).

57 Ateş, N. (2005). Mükellef. *Mahpusane Türküleri*. Kalan Müzik. www.youtube.com/watch?v=SN7FLInR7To (Erişim tarihi: 26.11.2024).

58 Türkiye Maden İşçileri Sendikası (t.y). *Tarihçe: 1958'den günümüze Türkiye Maden-İş*. www.madenis.org.tr/tr/tarihce-26 (Erişim Tarihi: 26.11.2024).

zorunlu işçilikten gönüllü madenciliğe dönüşür.⁵⁹ Öyle ki görüşmecilere göre, bir zamanlar madencilik yapmamak için direnen bu topluluk, zamanla bölgede Tavşanlılıların dışında kimsenin madencilik yapmasını istemez.

1956 yılında bölge kömürünün elektrik enerjisi üretimi için kullanılması amacıyla, devlet "Tunçbilek Termik Santrali" projesini hayata geçirir. Böylece Tavşanlı'nın kömürü iç piyasada evsel/endüstriyel tüketim dışında, termik santralde enerji üretimi için de kendine pazar bulur. Yine bu yıllar devlet madenciliğinin yanında özel sektörün de kömür ekonomisinde yerini aldığı yıllardır.

Özelleştirme dönemi

Dönem dönem ağırlığı değişse de (1979-1980 devletleştirme dönemi), maden işletmelerinin devlet, özel ya da devlet-özel karma yapısı 1990'lı yıllara kadar devam eder.⁶⁰ 1990'lardan itibaren madenlere yapılan devlet yatırımları azalmaya başlar. 2003 yılından itibaren devlet eliyle işletilen birçok kömür işletmesi özelleştirme kapsamına alınır.⁶¹ Bu işletmelerden biri de Tunçbilek Termik Santrali olur. Santralin özelleştirilmesi ile devlet, bölgede enerji üretiminden tamamen çıkar. Madenlerdeki varlığını ise daraltma yoluna gider. Devlet bu dönemde, gelişen teknoloji ile daha az sayıda işçiye ihtiyaç duyulması, maden işinin hizmet alımı ve rödovans⁶² ile ağırlıklı özel sektöre devredilmesi, ithal kömür ve doğalgaz ile yerli kömürün üretimdeki payının düşmesi gibi nedenlerle

kömür üretimini ve işçi alımını azaltarak işçi sayılarını düşürür. Bölgede devlet işçilerinin emekliye sevk edilmesi ve yerlerine daha az sayıda devlet işçisi alınması ile devletin kömür sektöründeki istihdam ağırlığı da azalır. Görüşmecilerin ifadesiyle bir zamanlar 8.000 çalışanı ile bölgenin büyük istihdam alanını oluşturan devlet işletmelerinde bu rakam 1.500'lere kadar geriler.

Şu anda 1.276 işçi çalışıyor. 129 mühendis çalışıyor. Onu yanlış söyleyebilirim, 230 kadar da memur çalışıyor. Yani toplamımız işte, çıkar oradan 1.500, 8.000'den bu rakama düştü. Ama üretimimiz iki kat arttı. Çünkü makine gücü çok fazla. Bir de modern madencilik yapılıyor.

—K20, Madenci, E, 50

1940'lı yıllarda faaliyete başlayan Tunçbilek Kömür İşletmeleri, 2000'li yıllara kadar, bu dönem içerisinde Türkiye'deki elektrik üretimi ve aynı zamanda çimento fabrikalarının enerji ihtiyacında bir numaralı faktördü. 1990'lı yıllarda Tunçbilek Kömür İşletmeleri'nde memuru, işçisi ve şirketlerde 13.600-13.800 insan çalışıyordu. 2000'li yılların başlangıcına kadar Tavşanlı'da bir tane organize sanayi veya orta ölçekli sanayi olmamasına rağmen, hemen hemen her hanede Tunçbilek Kömür İşletmesi'nden bir çalışan ve bir emekli vardı. Tavşanlı'nın ekonomisini bu insanlar üslenmişti. 2000'li yıllardan itibaren, özellikle

59 Yanık, B. A. B. (2023). Kadınların modernleşme deneyimlerinden fragmanlar: Eski bir işletme kasabası Değirmisaz. *Fe dergi*. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2672611 (Erişim Tarihi: 26.11.2024).

60 Kalaycıoğlu, S. ve Çelik, K. (2014). *Tunçbilek Kömür İşletmelerinde özelleştirmenin madencilik, işçilik ve Tunçbilek üzerine etkileri*. dergipark.org.tr/tr/pub/isguc/issue/25448/268519 (Erişim Tarihi: 26.11.2024).

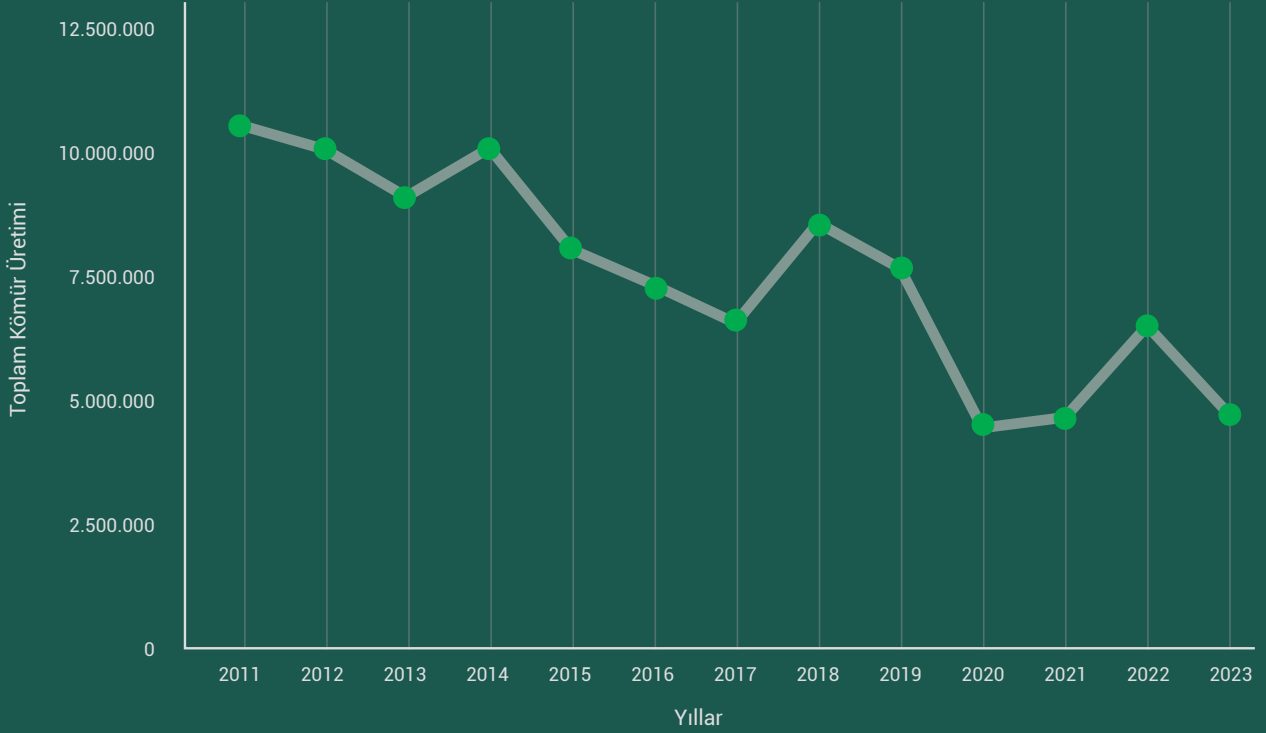
61 Kalaycıoğlu, S. ve Çelik, K. (2014, 26 Kasım).

62 Rödovans, maden ruhsat sahalarının işletme hakkının özü kendisinde kalması koşuluyla hak sahibi tarafından sözleşme ile gerçek veya tüzel bir kişiye, bir süre tahsis edilmesidir.

"2000'li yılların başlangıcına kadar Tavşanlı'da bir tane organize sanayi veya orta ölçekli sanayi olmamasına rağmen, hemen hemen her hanede Tunçbilek Kömür İşletmesi'nden bir çalışan ve bir emekli vardı. Tavşanlı'nın ekonomisini bu insanlar üslenmişti."

GARP Linyit İşletmeleri Toplam Kömür Üretimi (ton)

yerüstü kömür ocaklarının kömür rezervlerinin azalması ve yeraltı ocaklarındaki maliyetin artışıyla birlikte ve Türkiye'deki enerji sektöründeki doğalgaza bağımlılık, kömürü biraz daha ikinci plana itti. Tunçbilek Kömür İşletmeleri'ndeki üretim tamamıyla toz kömür üretimi ve sosyal yardımlaşmanın ihtiyacı noktasında kullanılmaya başladı. Bu da, yani sene de altı-yedi milyon ton kömür üreten Tunçbilek'te bir anda iki buçuk-üç milyon ton civarına bir düşüşü de beraberinde getirdi. 85-90 arasındaki 13.600-13.800 çalışanın yerine baktığınız zaman, bugün işletmede aşağı yukarı 3.500-3.600 insan çalışıyor. Tabii buna devlet ve özel sektör de dahil.

—K15, Kanaat önderi, E, 58

Türkiye Kömür İşletmeleri'nin (TKİ) yıllık kömür sektörü raporları (2011-2023) birlikte incelendiğinde, uzun yıllık verilerde de üretimin düştüğü görülür. Öyle ki 2011 yılında GARP Linyit İşletmeleri'nde özel sektörün payı da dahil olmak üzere, yeraltı ve yerüstü ocaklarında toplam (tüvenan⁶³ ve satılabilir kömür) 10.577.461 ton kömür üretilirken, bu rakam özelleştirme sonrası dönem olan 2015'te 8.092.255'e, 2023'te ise 4.755.047,7'ye geriler.

3.2. Kömür Ekonomisinin Bugünü

Araştırmanın odak noktasını oluşturan kömür sektörünün merkezi Tunçbilek beldesindedir, ancak maden ocakları idari olarak Merkez ilçeye ve Kütahya'nın Domaniç ilçesine kadar uzanıyor. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Maden Çalışanlarının İşletmelere Dağılışı (2024) verilerine göre, bugün Tavşanlı'da 20 kömür madeni işletmesi bulunuyor. İşletmelerin 19'u özel işletmelerden, biri devlet işletmesinden (GLİ) oluşuyor. Özel işletmelerden ikisi yeraltı işletmeciliği ile, geri kalan 17'si açık ocak işletmeciliği ile kömür üretiyor. Devlet işletmesinde kömür üretimi her iki madencilik yöntemi ile de gerçekleşiyor. İlçedeki kömür işletmelerinde çalışan 2.491 madencinin 1.384'ü özel işletmelerde, 1.107'si devlet işletmesinde istihdam ediliyor.⁶⁴

Bölgede maden işletmelerine ek olarak, üretilen kömürün en büyük pazar alanını oluşturan özel işletmelere ait Tunçbilek Termik Santrali (365 Mwe) ve 2014 yılında faaliyete geçen Kütahya Polat-1 Termik Santrali (51 Mwe) bulunuyor.

TKİ'nin "Kömür Sektörü Raporu 2023"e göre Garp Linyit İşletmeleri'nde 4.755.047,7 ton kömür üretildi. Bu üreti-

63 Tüvenan cevher ocaktan doğal hâlde çıkarılmış ve hiçbir işleme tabi tutulmamış cevherdir.

64 T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2024). Çalışan sayılarının maden işletmelerine göre dağılışı.

min 2.848.637,59 tonunu tüvenan, 1.906.410,11 tonunu satılabilir kömür oluşturdu.⁶⁵ Bu rakam aynı yıl Türkiye'de üretilen toplam satılabilir kömürün yüzde 6,1'ini oluşturdu.⁶⁶ Saha araştırması sırasında yaptığımız görüşmelere göre, Garp Linyit İşletmeleri kömür üretiminin 2.200.000 tonu Tunçbilek Termik Santrali'nde kullanıldı. Geri kalan kömürün pazar alanını yoksul yurttaşların desteklenmesi amacıyla "sosyal yardım paketi" olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, okullarda yakıt olarak kullanılması amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı, sanayi tesisleri ve evlerde kullanılması amacıyla iç piyasa oluşturuyor.

Bizim en büyük müşterimiz elektrik üretim. Yani onlara verdiniz 2 milyon 200 bin ton, yani bu rakam büyük bir rakam. Bu 2 milyon 200 bin tonla burada bir elektrik üretiliyor. Bizim dışarıya sattığımız hariç. Yıllık. Bu çok büyük. Onun haricinde sanayi. Sanayi dediğimiz çimento fabrikaları, işte çeşitli şeker fabrikaları. Bazı fabrikalar, nitelikli fabrikalar ise... Türkiye'nin bütün Milli Eğitim okullarına yakacak kömür ve bu hükümetin belirlediği fakir fukaralara dağıtılan kömürler.

—K20, Madenci, E, 50

Genelde ısınmaya yönelik bizim yaptığımız iş. Teste sokuluyor. Evlere satıyoruz. Kaloriferli evlere, köylere, beldelere, tekstile veriyorum. 2.600 kalori veriyorum toz kömür. Adapazarı'na. Tekstilde buhar elde etmede kullanıyorlar. Buharla da boyama işi görüyor.

—K24, Yatırımcı, E, 64

Her ne kadar gücü hissedilir şekilde azalsa da, bugün Tavşanlı'da kömür üzerindeki ilişkilerde devletin hâlâ belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Görüşmecilerin de işaret ettiği gibi devlet bu ilişkileri iki düzeyde belirler:

1. Ulusal düzeyde kömür politikalarının belirleyicisi olarak

Devletin kömür politikaları üzerindeki kural koyucu ve denetleyici rolleri ulusal ve bölgesel düzeyde kömür üretiminin ve tüketiminin yönünü belirliyor. Ulusal enerji planında kömürün payının giderek düşmesi, ithal kömürün bir aktör olarak kömür piyasasına dahil oluşu, madenciliğin ve enerji üretiminin standartlara bağlı olması bu politikaların bir sonucudur. Araştırma kapsamında Tavşanlı'da olanakları sorgulanan adil geçiş ve kömürün bölgedeki ve ülkedeki geleceği, yine devletin ulusal düzeydeki politikaları ile ilişkilidir.

Ancak saha araştırması sonuçlarının da gösterdiği gibi, devlet bu politikalarla ilgili çoğu zaman paydaşlarına net bir çerçeve de sunmuyor. Görüşmecilerin 80'li yıllardan bu yana özelleştirme söylemlerinin bölgede bitmediğine yönelik serzenişlerinde ve yapmak istedikleri yatırımların yönünü belirlemedeki kararsızlıklarında, devletin geleceğe dair öngörüler geliştirecek politikaları sunmaması olduğu söylenebilir.

80 yılında benim amcam, hani kim girdiyse, buraya girdiğinde "Özelleşiyor" dediler. Ne özelleşme var, ne bir şey var o zaman. Biz girdiğimizde, 2015 yılında, bize dediler ki, "Siz sayıyı tamamladınız, özelleşmeye

⁶⁵ Türkiye Kömür İşletmeleri (t.y.). Kömür sektörü raporu 2023. www.tki.gov.tr/yayinlar (Erişim tarihi: 23.12.2024).

⁶⁶ Türkiye Kömür İşletmeleri (2023, 23 Aralık). A.g.y

Görüşmecilerin 80'li yıllardan bu yana özelleştirme söylemlerinin bölgede bitmediğine yönelik serzenişlerinde ve yapmak istedikleri yatırımların yönünü belirlemedeki kararsızlıklarında, devletin geleceğe dair öngörüler geliştirecek politikaları sunmaması olduğu söylenebilir.

2.491 kömür madeni çalışanı olduğu hatırlandığında ve her iki sendikaya üye 2.000 işçinin olduğu göz önünde bulundurulduğunda, işçilerin yüzde 80,2'sinin sendikal üyeliği olduğu görülür.

gidiyor burası, kapasiteyi tamamladı. Tamamen." 2015 yılında diyor bunu. Dokuz sene oldu.

—K38, Madenci, E, 30

İklim... daha çok anlaşması varmış, bize o konuyla ilgili bilgi veren olmuyor, ama biz bunu biliyorduk. Nereden biliyoruz? Buraya gelen firmalardan veya yatırım getirmek istiyorduk, gelmek istemiyordu. Niye? Dünya Bankası veya hiçbir banka, atıyorum bankalar reklam yapıyordu, kömürde hiçbir şeye destek vermiyoruz diye, övünüyorlardı. O zaman "Bir şeyler var" diyoruz.

—K26, Yerel yönetim, E, 45

2. İşveren olarak

Devlet sadece ulusal politikalar üzerinden değil, Tavşanlı'da olduğu gibi, bizzat bölgede işveren olarak da kömür ilişkileri üzerinde belirleyici bir rol oynuyor. Devletin Tavşanlı'daki işveren rolü iki yönlüdür: bizzat kendi işlettiği sahalarda işçileri ile kurduğu ilişki; kömür ve iş alım sözleşmeleri ile özel sektörle ticari anlaşmalar üzerinden kurduğu ilişki. Bu ilişki ilçede kömürün üretim ve tüketim biçimlerini, kimin ne tür yöntemle üretim yapacağını (açık/kapalı ocak madenciligi) ya da kimin termik santrale kömür satabileceğini ve işçileri hangi sosyal haklar ile çalıştırabileceğini belirler. Örneğin özel sektörde sendikalı olma şartı olmamasına rağmen, kömür sektörü çalışanları, devletin özel sektörle olan işveren ilişkisinde sendikalılığı zorunlu tuttuğunu ifade ediyor.

Bizde sendikasız işçi çalışamaz. Özel sektör de dahil. GLİ iş yaptıklarına zorunlu tutuyor. Ben de sendikalıyım.

—K32, Madenci, E, 20

Bölgedeki üç yeraltı kömür ocağının biri devlete (GLİ), diğer ikisi özel sektöre aittir. Özel sektöre ait ocaklardan biri doğrudan GLİ ruhsat alanı içinde kalır, diğer yeraltı ocağı Domaniç (Kütahya) idari bölgesinde yer alsa da GLİ ruhsat alanının sınırında bulunur. Bu iki ocak GLİ ile üretim anlaşması üzerinden üretim yapar. Açık ocak usulü ile işletilen ocaklar ise hem taşeron/üretim anlaşması ilişkisi üzerinden devlete hem de serbest piyasaya çalışır.⁶⁷

Burada GLİ sahasının içinde özel sektörün rödovansla aldığı alanlar var, bir de farklı ruhsat alanları var. Rödovans olarak bir yeraltı ocağı var bizde mesela. Yeraltı olarak rödovansa vermişiz. Bir de açık ocaklar var. Onlar artık küçük, büyük şirketlerin kendi ruhsatlarındaki ocaklar.

—K4, Madenci, E, 69

Şimdi vallahi şöyle diyeyim sana, biz bu işi niye tercih ettik? Bizim burada sözleşmemizde çıkardığımız kömürün, 1 milyon 600 bin ton, yüzde 50'sini TKİ'ye belli bir paradan satıyoruz. Onlar da bizden alıp kömürü santrale veriyorlar. Bizi firma olarak cazip kılan şeyin bu tarafıydı. Yani müşteri hazır, üretim yapıp, parası belli, bu şeyle girdik buraya... Bugün geldiğimiz noktada geçen sene devlet 884 lira fiyat belirlemiş. Oysa sözleşmeye göre, fiyat artışlarına göre 1055 lira olması lazımdı. Geçen sene biz buradan (bu ocaktan) kömür vermediğimiz için itiraz etmedik... Geçen seneki zararımız 244 milyon. Bu sene orası da üretime geçiyor, burası da üretime geçiyor. Bu seneki ocak ayında belirlenecek fiyat bugün dahi belirlenmedi.

—K37, Yatırımcı, E, 60

⁶⁷ GLİ'nin 2023/39227 - GLİ Tunçbilek 6.000.000 m³ Dekapaj ve 1.600.000 Ton Kömür Kazı, Yükleme ve Nakliyesi işi ihalesini 1.077.576.000 TL ihale bedeli ile TARHAN MADENCİLİK kazandı. Bkz. taahhuthaber.com/download/gli-nin-39227-tarhan-madencilik-2/ (Erişim Tarihi: 12.11.2024).

Maden-İş Sendikası sendika binası

Burada özel işletmeler var. Bu işletmelerin bazıları doğrudan piyasaya çalışıyor. Biz de öyle. Doğrudan piyasaya çalışıyoruz. Bir de yine özel olan, ama devletle taşeron olanlar var. En son anlaşma yaptılar iki firmayla. Onlar kömürün yüzde 50'sini devlete veriyorlar, yüzde 50'sini piyasaya. Sen alıyorsun işte. Termik de hem devletten kömür alıyor hem özel işletmelerden. İthal kömür buraya hiç girmez.

—K24, Yatırımcı, E, 64

Sektör çalışanı görüşmecilere göre devletin varlığı “psikolojik olarak da” bölgede bir çalışma standardı koyar. Örneğin devlet, işçilerine sağladığı haklar ile diğer işletmeler için örnek olur, bu sayede bölge için bir referans noktası oluşturur. Bu nedenle devletin varlığı, özel sektör işçileri ile devlet işçileri arasındaki ücretler, iş güvencesi, işçi sağlığı ve iş güvenliği, üretim beklentisi, mesai saatleri gibi birçok konudaki eşitsizlikleri gidermese de devletin düzenleme rolü önemli görülür.

TKİ özelleşmesin. Ben emekliliğimi hak etmişim, ama bölgeye çok faydası var. Psikolojik olarak bile bölgenin en büyük firması Garp Linyitleri İşletmesi. Devlet işyerleri de özel işyerlerinin güvencesi, iş sağlığı iş güvenliği bakımından olsun, üstün. Maaş olarak da yüksek. Bir şirket işçisi de bizi örnek gösterir, bir şey isterken. Bunun için önce öncü olarak kalmak zorunda yani.

—K23, Madenci, E, 43

3.2.1 Sendikal temsiliyet

Sendikal temsiliyet Tavşanlılar için 1950'li yıllara ve devlet işletmeciliğine dayanıyor. Yukarıda da ifade edildiği gibi, bugün devlet Tavşanlı'da sadece maden işletmeciliğinde faaliyet gösteriyor. Hem devlet madencilerinin hem de sendikanın ifadelerine göre, ilçede sendika kurulduğundan bu yana devlet madenlerinde madencilerin açık ya da kapalı ocak fark etmeksizin sendikal temsiliyeti mevcuttur. Özel sektörde ise sendikal temsiliyetin olup olmaması durumu farklılık gösteriyor. Kömür sektörü görüşmecilerine göre, devlet ile çeşitli işe alım sözleşmesi olan özel sektör yeraltı maden işletmecileri, sözleşmeleri gereği yeraltı madencilerine sendikal temsiliyet hakkı tanımak zorundadır. Bu nedenle görüşmecilerin ifadesiyle, özel sektörde yeraltı madencilerinin sendikal temsiliyeti bulunurken, yerüstündeki ocaklarda sendikal temsiliyet bulunmuyor. Aynı durum termik santral işçileri için de geçerlidir. Tunçbilek Termik Santrali'nde çalışan işçiler TES-İŞ'te (Türkiye Enerji, Su ve Gaz İşçileri Sendikası) sendikal temsiliyetlerinin olduğunu, Kütahya Polat-1 Termik Santrali çalışanları sendikal temsiliyetlerinin olmadığını ifade ediyor.

Şimdi burada devletin uhdesinde çalışıyorlar ya, devletin uhdesinde çalıştıkları için taşeron olarak işçilerine “Sendika istemiyorum” diyemiyor. Herkes madenci sendikasına kayıtlıdır.

—K4, Madenci, E, 69

Türkiye'nin ilk sendikal hareketlerinden birine tanıklık eden bölgede, **sendika kömür sektörü işçiliği gibi bölgenin tarihsel dokusuna aittir**. Madencilik gibi sendikalılık da aileden devralınan bir mirastır.

Sendika üyesi işçileriz, TES-İŞ. Sendikaya üye olmayan veya sendikalı olmayan işçilerimiz de var. Tabii herkeste fiyat farklılığı doğuyor. Mesela güvenlikçilerin sendika olayı yok. Güvenlikçilerimiz asgari ücret alıyor.
—K60, Termik santral işçisi, E, 55

Polat Termik Santrali'nde 200-300 kişi çalışıyor. Yeni nesillerden olduğu için bizim buranın kömürü ile çalışmaz, onun kömürü dışarıdan geliyor. GLİ ile işi yok yani. "Sendika sokmuyorum" dedi adam, düşük ücretlerden herkes mutsuz.

—K63, Madenci, E, 66

Sendikalar ile yaptığımız görüşmelere göre, Tavşanlı'da kömür sektöründe genel olarak sendikalılığın yüksek olduğu söylenebilir. 1958 yılından bu yana işçilerin yasal temsiliyet hakkına sahip olan Maden-İş Sendikası'nın ifadesine göre, sendikanın 1.750 üyesi bulunuyor. Bu üyelerin 1.100'ü devlet madenlerinde, 650'si özel sektörde çalışıyor. Bununla birlikte saha araştırması sırasında, bölgede yakın zamanda Zonguldak'ta aktif olarak faaliyet gösteren Genel Maden İş Sendikası (GMİS) temsiliyetinin de açıldığını gördük. Yaptığımız görüşmelerde GMİS üyeleri, mevcut sendikanın madencilerin haklarını yeteri kadar temsil etmediğini, devletin değişen ve hak kayıplarına neden olan politikaları karşısında yalnız bıraktıklarını düşündükleri için farklı sendika arayışına girdiklerini ifade ettiler. 2023'te meydana gelen Kahramanmaraş depremlerinde arama kurtarma sürecinde yer alan Zonguldaklı madencilerle geliştirdikleri meslektaşlık diyaloglarını Tavşanlı'ya döndükten sonra devam ettirdiklerini, Zonguldak'ta aktif olarak faaliyet gösteren GMİS'i ilçelerine davet ederek Tavşanlı'ya temsiliyet getirdiklerini vurguladılar. GMİS de görüşmelerde ilçede madencilerden oluşan 250 üyeleri olduğunu belirtti.

2.491 kömür madeni çalışanı olduğu hatırlandığında ve her iki sendikaya üye 2.000 işçinin olduğu göz önünde bulundurulduğunda, işçilerin yüzde 80,2'sinin sendikal üyeliği olduğu görülür.

Sicilden takip ediyorum "45 bin" kişi çalışmış sendika (Maden-İş) 1958 yılında kurulduğundan bu yana... Şu an sendikaya 1.750 kişi üye. Bunların 1.100'ü devlette, 650'si özel sektörde.

—K63, Madenci, E, 66

Geçen sene şubelerini (GMİS) açtık, bakalım, yani mücadeleci bir sendika. Mesela o deprem zamanında filan, Zonguldak'tan ne kadar yeraltı işçisi bilmem ne gitmişse veyahut da işte bizim buradan açık ocaktan makineler filan da gitti o zaman. İşte operatör arkadaşlar falan gittiler, işte enkaz kaldırmak için falan. Adamlar orada 1.000 tane işçi söz aldılar Cumhurbaşkanı'ndan, o olaydan sonra. Adamlar bu sayıyı 2.000'e çıkarttılar. İşçi alımını. Yani bizim burada adamlar geldi mesela, şu anda mesela madenden kalkınıyor burası, bu zamana kadar da hep madenden kalkınmış, etrafa bakın madenciler ile alakalı ne dinlenme tesisi var ne misafirini ağırlayabileceğin bir yer var. Yani gereken değeri görmüyor şu anda bizim maden işçisi. Yani burada zamanında on bin kişi çalışıyormuş. Şu anda biz kadro olarak 1.000 kişiye filan düştük yani. Yani, değer yok. Hakkımız aransın, değerimiz bilinsin istiyoruz.

—K48, Madenci, E, 41

Türkiye'nin ilk sendikal hareketlerinden birine tanıklık eden bölgede, sendika kömür sektörü işçiliği gibi bölgenin tarihsel dokusuna aittir. Madencilik gibi sendikalılık da aileden devralınan bir mirastır. Sendikal kimliğin ve temsiliyetin bu şekilde gelenekleşmesinin sendikal faaliyetlerde bir atalete yol açtığını ifade eden görüşmeciler, sendikayı, işverenle sözleşme müzakerelerinde işçiler için bir temsiliyet alanı ve rutin sendikal hakların sağlanmasında bir aracı olarak görüyor, fakat bu temsiliyeti yeterli bulmuyor.

Sendikacılık, öyle diyeyim. Bazı yerde evet, bazı yerde hayır. Sendika var mı? Var. Çalışıyor mu? Hayır. Faydası var mı? Şimdi sözleşmede faydası var. Al gülüm ver gülüm. Sendikalı olursan, işte atıyorum yüzde 10

daha fazla alırsın. Birkaç sosyal hakkın olur. Sendikalı olmazsa şeysi var mı? Zarar var mı? Çok bir zarar yok. Sendika nerede lazım? Affedersin g... sıkışır derler ya. Başın derde girer, bir belaya girer. Sendika orada lazım. O da yandaşsan lazım. Yandaş değilsen gene işin yürümez. Sırf sendikalı olmak yetmiyor.

—K41, Kanaat önderi, E, 45

Sendikanın işçilerin haklarını korumadaki tutumunda devlet ile özel sektör arasında belirgin bir fark olduğu da ifade ediliyor. Ağırlıkla özel sektör işçilerinden oluşan görüşmecilere göre, sendika özel sektör ile yürüttüğü müzakerelerde genellikle işveren tarafında bir tutum sergiliyor. Bununla birlikte aynı sendika, devlet ile müzakerede işçilerin haklarını temsil etmede daha direngen bulunuyor.

Mesela bizim işyerinde ekstradan bir şey istesen hemen sepetler adamı, konuşma şansın yok. Sözde sendika var mı, var. Ya adamın dediği gibi çalışacaksın ya da gideceksin başka bir yere. Alternatifin sıfır. Daha geçen ne oldu? "Zam isteyelim" dedik, adam biçti geçti. Üç-beş kişiyi çıkarıyor.

—K29, Madenci, E, 40

Yeraltında olduğu için sendikalı olur. Ama sendika bizden yana mı? Değil. Patron "Atarım adamları işten" der. Devlette böyle değildir. Devlet işçisine arkaya çıkar sendika. Özel sektöre sahip çıkmaz. Sahip çıkıyormuş gibi görünür, çıkmaz. Dinler dinler, "Haklısın tamam konuşalım edelim" der, orada kalır o.

—K44, Madenci, E, 40

Kömür sektörü işçileri, "Kömürden çıkışta sizi kim temsil eder?" sorusuna "yetki hakkına sahip olan ve olmayan bütün sendikalar" ve "sendika yanında kendimi bir işçi

olarak ben de temsil etmek istiyorum" yanıtlarını veriyor. Sendikalılığa ilişkin farklı durumların ve farklı görüşlerin olması, işçilerin bizzat kendilerini de temsilci olarak işaret etmeleri, kömürden çıkışta işçilerin temsiliyetinde "yetkili sendikalılık"tan fazlasına ihtiyaç olduğunu gösteriyor.

Sendikacı temsil etmeyecek. Sendikacı zaten kol-tuğunda oturuyor, gelmiyor. İşçiye, işçi temsil edecek. Başkası yalan, hikâye. Şu kazmayı, küreği sallayan adam... bir de oranın cefasını, sefasını o bilir. Doğru mu?

—K45, Madenci, E, 38

Sendikaların hepsi olmalı, ama tek başına yeterli olmaz, işçi de temsil eder. İşçi kendi hakkını kendisi savunur. Herkesin şu anda kanun nizamlarda... Anayasa kitapçığını ezberlemiş arkadaşlarımız var. Herkesin telefonu var, erişilebilirlik kolaylaştı. Önceden bu şekilde değildi. Sendika korkuttu bizi. "Susun" derdi, "Tamam susalım" muhabbeti vardı. Ama şu an öyle bir şey yok. Herkes kanunu ve nizamı bildiği için... Dediğim gibi sendikaya gelene kadar, benim hakkımı savunabilecek çok da iyi kişiler de var yani.

—K38, Madenci, E, 30

Madenciyi, madenci temsil eder.

—K29, Madenci, E, 40

3.2.2 Kömür ekonomisinin olumlu ve olumsuz yanları

Bölgede uzun bir geçmişi bulunan, kömür ekonomisinin etrafında şekillenen çoklu paydaş yapısı kömüre olan aidiyeti de belirler. Madenci ya da termik santral işçisi, devlet ya da özel sektör çalışanı, nakliyecisi, kömür sektörü

Kömür sektörünün parlak dönemine tanıklık eden görüşmeciler, kömürün devlet eliyle Tavşanlı'yı tarım kasabası olmaktan çıkarıp, kentli pratiklerin geliştiği, sosyal yaşamı zengin modern bir ilçeye dönüştüren bir değer olduğunu ifade ediyor.

1950'li yıllarda Tunçbilek Termik Santrali

çalışanı eşi, yatırımcı ya da esnaf kimlikleri kömürün etrafında yeniden ve yeniden üretilir. Elbette bu çokaktörlü yapının kömür ile kurduğu aidiyet ilişkisi herkes için aynı değildir. Bu nedenle görüşmeciler için kömür ekonomisinin olumlu ve olumsuz yanlarını incelerken araştırmayı iki ana bölümde değerlendirdik. Birinci bölümde kömür sektöründe olup olmadığını ayırt etmeksizin görüşmecilerin kömürle kurduğu bağı ortaya koymaya çalıştık; ikinci bölümde ise kömür ekonomisini bizzat bu sektörde çalışanların, yani maden ve termik santral işçileri ve aileleri üzerinden değerlendirdik.

Görüşmecilere göre kömürün olumlu ve olumsuz yanları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Tarımsal pratiklerden modern, kentli yaşama geçiş: Kömür sektörünün parlak dönemine tanıklık eden görüşmeciler, kömürün devlet eliyle Tavşanlı'yı tarım kasabası olmaktan çıkarıp, kentli pratiklerin geliştiği, sosyal yaşamı zengin modern bir ilçeye dönüştüren bir değer olduğunu ifade ediyor. Bu görüşmecilere göre, bu dönemde bölge nüfusu, başta Zonguldak olmak üzere, Türkiye'nin kadim maden coğrafyalarından gelen işçiler, uzmanlar ve devlet memurları ile arttı. Kömürden önce tarıma dayalı küçük bir yerleşim yeri olan Tavşanlı, devlet eliyle inşa edilen üretim atölyeleri, eğitim alanları, sinemalar, havuzlar ve alışveriş alanları ile sanayinin ve kentin "modern" yerleşim yapılarının geliştiği bir görünüme kavuştu.

Kömür bu coğrafyanın, buraların kaderi. Çünkü eğer bu kömür ve termik santraller olmasaydı Domaniç ve Tavşanlı bu hâle gelmezdi. Özellikle bu köylerde kimse kalmazdı yani. Bizim çocukluğumuzda para diye bir şey yoktu. Biz giderdik, okurduk eskiden, 23 Nisan'ı bitirdin mi, beşinci ayın başında okulları tatil ederlerdi, oğlak kuzu güderdik. Böyle sigorta yok, bir şey yok, hasta oldun mu, ölüyorduk zaten. Yani öyle doktor maktör niye gelsin Tavşanlı'ya. Kör bir yerden şehir yaptı kömür burada.

—K51, Kanaat önderi, E, 64

Değirmisaz Kömür İşletmesi benim çocukluğumda, yani GLİ ile beraber, belki de sosyal anlamdaki en büyük yerlerden biriydi. Biz çocukken oralara gitmeyi özlerdik. Niye özlerdik? Gelir seviyesi çok yüksekti çünkü oradaki ailelerin. Küçük İstanbul derlerdi oraya. Kömür işletmesinde çalışan bir aile, gelir seviyeleri çok yüksek olduğu için, sosyal aktivite de çoktu. Yani Tavşanlı gibi bir ilçede park yokken çocuklar için, orada park vardı mesela.

—K36, Kanaat önderi, E, 35

İşletmenin (GLİ) içerisinde yaklaşık üç bine yakın kişinin yaşadığı Madencilik İşçi Sitesi kuruldu. Memurlar Sitesi vardı. Yaklaşık 150'ye yakın lojman vardı. Tabii o sistemde eğitimin şart olduğunu gördü Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT). Okuma yazma bilmeyen annelerimiz okuma yazma öğrenmeye başladı. Sos-

Bölgedeki ekonomik kaygılar, kömürün çevresel etkilerinin en yoğun gözlemlendiği noktalarda bile tepkinin yumuşatılarak ifade edilmesine neden oluyor.

yal gelişmeleri tamamlayabilmek için lokaller yapıldı. Berberi, kuaförü de vardı. Annelerimiz kuaföre gitmeyi öğrendi. Babalarımız akşamüstleri geldiği zaman banyoda termosifon şeklinde su kaynayan, kömür atılıp kaynayan, mermer su dökünerek yıkanma, her gün yıkanmak, duş almak kültür olarak kabul edildi. İşten geldiği zaman kravat takarak, şapka giyerek, fötr giyerek lokale gitmeyi öğrendiler. Tabii yüzme havuzlarımız oldu, 500 kişilik sinema yapıldı. Tenis kortumuz vardı. Bakın orada tenis kupaları var. Biz o yaşlarda kortlarda tenis sporuna başladık. Linyitspor vardı. Linyitspor deyip geçmeyin, Linyitspor'da özel futbolcular oynardı. Sonra Kömür İşletmeleri, Maden İlkokulu'nu yaptı, bizim okuduğumuz. Okulda çalışan... mühendislerin eşleri de öğretmen okulu mezunu olduğu için çoğu çok iyi eğitim veriyorlardı. Piyano vardı, dans vardı. Daha ilkokuldayken caz müziği dinleyerek yetiştik. Mr. David ve Mr. Levi İngilizce öğretmenimizdi bizim. Bize iyi İngilizce öğrettiler. Bizler çok iyi yetiştik. Sadece burada okulda okuduklarımızla çok iyi yerleri kazandık biz. İstanbul'a gittiğimiz zaman, o İstanbul'daki Saint Benoit'dan, Notre Dame'dan gelen arkadaşlarımızın yanında biz hiç Anadolu'dan gelip de ikinci derece olmadık.

—K7, Kanaat önderi, E, 73

Yerel ekonomi, bürokraside temsiliyet, ulusal yatırım olanaklarına erişim: Kömürün bölgeye gelmesi yerel ekonomiye de güç kazandırdı. Sendikal mücadeleyle yüksek ücretlere kavuşan işçiler ile birlikte toplumun refah düzeyi artarken, nakliye, inşaat, perakende sektörleri gelişti.

Kömür üretimi bol zenginleşme, sendikal hareketler başlayınca iyi ücret alma, yılda dört ikramiye alma ve iyi bir birikim oldu çalışanlar için... Tavşanlı'nın ekonomisi Kütahya'nın ekonomisinden daha öndeydi. Kütahya Porselen, Güral Porselen çıkmadan önce. Vergi

birincileri buradan başladı. Kütahyalılar her hafta sonu alışveriş için buraya gelirdi. Esnafılık öyle gelişmişti.

—K7, Kanaat önderi, E, 73

Bölgenin önde gelen aileleri, hareketlenen kömür ekonomisiyle kömür sektörü içinde madenci işletmeciliği, hafriyatçılık, nakliyecilik gibi sektörlerde girişimci olarak yer almaya başladı. Yatırımcılardan oluşan görüşmeciler, bu ailelerin bir bölümünün bugün yatırım alanlarını çeşitlendirerek Türkiye'nin önde gelen işletmecilerine dönüştüğünü, bir bölümünün de kömür madenciliğindeki faaliyetlerine devam ettiğini ifade etti.

Bizim bölge için sadece devlet yoktu burada. Termik santralimiz var, işletmemiz var, ama özel ocaklar da vardı bizim gibi. Ciddi çalışan Özerdemler, Tahanlar... bilirsiniz hâlâ da devam ediyorlar. Didim'de büyük oteller var. Yılmazlar, onlar madenci değildir, hafriyatçıdır, ama o da kömürle gelişti sonuçta.

—K22, Oda ve birlik, E, 60

Kömürden elde edilen ekonomik güç büyük altyapı yatırımlarının da ilçeye gelmesine katkıda bulundu. Kömürün nakli için kurulan demiryolları ve nakil kamyonları için inşa edilen yollar vasıtasıyla bölge ekonomisi diğer bölgelere açıldı. Kömür, görüşmecilerin ifadesiyle Tavşanlı'nın dışa açılan kapısı oldu.

Kömür İstanbul'a giderdi, Ankara'ya giderdi. Birden dışa açıldı Tavşanlı, her yerle ticaret yapıyordu. Şimdi nerelere gidiyor? Konya'ya, Konya'nın kıyı kenar ilçelerine, dağ ilçelerine gidiyor şimdi.

—K26, Yerel yönetim, E, 45

Görüşmeciler kömürün bölgeye getirdiği ekonomik gücün ilçenin milletvekilleri, bakanlar ve meclis başkanları ile siyasette ve bürokraside temsil edilmesinin de önünü açtığına vurgu yapıyor. Görüşmecilere göre bu temsiliyet,

ilçeye kömür ekonomisi dışındaki sosyal hizmetlerin ve altyapı hizmetlerinin de gelmesini sağladı. Kömürde devlet işletmeciliği gücünü yitirdiğinde bürokrasideki temsil yet de zayıflamaya başladı. Bürokrasideki bu zayıflama bölgeye yatırımların çekilmesini yavaşlattı.

Ahmet Derin var Kütahya vekilimiz. Girişken ve memlekete çok faydası olan bir insandı. Sonra yine İçişleri Bakanlığı yapmış, şu anda hâlâ sağ olan Mustafa Kalemli, bizim memleketten çıktı. Onların buraya katkısı çok oldu. Kalemli zamanında buraya hastane yapıldı. Köylere elektrik verildi. İçeride bastırarak 1.000 kişinin GLİ'ye alınmasını sağladı. Ondan sonra öyle büyük bakanlık alan olmadı Tavşanlı'da... Tavşanlı'nın senelerdir milletvekilliği yoktu. Bir dönemdir Tavşanlı'dan milletvekili var. O kadar, bu güç kaybedildi... Yani niye Afyon-İstanbul yolu bizden geçmedi? Siyaseten eksik olduğumuzdan dolayı hiç geçmedi.

—K3, Yerel yönetim, E, 43

Kömür ekonomisinin girişimciliğin önüne geçmesi:

Devlet eliyle yaratılan kömür ekonomisi, ücretli işgücü, iş güvencesi ile sektör çalışanlarında, iş alım anlaşmalarıyla yöredeki girişimcilerde devlete ve kömüre bağımlı bir topluluk ve ekonomi yarattı. Böylece kömür hem bölge insanını ücretli işgücünün daimi bir üyesine dönüştürerek hem de yerel yatırımcıları kömür yatırımcılarına dönüştürerek bölgede serbest girişimciliğin önünü kesmiş oldu.

Ne dedem, ne babam, ne benden daha yaşça büyük olanlar, halihazırda hazır olduğu için bu memlekette maden ve termik enerji alanında bir şeyi geliştirmemiş. Tavşanlı'nın nesi meşhur? Leblebisi meşhur. Eğer kömür ve enerjisi olmasaydı, buradan para kazanma imkânımız olmasaydı, bu leblebiyi biz altın yapardık emin olun. Hadi diyelim kömür ve enerji sektörü yoktu 60 yıldır. Tavşanlı ne ile gelişebilir? Hayvancılıkla gelişebilirdi, termal ile gelişebilirdi. Bir dünya orman alanı var. Buradan İnegöl de olabilirdi.

—K3, Yerel yönetim, E, 43

Burası yaklaşık 1995'li yıllara kadar kapalı bir kutu. Niye kapalı bir kutu? Burada kimsenin işe ihtiyacı yokmuş. Çünkü insanların yüzde 60'ı, yüzde 70'i TKİ'de çalışıyorlar. Kömür işletmelerinde çalışıyorlar. Yeteri kadar ekonomik rahatlıkları var. Ondan dolayı

bir fabrika kuralım, bir tarım işletmesi kuralım veya bir başka yatırım yapalım, turizmle ilgili yatırım yapalım... Burada hiç düşünülmemiş. Yani koskoca organize sanayide 40 tane fabrika varken bunun sadece iki tanesinin Tavşanlılı olması bu sebepten de kaynaklanıyor. İnsanlar ekonomik olarak sıkıştıkça açılmaya başlıyorlar ya, kömür biraz insanları tembelliştirmiş. Çünkü orada adam işçi olarak oraya gidip çalışması onu ekonomik olarak yeterli bulmuş.

—K17, Yerel yönetim, E, 45

İstimplak politikaları ile yerinden edilme, tarım ve hayvancılığın gerilemesi:

Bölgedeki kömür rezervinin kullanışlı hâle getirilebilmesi için maden çevresindeki köylerin ve tarım alanlarının istimplak edilmesi, köy nüfusunun ilçe merkezine göçüne, yerel kültürün yok olmasına ve bölgedeki tarım arazilerinin kaybolmasına neden oldu. Böylece madenin etrafındaki köylerdeki nüfus azalırken, tarımsal üretim de arka planda kaldı. Saha araştırmasında istimplak edilen köylerin bir bölümünü ziyaret etme imkânımız oldu. Bu görüşmelerde, bugün tarım arazilerinde istimplak uygulamasının lokal uygulamalarla olsa da devam ettiği, ancak köylerin taşınmasının maliyetli olması nedeniyle tarım arazileri istimplak edilirken köylerin taşınmadığı ifade edildi. Bu köylerde yaşam, maden patlatmalarına bağlı yer sarsıntıları, bina çatlakları ve toz yükü altında devam ediyor. Can güvenliğini, tarım ve hayvancılığı da olumsuz yönde etkileyen bu gelişme ilçe merkezine göçü hızlandırıyor.

O dönem Ankara'ya gittik, eylemler yaptık. En sonunda hükümet sesimizi duydu, bizimle görüşmeyi kabul etti. İşte biz ne isteyecekler... çalıştırdık bütün köylüleri, ama içeri girince hiç çalışmamışız gibi "Mezarlarımızı da taşıyın, olmadı bir heykel, bir anıt yapın" diye önce mezarlarına sahip çıktılar. (Ömerler Köyü'nün istimplak süreci.) Bunlar büyük acılar. Hiç beklemezsin değil mi? Ama böyle bir şeydir.

—K1, Madenci, E

İstimplak devlet tarafından yapıldı. Köylüyü burada mesela çiftçilik yönünden de mahvettiler. Mesela şu anda, hani mesela gidebilerseniz, o araziye görebilerseniz siz, fotoğraflarsanız, bizim mesela şu anda bahçeler var. Bahçelerden şu anda biz gram meyve alamıyoruz. Ve bizim o bahçeler iki pasanın arasında kaldı. Bir bu, bir öte taraftan geldi maden. Bizim köy de

istimlak edilince, bahçe de bu arada kaldı. Tozdan, dumandan, pislikten şu anda gram meyve alınmıyor ve bahçeler şu anda âtil vaziyette duruyor orada.

—K9, Madenci, E, 47

Hava kirliliği ve halk sağlığı sorunları: Kömürün çevresel etkilerine ilişkin görüşmecilerde ortak bir farkındalık ve algı bulunuyor. Görüşmecilere göre kömür üretimi ve kömürden enerji üretiminin neden olduğu hava kirliliği bölgede solunum yolu hastalıklarına ve kanser vakalarına neden oluyor. Bununla birlikte bu çevresel etkilere ilişkin deneyim ve etkilerin ifade edilme sıklığı coğrafi bir dağılım gösteriyor. Kömür üretiminin madencilik ile birlikte neden olduğu toz ve açık kömür stoklarının yanmasına bağlı hava kirliliğinden en çok maden ocaklarının çevresinde yaşayan köyler muzdaripken, termik santrale bağlı hava kirliliği en çok Tunçbilek ilçesi görüşmelerinde ifade ediliyor. Tunçbilek'te yapılan görüşmelerde görüşmeciler, özellikle bazı dönemlerde santralin neden olduğu hava kirliliğinin katlanılamayacak boyutlara eriştiğini, dönem dönem santrale yönelik eylemlerin düzenlendiğini, ancak sonuç alınmadığını belirtiyorlar. Tavşanlı ilçe merkezinde ise kömürün çevresel etkilerine ilişkin algı daha yüzeysel kalıyor. Tavşanlı merkezde yürütülen görüşmelerde görüşmeciler, termik santrale bağlı hava kirliliğinin bölgede hâkim rüzgâra bağlı olarak ilçeyi etkilediğini ifade ediyor. Bu durum kömürün çevresel etkilerine ilişkin çokkatmanlı bir algı olduğunu ortaya koyuyor. Bölgedeki ekonomik kaygılar, kömürün çevresel etkilerinin en yoğun gözlemlendiği noktalarda bile tepkinin yumuşatılarak ifade edilmesine neden oluyor. Bölge için çevresel etkilerin hem deneyim farklılıkları hem de ekonomik kaygılarla ikinci planda kaldığı söylenebilir.

Mesela hava kirliliğinden dolayı neler yaşadık? Ara ara yine bir şey yapıyor, ama önceki gibi şey yok, ama işte çalışan insanlarımız da var tabii ki. Şimdi kışın kar yağdığında bizim çatılara baktığında... Örnek veriyorum, gece kar yağdı, üçte-dörtte kesti. Sabah kalktığında, çatıya bir bak, simsiyah. Arabayı bırak, beyaz araba simsiyah. Avluya çamaşırlarını ser tozdan simsiyah. Öyle bir şey yani. Yani Domaniç'ten geldiğinde koku siner üstüne.

—K42, Kanaat önderi, E, 48

Kapatılsın diye çok eylem yapıldı. Daha doğrusu filtre takılsın diye buraya. O zaman Fatih Bey vardı, Fatih Dönmez. Enerji Bakanı. Buraya yemeğe gelmişti. Onunla da görüştük. O zaman ciddi ciddi tepki aldı vatandaşın. Havanın kirliliğinden kaynaklı akciğer rahatsızlıkları çok aşırı derecede arttı kesinlikle. Özellikle o bölgede evi olan vatandaşlarımız, KOAH, özellikle bu rahatsızlıklar çok çoğaldı. Akciğer kanseri olsun aynı şekilde. Bundan dolayı bayağı bayağı tepki gördü.

—K31, Madenci, E, 35

Senelerden beri çalışanlarımız var. Yani iyi kötü biz ekmek yiyoruz, bilmem ne yapıyoruz diye, yani ses çıkarmıyor kimse. Biz de. Hani şikâyet ederken bile "Kapansın" demedik, "filtre takın" dedik.

—K42, Kanaat önderi, E, 48

Suya erişim sıkıntıları: Saha araştırması sırasında madenlere yakın Böçen, Yörgüç köylerinde görüşmeciler suya erişim sıkıntıları çektiklerini ifade ettiler. Bu köylere su özel olarak kurulan pompa sistemleri ile aktarılıyor. Görüşmeciler bu durumun bütçeleri için oldukça

Uzun yıllardır madencilik yapan görüşmecilere göre madencilik, Tavşanlılıların devlet eliyle madenci yapıldıkları, emeğin ve kömür uğruna ödenen bedellerin kuşaklara yayıldığı ve sadece madenciler için değil, toplumun tamamı için de kuşatıcı ve belirleyici bir kimliktir.

Kömür sektörü görüşmecilerine göre Tavşanlılılar adeta kömür sektörünün içine doğar.

maliyetli bir uygulama olduğunu vurguluyor. Nasıl ki Tunçbilek beldesinin enerji üretmesine rağmen enerji maliyetlerini karşılayacak bir düzenlemesi bulunmuyorsa, kömür üretimi için köylerinden ve topraklarından olan köylerin su ihtiyacını karşılayacak sistemlerin enerji maliyetini düşüren düzenlemeler de bulunmuyor.

Suyumuz var. İki tane, çeşitli, eskiden kalan kaynaklarımız var. Biri yeterse, biri işte o. Ta bizim çocukluğumuzdaki kaynak, biraz bizim yüzümüzü güldürüyor. Çok işin içinden çıkılmazsa da bir su pompası var karşıdaki arazide. O da elektrik kullanıldığı için biraz maliyetli olacak bize

—K53, Kanaat önderi, E, 56

Topografyanın bozulması ve ormansızlaşma: Maden çevresinde yaşayan görüşmeciler, Tavşanlı'da kömür madenciliğinin neden olduğu çevresel sorunlardan bir diğerinin maden sahalarındaki toprak tahribatı ve ormansızlaşma olduğunu belirtiyor. Özellikle madencilik süreçlerine dair mevzuata ilişkin farkındalığı olan akademisyenler, yatırımcılar ya da sendika temsilcileri gibi görüşmeciler, madencilik faaliyetleri sona erdikten sonra sahaların rehabilite edilmesinin yasal bir gereklilik olduğunu, fakat Tavşanlı'da bu kurala uyulmadığını ifade ediyor. 90'lı yıllarda rehabilitasyon için bazı çalışmalar başlatılmış olsa da, maden sahası rehabilitasyonunun oldukça zayıf kaldığını vurguluyorlar. Maden sahasının âtil durumda olduğunu ve toprak kaybının Tavşanlı'da ormancılık ve tarım gibi kömür dışı sektörlerin gelişmesine engel teşkil ettiğini ifade ediyorlar. Saha araştırması sırasında görüşmecilerin ifadelerinde yer bulan madencilik faaliyetinin bölgedeki çevresel tahribatını saha ekibi de gözlemledi.

Bir yatırım yapmışlar. Ama işte buradaki bu faaliyet götürülürken biraz hoyratça götürülmüş. Yani bu çevre kurallarına uyulmamış madencilikle ilgili. Mesela madencilikte bizim yasalarımızda her şey var, ama biz nedense bu yasayı uygulamakta biraz

sıkıntı yaşıyoruz. İşte kömür madenciliğinin nasıl yapılacağı, toprakların nasıl yeniden rehabilite edileceği, hepsi var. Kömürcülük faaliyetinden dolayı o bölge zarar görüyorsa, onu yapması gerekiyor, ama yapmıyorlar... Binlerce alanımızı kaybettik. Hepsi şu anda âtil durumda, çok kötü durumda.

—K71, Madenci, E

3.2.3 Kömür ekonomisinde madenci ve termik santral işçisi olma

Tavşanlı'da saha araştırması sırasında yaptığımız görüşmelerin neredeyse tamamında kömür, yeraltı madenciliği ile özdeşleştiriliyor. Uzun yıllardır madencilik yapan görüşmecilere göre madencilik, Tavşanlılıların devlet eliyle madenci yapıldıkları, emeğin ve kömür uğruna ödenen bedellerin kuşaklara yayıldığı ve sadece madenciler için değil, toplumun tamamı için de kuşatıcı ve belirleyici bir kimliktir.

Benim dedemden gelen, ebemden gelen... geçmişim benim burada madenci. Onun yerini doldurabilecek hiçbir şey yok bence burada.

—K38, Madenci, E, 30

Kömür çok şey, farklı bir şey. Olduğu yerlerdeki yaşam şeklini belirliyor. Her şeyi belirliyor, mesela bizim mahallede gündüz top oynayamazdık biz, neden? Çünkü gece vardiyasına giden çalışanlar var. Onlar uyuyor. Benim babam öğretmendi, ama mahalle hep madenci idi. Biraz gürültü yapayım dediğin zaman hemen bir balkondan bir kadın çıkar mesela. "Falanca abiniz uyuyor, gürültü yapmayın" derdi. Bir yaşam şekli hâline geliyor artık.

—K11, Üniversite, E, 53

Görüşmecilerin ifadelerinden çıkarılan sonuca göre, bölgede en az madenler kadar uzun bir geçmişi olmasına rağmen, termik santrale olan mesleki aidiyetin daha zayıf olduğu söylenebilir. Termik santral işçilerinden oluşan

Garp Linyit İşletmeleri açık ocak madenciliği

görüşmeciler bu işkolunu görüşmelerde "meslek olarak görmedikleri", "mekanik bir üretim alanı olan ve bu hâliyle fabrikaya benzeyen", "ekip dayanışmasıyla yürüyen madenciliğin aksine bireyselliğin daha belirgin olduğu" bir işkolu olarak tanımlıyorlar.

Bizde bunu kimse meslek olarak görmez. İş yokluğundan tercih edilir. Yüksek gerilime bağlı enerji üretirsin. Fabrika gibidir. Kömürü görmüşsünüzdür. Linyit kömürü çıktığı hâlde, çıktığı şekilde, ama iri ama toz, ne olursa olsun termiğe getirip teslim ederler. Biz bunu işleyerek yanacak, yatabilecek pozisyona getiriyoruz. Yandıktan sonra da, buhar üretiminden sonra elektrik enerjisine dönüşüyor. İşimiz bu termikte. Bu işte bant sistemleri vardır, pano sistemleri vardır, fabrika gibi üretim yaparsın. Yine ekip olarak üretim de olur tabii, ama yeraltındaki gibi olmaz. Her evde madenci bulursun, ama termikçi bulamazsın. Tekniktir yani.

—K60, Termik santral işçisi, E, 55

Mesleki aidiyet, işin yapıldığı "çalışma alanında" yeniden ve yeniden üretilir ve zamanla dönüşüme uğrar.⁶⁸ Kömür sektöründe meydana gelen değişimlerin sektörün merkezindeki kömür sektörü işçilerini de etkilediği görülüyor. Nitekim görüşmeciler, kömür sektörlerindeki meslekleri hakkında konuşurken mesleklerini sıklıkla geçmişle karşılaştırarak ele alıyorlar. Hem maden hem termik santral işçiliğinin görüşmecilerin gözünde "eski itibarını" koru-

yamadığını söylemek mümkündür. Kömür sektörü çalışanlarından oluşan görüşmeciler, mesleklerini geçmiş dönemlerle karşılaştırdıklarında "alışılmış olana devam edilen", "memlekette kalmak için razı olunan", "aynı şartlar sağlandığında alternatiflerin ağır bastığı" gibi kavramlarla değerlendiriyorlar.

Bizim için, özellikle özel sektörde çalışanlar için, madencilikle ilgili olan tek şey ne, biliyor musun? Alışılmış düzen. Aldığın paranın anlamı yok, EYT (Emeklilikte Yaşa Takılanlar) uygulaması ile erken emekliliğin de anlamı yok. Öyle babaların, dedelerin zamanı değil artık.

—K70, Madenci, E, 36

Yani aynı şartlar yerüstünde verilse, yer üstüne çıkarım. Mesleğimi yapmak isterim. Makine teknikerliği üzerine ilerlemek isterim. Yani elektrikten, makinedan, veyahut da rahat bir pozisyonda olan arkadaşlar, masabaşı olan arkadaşlar var. Böyle bir yere geçmek isterdim. Masabaşında iş yapmak.

—K38, Madenci, E, 30

Eskiden burada bir termikçi madenciden ama bir, ama iki hep daha fazla kazanırdı, özelleştikten bu yana insanlar sevdiği için değil, uzaklaşmak istemediği için katlanıyor.

—K60, Termik santral işçisi, E, 55

68 Kalaycıoğlu, S. ve Çelik, K. (2014). A.g.y.

Saha araştırması sonuçlarının da gösterdiği gibi, işçilerin mesleklerine duydukları aidiyet sadece mesleki itibardan oluşmuyor. Kömür sektörü işçilerinin ve ailelerinin mesleği olumlu ve olumsuz yanları ile nasıl değerlendirdikleri, kömür ile kurulan bağların çerçevesini çizme fırsatı veriyor. Görüşmecilere göre kömür sektörü işçiliğinin olumlu ve olumsuz yanları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Emek dünyasına girme avantajı: Kömür sektörü görüşmecilerine göre Tavşanlılılar adeta kömür sektörünün içine doğar. Böylece kuşaklar boyunca bölgede kömür sektörü etrafında inşa edilen akrabalık, arkadaşlık gibi ilişki ağlarının doğal bir parçası olurlar. Görüşmeciler için bu ağlar "Tavşanlı'da" kömür sektöründe işe girme konusunda onları avantajlı kılar.

Zaten benim dedem madenci. Babam madende barutçu. Ben burada Endüstri Meslek Lisesi Motor Bölümü'nü okudum, ama üniversitede ilk sıraya zaten direkt Maden yazdım. Daha sonra da özel sektörde direkt işe başladım. İş bulamama gibi bir durumum olmadı hiç, emmin, dayın, birileri seni işe sokar.

—K32, Madenci, E, 40

Ancak daralan kömür ekonomisinde işe alımların azalması ile birlikte görüşmeciler, iş bulmanın artık kolay olmadığını da ifade ediyor. Madencilerin ifadesiyle 2017'den bu yana işe alım yapmayan devlette işe girmek neredeyse imkânsız iken, iş bulmanın kolay olduğu düşünülen özel sektörde bile işe girmek bazen dahil olunan ilişki ağlarının gücü ve/veya mesleki alanda aranan bir uzman olma ile mümkün olabiliyor.

Buradaki herkes işletmeden emekli. Çok nadirdir böyle kendi işinde veya şirkette çalışan, çok nadirdir. Bu yaş kesimine baktığım zaman yüzde 90'ı işletmeden emekli, hep devletten. Eskiden askerden geldin, sonra götürmüşler işletmeye koymuşlar çocuklarını.

O zamanlar işletmede işe girmek kolay. Şimdi girmek çok zor işletmeye. Nereye gidiyorsun ya?

—K42, Kanaat önderi, E, 48

Ya şimdi benim açımdan madende işe girmek kolay. Çünkü şurada, piyasada beni herkes tanır. Yani kalifiye bir operatörüm ben... Deneyimsiz olanın işi kolay değil ama, piyasada eleman çok. Madenci zaten buranın geneli. Git on kişiye sor. Yedi kişi ya şofördür ya da operatörüdür. Başka iş olmadığından. Madenci işte.

—K29, Madenci, E, 40

Devlette çalışabilme ihtimali: Görüşmeciler, bölgede madencilik mesleği için devlette işe girmenin çok zor olsa da, bölgedeki tek devlet işletmesi olan GLİ'de işe girebilme ihtimalini yarattığını belirtiyor. Tavşanlı'da gençlerin büyük bir bölümünün en büyük hayalinin çalışanlarına sundukları yüksek ücretler, iş güvencesi ve sosyal haklarla "doktor olmaktan bile üstün gördükleri" devlette maden işçisi olabilmek olduğunu vurguluyorlar. Görüşmecilere göre "devlet bir gün işe alım ilanına çıksa önünde binlerce kişilik sıralar oluşur". Ancak ilana çıkılsa bile, devlet madenciliğinde işe girebilmek için en az lise mezunu olmak, Kamu Personeli Seçme ve Seçilme Sınavı'ndan (KPSS) ve mülakatlardan geçmek, hatta siyasi ilişkilerin olması gerektiği ifade ediliyor.

Ben burada madenciliğe girdiğim gün, ilk kazandığımda, ailem benim sevinçten ağlayan kişilerdi. Çünkü daha öncesi yoktu bizim hayatımızda. Bizim gibi birkaç aile dışında herkes devlette madencilik yapıyordu. Halalarımın eşleri, eniştemgiller, ondan sonra eşimiz dostumuz, yan komşumuz, kapı komşumuz. Ben en iyi pozisyonda büyüdüm. Bir isteğin olursa, para varsa olur, olmazsa olmaz muhabbeti vardı bizim evde. Ama benim halamın oğlu mesela, eniştem devlette çalışıyordu. Benimle yaşıt halamın oğlu, özel

Asgari ücrete dayalı sanayi sektörü ile karşılaştırıldığında kömür sektörü genel olarak ücretler bakımından daha avantajlı görülüyor.

Halihazırda düşük ücretlerle çalıştıklarını ifade eden görüşmeciler için gelirlerini ek işlerle artırmak önemlidir. Fakat **özel sektör madenciliği ve sanayi işçiliği uzun mesai saatleri ile ne ek iş yapmaya ne de sosyalleşmeye olanak tanıyor.**

okulda okudu. Tamamen hayatını özel okul, dershanelerde idame ettirdi. Ben burada köy okuluna gidiyordum. Onun bütün istedikleri oldu. Benim istediklerim her zaman ya, içimde bir ukte kaldı.

—K38, Madenci, E, 30

Kömür sektörü görüşmecilerine göre devlette maden işçisi olabilmenin bir diğer yolu da "istimlak hakkıdır". Bu hak madenler için arazileri istimlak edilen mülk sahiplerinin devlette işe alınmasının önünü açan yasal bir uygulama olarak açıklanıyor ve kanunda yer alsa bile her zaman istimlak hakkının uygulanmadığına dikkat çekiliyor. Kanunlarla çerçevelenen bu hakkın Tavşanlılıların verdikleri mücadeleler ile uygulamaya geçirildiği vurgulanıyor. İstimlak hakkı uygulandığında bile bu hakka sahip olan herkese işe girme garantisi vermiyor. İstimlak hakkının yalnızca KPSS sınavından muaf olmayı sağladığı, bu haktan yararlanabilmek için en az lise mezunu olmanın ve mülakatlardan geçmenin gerektiği ifade ediliyor.

Emekli olacağıma bir sene kalıncaya kadar devlete başvurdum, ama olmadı. Şimdi burada istimlak olayı var. Benim istimlağım yoktu. KPSS'den de 80-90 puan alacaksın ki sıralamaya girmen lazım. 100 kişi de 70 kişi istimlak olarak alınıyor. 30 kişi KPSS puanına göre alınıyor, ama çok hayalini kurdum, yalan yok.

—K67, Madenci, E, 41

1986 yılında bir kararname çıkmış burada, maden için arazileri istimlak edilen arkadaşların devlette işe alınmasının önünü açan bir kararname bu. Turgut Özal döneminde olmuş. Ama yıllarca bu hiç uygulanmamış. Sonra arkadaşlar o maden köyünde değil, bu madencilik faaliyetinin dışında kalınca, bunu birisi bunlara söylemiş. "Böyle böyle bir kararname var, bunun peşinden niye gitmiyorsunuz?" diye. O dönem bizim sendikamızda iyi bir mücadele yapıldı. İyi bir mücadele verildi. Yani Ankara'ya gidildi. Buradan Ankara'ya yürüyüş gerçekleşti. Şu anda orada 1.100 kişi

çalışıyor, devlette. 785'i istimlak köyü mağdurları köylülerinden alındı. Bu böyle bir şey kazandırdı oraya.

—K71, Madenci, E

Emeklilik hakkı: Tavşanlı'da kömür sektöründe emeklilik hakkının hak edilme yaşı farklılık gösteriyor. Görüşmecilere göre emeklilik hakkının elde edilmesinde en avantajlı meslek grubu yeraltı madencileridir. Erken emeklilik hakkının madencilerin "kaybettikleri sağlıkları ve kısalan yaşam süreleri karşılığında kendilerine yasalarla tanıyan" bir hak olduğu vurgulanıyor. Madencilik dışındaki mesleklerini bile bir yana bıraktıklarını ifade ediyor.

Yeraltında oksijen neredeyse sıfıra düşüyor. Arkadaşlarım hep 55-60 yaşlarında vefat ediyor. Emeklilik o şeyle gelen bir şey. Kanser çoktur bizde.

—K67, Madenci, E, 41

Benim asıl mesleğim boyacılık ve inşaat. 20 sene oldu madende. Neden tercih ettim? Şöyle, emekli olamayacağımı hesapladım. Erken emeklilik. Bizim maksadımız oydu.

—K70, Madenci, E, 36

Yerüstü madenciliğinde erken emeklilik hakkı yokken, emeklilik yaşı yapılan işin kademesine göre değişiyor. Termik santralde ise erken emekliliğin santral içinde yüksek işçi sağlığı ve iş güvenliği riski içeren belli alanlarda çalışan işçilere tanınan bir hak olduğu ifade ediliyor.

Yerüstünde erken emeklilik hakkı yoktur, onlar kademe kademe emekli olur. Memuriyet gibi değildir. Termik santralde ise çalıştığı birime göre değişiklik gösterir. Fanlar vardır mesela, orada radyoaktivite yüksektir, oraya erken emeklilik verirler, böyle farklılık gösterir.

—K60, Termik santral işçisi, E, 55

Madencilerden oluşan görüşmeciler, her ne kadar madenciliğin yüksek riskli, çok tehlikeli ve ağır çalışma koşullarını zamanla herkes için "normalleşen" bir durum olarak anlatsalar da, sıklıkla mesleğin yüksek işçi sağlığı ve iş güvenliği risklerine, sağlığa olumsuz etkilerine ve hak ihlallerine işaret ediyor.

Ağırlıkla özel sektör çalışanı görüşmeciler, ülkenin mevcut durgun ekonomi ortamında emekliliğin çalışma hayatlarının sonu olmadığını vurguluyor. Emeklilik hakkını elde etmiş olmasına rağmen ekonomik koşullar nedeniyle madenciliği ve termik santral işçiliğini bırakamayan işçilerle de görüştük. Bu görüşmeciler, çoğu zaman emekli olduktan sonra da, beden gücüne dayalı ağır bu işlerde sağlık koşulları ve yaşla gelen güç kaybı nedeniyle çalışmaya devam etmekte oldukça zorlandıklarını vurguluyorlar.

Benim bir parmağım kısa, madende koptu, belimde fıtık var, konuşurken fark etmişsinizdir, ciğerlerimde de sorun olduğunu, değil mi? Bu hâlimle devam etmek zorundayım.

—K65, Madenci, E, 45

Ya yorulдум işin aslı, yorulдум. Beni, sağlığı bitirdi. Şimdi çocuğumun bir tanesi üniversiteye gidecek. Bir tanesi bugün evlense evlenecek. Mecbur çalışacağım. Daha birazcık daha zamanı var. Hayat şartları, günümüzdeki hayat şartları çok pahalı. Kendiniz biliyorsunuz. Şimdi bugün GLİ'den emekli olan adamın 40-50 bin liradan aşağıya emekli maaşı yok, ama ben bugün kaç para emekli maaşı alıyorum dersen, 13 bin lira emekli maaşı alıyorum. Nasıl çalışmayayım?

—K42, Kanaat önderi, E, 48

Asgari ücretin üzerinde gelir ve sınırları çizilmiş mesai saatleri: Kömür sektöründe çalışanların ücretleri oldukça farklılık gösteriyor. Görüşmecilere göre, devlet madenciliği ile özel sektör madenciliğinin ücretleri aynı olmadığı gibi, yeraltı madenciliği ile yerüstü madenciliğinin ücretleri de aynı değildir.

Sektör içindeki ücret farklılıklarına rağmen kömür sektörü, işçilere asgari ücretin üzerinde gelir elde etmenin olanaklarını sunuyor. Görüşmeciler ücretleri hakkında konuşurken ücretlerini sıklıkla bölgede öne çıkan diğer

sektörlerden biri olan sanayi sektörü ile karşılaştırıyorlar. Asgari ücrete dayalı sanayi sektörü ile karşılaştırıldığında kömür sektörü genel olarak ücretler bakımından daha avantajlı görülüyor. Üstelik sektörler arasındaki gelir, kömür sektöründe yapılan işe göre daha da artabiliyor.

Burada özel sektör yeraltı maden işçisi 40-45 bin alır, termik santral işçisinde de ücretler benzerdir.

—K23, Madenci, E, 43

Şimdi şöyle, bizim sektör ağır sektör. Ağır sektör olduğu için, şimdi normal asgari ücretle çalışan adam çok az sayıda. Yoksa niye isteyeyim ki? "Kablo bağlayacağıma niye madende çalışayım abi, zaten aynı paraya değil mi?" derim. Sonuçta kömürün tozunun içindesin madende.

—K42, Kanaat önderi, E, 48

Görüşmeciler özel sektörde de olsa, devlette de olsa yeraltı madenciliğini yerüstü madenciliğinden daha avantajlı görüyor. Bu durumun nedenini yeraltı madenciliğinde ücretlerin yasalarla en az iki asgari ücret olarak düzenlenmesi oluşturuyor. Devlet ve özel sektör madencileri ile yaptığımız görüşmelerde görüşmeciler, özel sektör yeraltı madenciliğinde ücretlerin yasalarla belirlenen taban ücretler üzerinden ödendiğini, devlet işletmelerinde yeraltı madenciliği ücretlerinin sendikal haklar gibi ek düzenlemelerle birlikte iki asgari ücretin çok daha üstüne çıktığını ifade ediyorlar.

Burada özelde de çalışsan, yeraltında çalışırken birikim yapmam mümkün olur. Açık ocakta ancak karnını doyurursun.

—K25, Madenci, E, 45

Maaşım en az 75 bindir. Üstüne yan haklar eklendiğinde, 100 bine yaklaşır.

—K38, Madenci, E, 30

İmkânım olsa yeraltına geçmek isterdim. Şartları bizden (yerüstü) çok daha iyi.

—K45, Madenci, E, 38

Termik santral işçiliğinde ücretler, işletme içindeki pozisyonlara göre farklılık gösteriyor. Bununla birlikte görüşmecilerin ifadesine göre, ortalama ücretler 30-35 bin arasında değişiyor.

Ben ustabaşı olarak... şu anda elime geçen para 35 bin lira. Bunun mesailer var. Bu da şöyle, maaş olarak değil de yanları var. Bizim vardiya zammı dedik, vardiya çalıştığımız için, vardiya zammı dedik, iş riski dediğimiz, onlar var işte. Bu da yüksek yerleridir, kömürdür. Ağır bantlarda çalıştığımız için bunların hepsini üst üste koyduğunuz zaman maaşımız 35 civarında çıkıyor. Aylık çalışma durumuna göre. Buna ekstra mesai yaparsam, bu biraz da çıkıyor. Örneğin geçen sene, pardon geçen ay kurban bayramıydı, dört bayram, işte mesailer falan derken 40'ın üzerine, 45 milyara yakın para aldık. Yani gelir böyle bir şey. Standart bir gelir olarak 30-35 civarında ustabaşı. 17 bin asgari ücretle çalışan da var.

—K60, Termik santral işçisi, E, 55

Görüşmeciler her ne kadar asgari ücretin üzerinde ücret standartlarında çalışsalar da, özel sektördeki ücretlerin geçimleri için yetmediğinin altını çiziyor. Kömür sektörü işçileri hane gelirini yükseltebilmek için,

- Geniş aileden destek aldıklarını,
- "Daha önce deneyimlemedikleri bir şekilde" madenci eşlerinin de iş yaşamına dahil olduğunu,

- Mesai sonrasında ek işlerde çalışmak zorunda olduklarını vurguluyorlar. Görüşmeciler bu ek işlerin kent merkezinde inşaatçılık, boyacılık, elektrik tesisatçılığı gibi işler, köylerde ise tarımsal üretim ve hayvancılık olduğunu belirtiyor. En çok beden gücüne dayalı ağır işlerinin ardından yeniden beden gücüne dayalı ağır işlere başvurmak zorunda kaldıkları için zorluk çektiklerini ifade ediyorlar.

Boya ve inşaat yapıyorum. Şu an bir inşaatta ustanın maaşı 40-45 lira. Maden dışında çalışmazsan geçi-nemezsin. İki tane oğlan var bende. Bir tanesi üniversitede, Ankara Hukuk Fakültesi'nde okuyor. 20 bin lira kirası var. 20 de kendi yiyor. 40 bin lira. Aldığım maaş 35 lira. Bütün gün kazma kürek salladıktan sonra bir de inşaatta çalışmak çok zor, ama hayat şartları da çok zor. Şu an biz devlette olsaydık ben bunu yapmazdım.

—K70, Madenci, E, 36

Mesai saatleri

Bölgede sektörlerdeki çalışma saatleri genellikle sekiz saatlik çalışma sürelerinden oluşuyor. Bununla birlikte devlet yeraltı madenciliğinde sekiz saatlik çalışma süreleri net bir şekilde uygulanırken, özel sektörde yol, madene giriş ve çıkışlarla mesai süreleri on-on bir saati buluyor. Sanayi sektöründe de benzer bir uygulama olduğu ifade ediliyor. Bu durum, özellikle özel sektör çalışanları için, iş seçiminde önemli oluyor. Halihazırda düşük ücretlerle çalıştıklarını ifade eden görüşmeciler için gelirlerini ek işlerle artırmak önemlidir. Fakat özel sektör madenciliği ve sanayi işçiliği uzun mesai saatleri ile ne ek iş yapmaya ne de sosyalleşmeye olanak tanıyor.

Yerüstü madenciliği, yüksek sıcaklıklarda, kapalı ortamda çalışma zorunluluğunun getirdiği fiziksel zorlanmalara ve patlatmalara bağlı tozların solunum yolu hastalıklarına neden olduğu için yeraltı madenciliğine tanınan "yıpranma payı"nın kendilerine de tanınması gerektiğini vurguluyorlar.

Tavşanlı'da maden kazası

Şimdi bizim çalışma saatlerimiz diğer sektörler göre daha az olur. Madenden arta kalan zamanlarda babamla hayvancılık yapıyoruz. Ek gelir gibi oluyor bir bakıma.

—K38, Madenci, E, 30

Sanayiye gitsen, ikindide, 6'da gidiyorsun işe, sabah 6'da geliyorsun. 12 saat bağlıyorlar orada insanları, yüzde yüz kölelik. Sosyal hayatın sıfır. Öyle ben tatilde çıkayım, ben biraz güzel giyineyim, fırsatın olmaz. Geliyorsun yatıyorsun, bir tıkmı ekmek yiyor, sonra tekrar gidiyorsun... Açık ocak işletmeciliği de böyledir buralarda.

—K53, Kanaat önderi, E, 56

İşçi sağlığı ve iş güvenliği sorunları ve hak ihlalleri:

Yüksek riskli ve çok tehlikeli iş kategorisindeki madencilik, beden gücüne dayalı yapılan ve bu nedenle genç işgücünün tercih edildiği, işçi sağlığı ve iş güvenliği açığının ağır iş kazalarına ve can kayıplarına yol açtığı, çalışma koşullarının zamanla kalıcı sağlık sorunlarına sebep olduğu, bu nedenle bedensel bakımın yüksek olması gereken bir sektördür. Madencilerden oluşan görüşmeciler, her ne kadar madenciliğin yüksek riskli, çok tehlikeli ve ağır çalışma koşullarını zamanla herkes için "normalleşen" bir durum olarak anlatsalar da, sıklıkla mesleğin yüksek işçi sağlığı ve iş güvenliği risklerine, sağlığa olumsuz etkilerine ve hak ihlallerine işaret ediyor.

Çok yıpratıyor. Bizim madencilik sağlık açısından çok aşırı zararlı. Yıllar içerisinde ciğerlerde toz bi-

rikmesinden tutun, hiçbir madencinin kırılmadık bir yeri yoktur veya çatlamadık bir yeri yoktur, madencilik yapıp da. Benim de ayağımda çatlak var mesela. Belimde sıkıntılar var. Bizim normalimiz bu. Bel fıtığı, ciğer hastalığı ve bu kırık, çatlak bir şeyler normal. Bunun üstüne kopmalar var. İşte uzuv kopmaları. Daha yeni ölümlü kazalar oldu. Bu psikoloji ile devam ediyorsun.

—K32, Madenci, E, 40

Ben mesane kanseriyim. Açık ocakta oldu, bu tozlu ortamdan oldu. Emekli olsam 26 bin maaş alacağım. Yetmez.

—K45, Madenci, E, 38

Kömür sektörü çalışanlarından oluşan görüşmecilere göre, madenciliğin bu zor çalışma koşulları, alınan riskler devlet ve özel sektör arasında önemli farklılıklar gösteriyor. Devlette yeraltı madencisi olmak, üretimden ziyade işçi sağlığı ve iş güvenliğinin öncelenmesi ve işçi sağlığı ve iş güvenliği için her türlü altyapının sağlanması anlamına gelirken, özel sektörde kârlılık, işçi sağlığı ve iş güvenliğinin önünde tutuluyor. İşçi sağlığı ve iş güvenliği maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle gerekli ekipmanlar sağlanmıyor, üretim baskısı kazalara sebep oluyor.

Güvenlik açığı olmaz mı ya, aşırı derece. Şimdi devlette adam ocağa girdi, dediler ki "Sen şu ayakta kazmacısın", ama adam kazarken bir sıkıntı gördü, "Ben burada çalışmak istemiyorum" der. Neden? Çünkü burası emniyetsiz. Ama bizim özel sektörde

öyle bir imkânın yok. Ne yapacaksın? Ölsen de yapacaksın, çıksan da yapacaksın? Sonuçta yapma ma diye bir lüksün yok. Millette korku da var. Neden korku var? Acaba işsiz kalır mıyım? Çoluğum çocuğum sıkıntı yaşar mı?

—K70, Madenci, E, 36

Yerüstü madenlerinde çalışan görüşmeciler, yeraltı madenciliğinden daha güvenli görülse de yerüstü madenciliğinin de bir o kadar riskli bir madencilik türü olduğunu ifade ediyorlar. Ağır bir işkolu olarak ifade edilen yeraltı madenciliğine tanınan sosyal hakların yerüstü madenciliğine de tanınması için bir süredir mücadele ettiklerini belirtiyorlar. Yerüstü madenciliği, yüksek sıcaklıklarda, kapalı ortamda çalışma zorunluluğunun getirdiği fiziksel zorlanmalara ve patlatmalara bağlı tozların solunum yolu hastalıklarına neden olduğu için yeraltı madenciliğine tanınan "yıpranma payı"nın kendilerine de tanınması gerektiğini vurguluyorlar.

Yerüstü de riskli bir yer. Mesela silikozis var, KOAH... İşte ciğerlere yapıyor, toz yani bu. Tozdan akciğer hastalıkları çok olur. Sağırılık mesela, patlatmalardan çok yaşanır. Bizim de mücadelemiz çalıştığımız koşulların görülmesi, mesleğimizin ağır işkolu olarak tanınması.

—K48, Madenci, E, 41

Özel sektör madenciliğinde görülen işçi sağlığı ve iş güvenliğine yönelik ihlaller benzer şekilde termik santrallerde de görülüyor. Termik santral görüşmecileri uzayan vardiya saatleri, işçi maliyetlerini düşürmek amacıyla genç ve deneyimsiz kişilerin santralde çalıştırılması, işçi sağlığı ve iş güvenliği için gerekli ekipmanların temin edilmemesi nedenleriyle iş kazalarına maruz kaldıklarını belirtiyor.

Şimdi geçen birinin çalışan bant... bant imalatı, kauçuk bantlar var, bizim makaralar, motorlar çeviriyor, malzeme taşıyor. Bu kömür olur, kül olur. Hatta on gün önce bir arkadaşımız temizlik yaparken ayağı kayıyor herhalde, kolunu kaptırmış, kolundan ameliyat oldu. İki sene önce, pandemiden önce bir tane benim vardiyada değil de, benim çalıştığım birimde bir arkadaş numune alma kolu dediğimiz şey var, kömürün numunesini alıyor. O kola sıkıştı, vefat etti. Bu iş kazaları yaşanabiliyor. Bunlar tabii hep gençlerin çalıştırılmak istenmesinden... Vardiya

da uzuyor, ilgi dağılıyor...

—K60, Termik santral işçisi, E, 55

Hak ihlalleri

Özel sektör madenciliği, ücretini zamanında alabilme, iş güvencesi ve iş kanununda tanımlanan fazla mesai, tatil hakkı gibi hakların ihlal edildiği bir sektördür. Görüşmeciler bu alanda ücretlerinin en az 15 gün geç ödendiğini, **hava koşulları nedeniyle üretimin durduğu zamanlarda ücretlerini alamadıklarını ya da işten çıkarıldıklarını**, izin, yemek ve ulaşım gibi haklarının dönem dönem verilmediğini ifade ediyor.

Şimdi bizim, hani devlet işi olmadığı için, özel sektörde çalıştığı için sıkıntılar yaşıyoruz. Bazen çıkış veriyorlar, yağmurlu günler görmüyorlar, paramızı kesiyorlar. O konularda bazen sıkıntı yaşıyoruz. Hani her şirket bir olmuyor, şirketine göre değişiyor. O yüzden... Aşağı yukarı eşim 17-18 seneden beri maddende çalışıyor.

—K43, Eş, K, 45

Şöyle yeri geliyor maaş alamıyorsunuz. Yeri geliyor aşırı derecede mobbinge maruz kalıyorsunuz ya da istediğiniz şartlar oluşmuyor, yani mesai saati kavramı olmuyor. Patron ne derse o. Çünkü üç sene çalıştım, üç sene boyunca bunu yaşadım. Maaşımı böyle, affedersiniz harçlık alır gibi aldım. Bir bugün veriyor örnek veriyorum, iki hafta sonra, üç hafta sonra. Yani sanki oğluna harçlık veriyor gibi bir durum var.

—K31, Madenci, E, 35

Bizde enflasyon farkı yok mesela maaşlarda. Ben emekliyim, emekliye yemek parası yok. Daha önceden çalışırken kendim evden götürüyordum. Emekli oldum, yine evden götürüyorum. Emekli olunca işyeri vermiyor benim yemeğimi. Mesela öğle yemeğini ben yine evden götürüyorum. Yine aynı market, yine aynı alışveriş.

—K67, Madenci, E, 41

Şu anda mesela çalışanlarda hafta tatili diye bir şey yok. Yani ayın tamamını full çalışıyorlar. İşe gitmediğin gün yevmiyeni kesiyor. Hafta namına hiçbir şey yok. Hafta tatili namına hiçbir şey yok orada. Ve millet de el mecbur çalışıyor. Niye? Arkada bakmakla yükümlü olduğu kişiler var.

—K9, Madenci, E, 47

Özelleştirme politikaları: Saha görüşmeleri sırasında devlet madenciliğinde çalışan görüşmecilerin neredeyse tamamının gündemini "özelleştirme söylentilerinin" oluşturduğunu gözlemledik. Görüşmeciler yakın zamanda Maliye Bakanlığı tarafından yapılan açıklama ile kendilerini de kapsayacak bir özelleştirme uygulamasının hayata geçeceğini, bu süreçte oluşabilecek hak kayıpları nedeniyle kendilerini tedirgin hissettiklerini vurguluyorlar.

Yani KİT reformu var gündemde. TKİ'nin özelleştirilmesi, TTK'nın (Türkiye Taşkömürü Kurumu) özelleştirilmesi masada var. Burası devlet eliyle işletilmeli. Bölge halkından özellikle istihdamlar olmalı. Türkiye açısından baktığında, kömür üretiminin tam sahası. Buradan Bursa'ya kadar olan, Bursa buraya kaç... 120-130 kilometredeki alan. Buradaki kömürleri çıkardığınız zaman artık enerji sektöründe büyüsün. Kömür, doğalgaz var, kullanılmıyor ama, ihracat yap. Yapabilirsiniz. Yanlış mı söylüyorum? Özelleştirme'nin işçiden yana durumu olmaz ki.

—K23, Madenci, E, 54

Bizim zaten şu anda diyorum ya, bizim üç aylık işimiz kaldı. Üç ay sonra bizim çalışabileceğimiz sahamız yok. Ya üç ay sonra artık bizi, yani hadi benim EYT'den emekliliğim doldu. Bizi belki çıkarabilir, yani EYT'den emekliliği olanlar deyip bizi çıkarabilir belki, ama emekliliği olmayan arkadaşlar var. Onlar şimdi kaygılanıyor "Ne olacağız?" diye. Özelleştirme yakacak herkesi.

—K48, Madenci, E, 41

Özelleştirme olursa biz bitmişiz. Yani benim iki tane çocuğum okuyor, üniversitede. Bir öğrencinin masrafı üniversitede kaçtır sizce? En az 10 bin lira, en az. Beni hemen emekli ederler. Emekli olsam 26 bin 500 lira para bağlanıyor. İki tane, bir kızım, bir oğlum var. Ne yapacağım ben?

—K45, Madenci, E, 38

Bu noktada 2000'li yılların başındaki özelleştirme sürecinde devlet işçisi olan termik ve maden işçileri ile yaptığımız görüşmelere yer vermeyi önemli buluyoruz. Özelleştirme dönemini deneyimleyen görüşmecilere göre, özelleştirme sürecine işçiler yine devlette çalışabilmenin güvencesi ile girdi, fakat bu güvence herkesi kapsamadığı gibi, ücretlerde, sosyal haklarda (prim, sosyal yardımlar vb.), memuriyet statüsünde kayıplara (4B'li olma, 4C'li olma) neden oldu.⁶⁹ Devlet, özelleştirme sürecinde işçilere 4B/4C statülerinde istihdam edilme olanağı sundu. İşçiler bu statülerden birinde istihdam edilmeyi tercih edebileceği gibi, bu haktan yararlanmayarak özel sektörde çalışmaya devam da edebilirdi. Bu görüşmecilerin bir bölümü, 4B/4C statülerine geçtiklerinde prim günleri dolduğu için devletin kendilerini emekli edeceğini bildiklerinden, termik santralde halihazırdaki ücretleri ve çalışma düzenlerini kaybetmek istemediklerinden bu haktan yararlanmadıklarını ve işlerine devam ettiklerini ifade ettiler.

Kanunen memur 65 yaşa kadar çalışabiliyor. Ama işçide öyle bir şey yok. Diyelim ki yeraltında çalışıyor, yaşı da genç daha, ama emekliliği hak etti diyelim, özelleştirmede 4C'ye geçtin mi, kapının önüne koyuyor devlet, "Tazminatın bu" diyor. Günü doldu mu çağırıyor insan kaynakları. "Gel bakalım" diyor. "Sen diyor, gününü doldurmuşsun, şu kâğıtları imzala." "E ben olmayacağım daha." Kurul, yönetimin böyle bir kararı var. Bu nedenlerle istemedim ben de 4C'ye geçmeyi.

—K49, Madenci, E, 37

Özelleşme konusunda hiçbir kitle mutlu olmadı. Niye? Maaşlar düştü, sosyal şartları düştü, prim, ikramiye muhabbeti, yiyecek, giyecek yardımı, mesela bunlar 4C'ye geçince bitti.

—K38, Madenci, E, 30

Yine bu görüşmeciler, yeni işlerini termik santral/maden işinden beden gücü gereksinimi ve iş yoğunluğu

⁶⁹ Sigortalı olarak bir işyerine bağlı olarak çalışma sigorta priminin 4A, 4B ya da 4C sigortalarından birisine yatırılması anlamına gelir. 4A'lı olarak sigortalı olmak özel bir işyerinde sözleşmeli olarak çalışan kişilere tanınan haktır. 4B sigortasının kapsamını mahalle muhtarları ve bir yere bağlı olmadan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışmalar yürütenler oluşturur. Diğer taraftan, kadrolu grupta olup bu sisteme kayıtlı çalışanlar da bulunur. Kadrolu olarak 4B'ye kayıt olmak için KPSS sınavına girilmesi, yeterli puanın alınması ve kamu kurumlarına kadrolu olarak atanılması gerekiyor. Son olarak 4C'li olmak ise hizmet akdi ile çalıştırılanlar, serbest meslek çalışanları ve devlet kadrolarında daimi olarak çalışanları kapsar. Bkz. sgk.sgk.gov.tr/SgkWebTvSunum/Programlar/SgkyaSorunListele/8?sayfa=30 (Erişim Tarihi: 12.11.2024).

Haber: Anka Ajansı

Özelleştirmeye karşı direnen madenciler Ankara'ya yürüyor... MADEN-İŞ Genel Başkanı Akçul: "Sesimizi duyurmak için Ankara yollarına düştük"

10.02.2025 16:58

Devlet madenlerinin özelleştirilmesine ilişkin direniş

bakımından daha konforlu bulduklarını, ancak uzmanlık alanlarının yok sayılarak farklı işlere yönlendirilmiş olmalarını hem kendileri hem de devlet yararı için kayıp olarak gördüklerini vurguladılar.

O dönemde ben termik santraldeydim. Kimisi 4C'ye geçti, ama o zamanki şartlar kötüydü. Sonra 4B'ye aldılar, kadrolu memur yaptılar. Bizim bir arkadaşımız acil serviste, santralde çalışıyor. Bu adam kaynakçı. 15 senesini vermiş, her işi bilen adam. Kütüphaneye memur olarak verdi. 15 yıllık kaynakçıyı sen kitapların başına vermişsin. Daha rahat aslında. Kendim de söylüyorum bunu. Benim gibi tecrübeli birisini daha farklı yerde değerlendirilebilirsin, ama köreliyorsun. Devletin en büyük yanlışlarından birisi de bu. Yani bir yeri özelleştiriyorsan özelleştir de, oradaki çalışanı yine onun yaptığı işe göre gönder. Yani beni gidip de... ben okulda hademe olmayayım yani. Ya Enerji Bakanlığı'na bağlı kaç tane kurum var mesela. Dağıtabilirsin, değerlendirebilirsin ihtiyaçlar kapsamında. Ama o üstündeki yük olarak görüyor. Düşürüyor, maaşını düşürüyor, her şeyi düşürüyor.

—K33, Madenci, E, 35

Bugün özelleştirme söylemleri altında işlerine devam eden devlet madencilerinden oluşan görüşmecilerin bir bölümü, gelecek özelleştirme sürecinde bölgenin daha önce deneyimlediği hak kayıplarına maruz kalmamak için daha iyi müzakere edeceğini düşündükleri Genel Maden

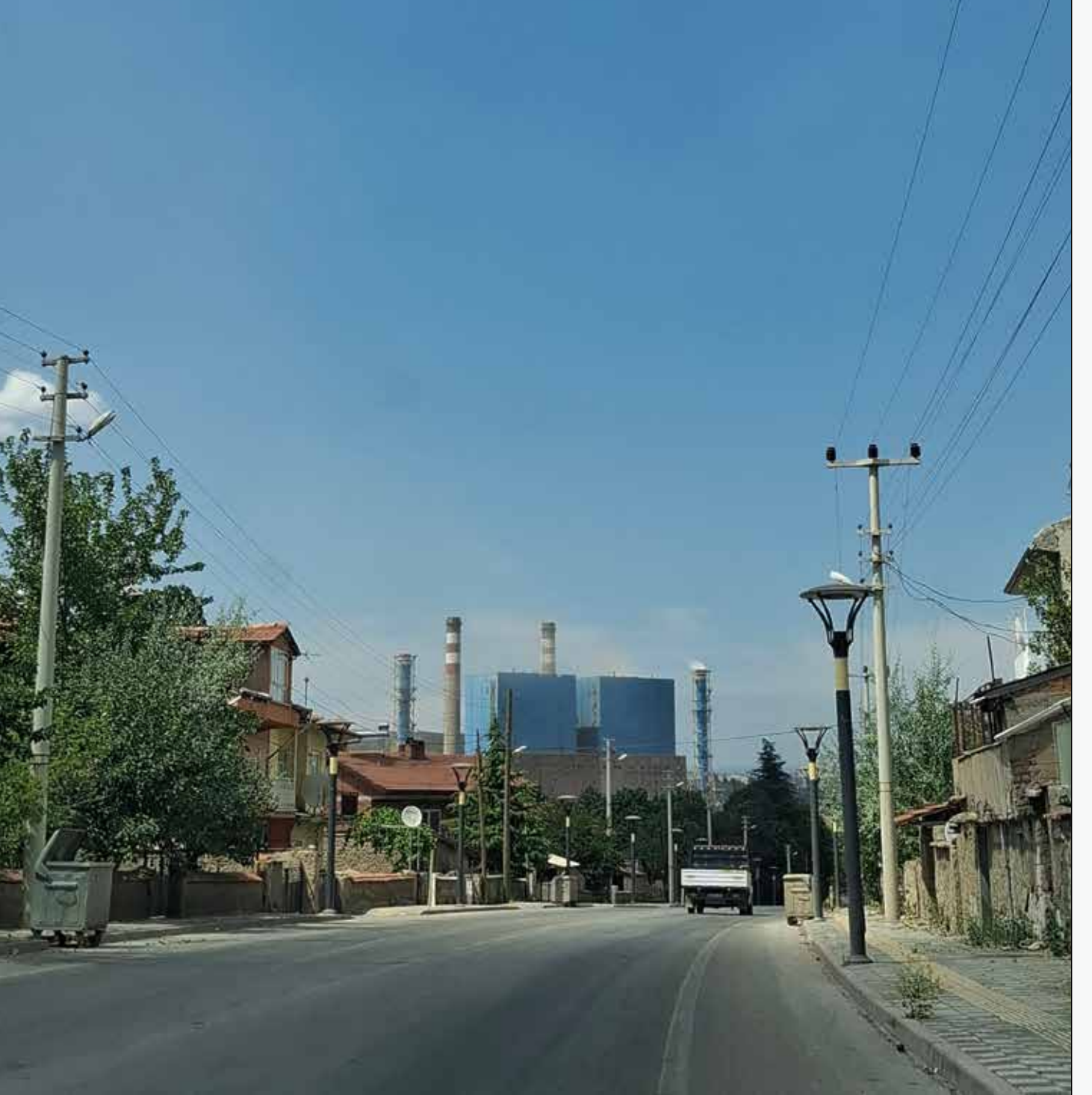
İşçileri Sendikası'nı kurduklarını ifade ederken, bir bölümü de er ya da geç hayata geçeceğine inandığı özelleştirmeye karşı kendini güçlendirerek hazırlık yaptığını vurguluyor. Bu madenciler, özelleştirme sonrasında devletin kendilerine bir tercih olarak sunduğu 4B veya 4C'li memur olabilmeleri arasında, daha yüksek bir statü olduğunu vurguladıkları 4B statüsüne erişebilmek için dışarıdan üniversite eğitimi almaya çalıştıklarını ifade ediyorlar.

Milletin buradaki tek sıkıntısı, yarın burası özelleşirse. Tek korkusu bu. Kendi memleketimde içim rahat benim, ama özelleşirse de ben niye özelleşti deyip de kafama takmam. Yani devletim bana kalkıp da yol yordam da gösterdi. Kalkıp da "Tamam arkadaş işin bitti. Kapıdan dışarı, güle güle" demek gibi ihtimali yok. 4B'ye, 4C'ye, memur olarak atamam hazır. Bu bölgede, mesela bizim termik santral vardı, özelleşme oldu, bu bölgeye atadılar tamamen. Bu bölge doluyorsa, daha bir emekliliğe giden pozisyonları olur. Olmadı diyelim ki, Kütahya'ya atar. Lise mezunuyum. Madene girdikten sonra, tekrardan bu saatten sonra üniversiteye hazırlanıyorum, sınavına girdim. Burası özele gittiği zaman, bunu iki yılda bitirip arkasından bir iki yıllık daha bitirirsen, dört yıl okuduğun zaman yani, özelleştirme, 4C durumu var. O şekilde olduğu zaman benim bir nebze maaşım yüksek oluyor gittiğim yerde. Bir de yani orada işçilik yapmıyorum. Ona hazırlanıyorum.

—K38, Madenci, E, 30

Kömürden çıkışa ilişkin politik karar ve düzenlemeler küresel ve ulusal ölçekte olsa da çıkış bölgeseldir; bölgesel hassasiyetler ve beklentiler üzerinde inşa edilmelidir.

Tunçbilek Termik Santrali

● KÖMÜRDEN ÇIKIŞ VE ADİL GEÇİŞE YAKLAŞIMLAR

4.1. İklim Değişikliği ve Kömürden Çıkış

İklim değişikliğine neden olan sera gazlarının büyük bölümü, enerjinin fosil yakıtlardan elde edilmesinden kaynaklı oluşur. Enerji üretimi için tüketilen fosil yakıtların neden olduğu karbondioksit emisyonlarının neredeyse yüzde 40'ı ise kömür kaynaklıdır. Bu nedenle iklim değişikliği ile mücadelede, kademeli olarak çıkılacak ilk yakıt türünün kömür olması beklenir. Her ne kadar iklim değişikliği gibi küresel bir sorundan yola çıkılsa da, kömürden çıkışın etkileri en güçlü kömür coğrafyalarında hissedilir. Bu anlamda kömürden çıkışa ilişkin politik karar ve düzenlemeler küresel ve ulusal ölçekte olsa da çıkış bölgeseldir; bölgesel hassasiyetler ve beklentiler üzerinde inşa edilmelidir.

Saha araştırmasının iklim değişikliği ve kömür arasında kurduğu ilişki bu nedenle adil geçiş için yol arayışında

önem taşıyor. Görüşmeciler, kömürün neden olduğu çevresel etkileri somut olarak deneyimledikleri hava kirliliği, su sıkıntısı, topografyadaki değişiklikler ve ormansızlaşma üzerinden ele alırken, olumsuz etkilerin nedeni olarak iklim değişikliğini işaret etmiyorlar.

İklim değişikliği ve kömür arasındaki nedensellik ilişkisi saha araştırmasında ayrıca irdelendiğinde, görüşmeciler arasında farklılıklar olduğunu gördük. Kömür sektörü çalışanlarından oluşan görüşmecilerin büyük bir bölümü, kömür ve iklim değişikliği arasında nedensel bir ilişki kurmadı, hatta çoğu zaman bu ilişkinin ilk kez duyulmasına bağlı olarak görüşmelerin bu bölümünde duraksamalar oluştu.

Ben onu... İklim... duymadım. Sadece işte hava kirliliği ile ilgili. İşte doğalgaz girdi, doğalgaz... hem her şey rahat bir şekilde yapılıyor. Yemeği onunla yapıyor, banyo onunla, ısınma onunla... havası temiz.

—K21, Madenci, E, 59

Sahada iklim değişikliği, kömürden çıkış ve adil geçiş konularında çok keskin bir bilgiye erişim hiyerarşisinin olduğu söylenmelidir.

Kömürün havaları değiştirdiğini düşünmüyorum, önceden kirlilik meselesi vardı, ama şimdi mesela filtreler falan şey oldu. Çayırhan'da gördüm. Aynı sistem. Tertemiz şey yapıyorlar. Şimdi öyle bir olay da yok.

—K67, Madenci, E, 41

İklim değişikliği ile kömür arasındaki ilişkiyi ulusal/uluslararası düzeyde konuyla ilgili aktörlere (sanayi ve ticaret odaları, işinsanları dernekleri, bakanlıklar vb.) ya da yasal ya da ticari düzenlemelere temas eden görüşmeciler daha net ifade etti. Bu görüşmeciler daha çok yerel yönetim temsilcileri, ulusal/uluslararası alanda faaliyet gösteren yatırımcılar, kalkınma ajansı temsilcileri gibi aktörler ve yakın zamanda bölgede DEV. MA-DEN-SEN'in düzenlediği iklim değişikliği ve adil geçiş süreçlerine ilişkin bilgilendirme çalışmalarına katılan görüşmeciler oldu. Görüşmeciler, iklim değişikliği ve kömür ilişkisine ilişkin yorumlarda bulunurken bu ilişkiyi bilimsel/nedensel bir çerçeveden değil, uluslararası ticaretin ve politikaların bir parçası olarak ele aldılar. Aslında doğrudan kömürden çıkış ya da adil geçiş olarak ifade etmeseler de, bu kavramlara işaret etmiş oldular. Sonuç olarak sahada iklim değişikliği, kömürden çıkış ve adil geçiş konularında çok keskin bir bilgiye erişim hiyerarşisinin olduğu söylenmelidir.

Şimdi karbon ayak izi, bizim satış yaptığımız müşterilerimizin bize vurgusu. Biz de biraz müşterilerimizden, bakanlıktan öğreniyoruz bunları. Çünkü bunlar istemiyor artık karbon ayak izini. "Ne kadar dikkat ediyorsunuz bunlara?" diye soruyorlar. Bunları yapıyorsanız sizden alışveriş yapıyorlar. Avrupa Birliği'ne ihracatımız var sonuçta. Yani öyle olunca bunlara dikkat etmemiz gerekiyor. Gelip baktıkları, devamlı kontrol ettikleri için.

—K59, Yatırımcı, K

İklim anlaşması (Paris İklim Anlaşması⁷⁰) mı ne bir şey var, onu biliyorsunuzdur. Biz de ondan, diğer sendikalardan öğrendik. 2030'un başlarında herhalde, kademeli olarak 2050'ye kadar, 53'e kadar kömürlerden vazgeçileceği iddia ediliyor. İklim anlaşmasında "Türkiye'nin imzası var" diyorlar, ama çalışanların çoğu bilmiyorlar. Bunu bildirmesi gereken yer sizce kim? Birileri gelip bilgilendirmezse kendi kendilerine nasıl öğrenecekler?

—K23, Madenci, E, 54

Sendikaya gitmiştik. Aynı dönemde Odalar Birliği'nde de vardı, aynı güne denk geldi. Biz sendikaya katılmıştık. Onlarla ilgili bir projemiz olacak. Çıkılacağını söylüyorlar. Biz imzalamışız zaten. İklim yasasına imza atmışız. Ondan önce Kyoto Sözleşmesi vardı. Şimdi hatırlarsanız o zaman attık. Çin atmadı, Amerika atmadı, biz attık. Yani bizi buradan çıkaracaklar. Biz de ona göre önlemimizi alacakmışız. Öyleymiş yani. İşte 2035'e kadar bu şekilde olacak, 2050'ye kadar da biteceğini söylediler. Alternatif bir şeyler, teşvikler olacağını söylediler. Yatırımcı, işçi, istihdam ile alakalı. Devletin bize yüksek sesle söylediği bir şey daha yok ama.

—K24, Yatırımcı, E, 64

Devlet kurumları aracılığıyla kömür sektöründeki yöneticilerden geniş işçi kesimlerine, yatırımcılara, kömür sektörü dışındaki paydaşlara kadar adil geçiş kavramı, kapsamı ve sürecin nasıl ilerleyeceğine ilişkin şeffaflık sağlayacak açık iletişim mekanizmalarının kurulmuş olmaması ve somut bir yol haritası ortaya konularak sürecin nasıl ilerleyeceğine yönelik stratejinin paylaşılmaması, konuya dair belirsizlikleri, bütün paydaşların endişelerini artırıyor ve konuya ilişkin dezenformasyonun (asılsız bilgi ve kanaatlerin olgular şeklinde

⁷⁰ Paris Anlaşması, iklim değişikliğinin önüne geçmek amacıyla ülkelerin ortak hareket etmeleri gerektiğini kabul ettikleri uluslararası bir anlaşmadır. Anlaşma iklim değişikliğinin önüne geçmek için küresel ortalama yüzey sıcaklığındaki artışı 2 derece ile sınırlandırmak, mümkünse 1,5 derecenin altında tutmayı amaçlar. Türkiye, Paris Anlaşması'nı, 22 Nisan 2016'da, New York'ta düzenlenen Yüksek Düzeyli İmza Töreni'nde 175 ülke temsilcisiyle birlikte imzalamış, ancak anlaşma 7 Ekim 2021'de Cumhurbaşkanı kararı ile onaylanmıştır. Anlaşmanın uygulamaya girmesinin ardından Türkiye 2053 yılı için net sıfır emisyon ilan etmiştir. Detay için bkz. www.mfa.gov.tr/pa-ri-s-an-las-ma-si.tr.mfa (Erişim Tarihi: 12.11.2024).

lanse edilmesi gibi) yaygınlaşmasına sebep oluyor.

Bu dezenformasyon içinde kömür sektöründe yer alan görüşmeciler kömürden çıkışı özelleştirme politikalarının bir parçası olarak görüyor. Kamu kurum ve kuruluşlarına, oda ve birliklere temas ederek iklim değişikliği gündemi hakkında bilgi sahibi olan, ağırlığı yatırımcılardan oluşan görüşmeciler ise devletin konuya ilişkin tutumundan kömürden çıkışın ve adil geçişin gündemde olmadığını düşünüyor.

Kömürden çıkış özelleştirme politikaları ile hayata geçiriliyor. Kömür sektörü çalışanlarının önemli bir bölümü, kömürden çıkışı, 2000'li yıllardan bu yana deneyimledikleri özelleştirme politikaları üzerinden değerlendiriyor. Devlet işletmesinde çalışan madencilerden oluşan görüşmeciler, devlet işletmelerinde kömür rezervinin artık bittiği söylemi ile işçi alımı yapılmadığını ve üretim için gerekli teçhizatın sağlanmadığını ifade ederek özelleştirmeye gidildiğini vurguluyor. Bu nedenle saha araştırmasında "kömürden çıkış" hakkında konuşurken bu görüşmeciler, ısrarlı bir şekilde bölgede kömür rezervinin yeterli olduğunu, kömürden çıkış için gerçek bir sebebin olmadığını vurguluyorlar. Kömürden çıkışın, ancak bölgedeki kömür rezervlerinin tükenmesi ya da kömür üretiminde kârlılığın düşmesi ile olabileceğini, ancak bu durumun kömür yatırımları bakımından zengin olan bölge için henüz geçerli olmadığını ifade ediyorlar.

Kömürden çıkış dediğimiz, özelleştirmelerle oluyor burada. Rödovalsla kömür madenlerini devrettiler, hem işçi sayısı düştü hem üretim. Şimdi de öyle, geçen açıklandı hatta, "KİT'leri özelleştireceğim" dedi Bakan.⁷¹ Üretim yapılmıyor devlette, ama ben üretimden yanayım. Azalmasını, kömür üretilsin, ülkemiz kazansın.

—K48, Madenci, E, 41

Buradan Bursa'ya kadar kömür burası. Burada kömürün bitme ihtimali yok. Ama kömürü çıkarmazsan,

"kömür bitti" diye konuşur. Senin Ar-Ge'n çalışmıyor. Sondajcıların çalışmıyor, mühendislerin çalışmıyor. E tabii o zaman da kömür çıkmıyor. Kömür çıkmayınca, halk ne bilir. Kömür bitmiş. Kömür bitmez.

—K23, Madenci, E, 54

Kömür sektörü işçilerinden oluşan görüşmeciler, kömür sektöründeki diğer uygulamalarına da bakarak devletin bir çıkış ajandası olduğunu düşünmüyor ve süreci özelleştirmelerle ilişkilendiriyor. Termik santralin baca filtrelerini yenileyerek uzun yıllar çalışmak üzere yatırım yapmasını, yakın zamanda bölgede yeni bir yeraltı maden ocağının açılması için devlet-özel sektör arasında işbirliğinin geliştirilmesini, devletin işletme içinde gazlaştırma ve kömürden gübre üretimine dair girişimlerini işaret ederek açıkça kömürden çıkışın olmadığını belirtiyorlar.

Benim aklıma yatmıyor çıkış, şu anda Çelikler'in Tunçbilek dışında bak Seyitömer'i var, Orhanlı'sı var, Elbistan'da da yer aldılar. Hepsi kömürle çalışıyor. Şu anda buralara yaptığı, sadece kömüre dayalı üretim için yaptıkları yatırım milyon dolarlar üzerinde. Yani bunu garantiye almadıktan sonra, ben zannetmiyorum bu kadar yatırım yapacağını. Devlette oturup bir anlaşma yapmışlardır. Bu santral bile bu köhnemiş hâliyle üç gün çalışıyor, dört gün çalışıyor. Onuncu günde mutlaka bir yerde patlak çıkıyor. Buna rağmen yatırım yapıyor. Çünkü niye, getirisi çok fazla. Biz çoğu zaman megavat yükseltiyoruz. Mesai çalışıyoruz, bir şeyler yapıyoruz. Niye? Elektriği daha fazla üretilip daha fazla satmak için.

—K60, Termik santral işçisi, E, 55

Bundan 15 sene evvel buraya bir tesis kuruldu. Bakan geliyor, milletvekilleri geliyor. Enerji Bakanı geliyor bilakis. Kömürü gaza dönüştürme tesisi. "Kömürü çıkarmaya devam ederim, ama gaza dönüştürürüm. Kömürün yakımına izin vermem." Aynı üzümünden şarap yapıldığı gibi. "Üzümü veririm, ama şarap yapılmasına karşıyım." Burada da "Kömürü

71 Hazine ve Maliye Bakanı Mehmet Şimşek'in 19 Kamu İktisadi Teşebbüsü için KİT Reformu adı altında bir çalışma yaptıklarını açıklamasının ardından (Ocak 2024), Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkan Yardımcısı Deniz Yavuzylmaz 19 KİT'in hazırlanan kanun teklifi taslağıyla özelleştirileceği ve yabancı sermayeye satılacağı veya kapatılacağını iddia etti (Haziran 2024). GMİS, Türkiye Taşkömürü Kurumu, Eti Maden İşletmeleri, BOTAŞ, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, Türkiye Kömür İşletmeleri gibi enerji ve madencilik faaliyeti gösteren kamu kurum ve kuruluşlarının da arasında bulunduğu KİT'ler ile ilgili girişimden vazgeçilmesi gerektiğini belirten bir açıklama yaptı. Hazine Bakanlığı bu açıklamalara "Taslak aşamasında olan düzenlemeler ile KİT'lerin daha etkin ve verimli çalışmaları ve kurumsallıklarını artırmaları amaçlanmaktadır" cevabını verdi. Ayrıntı için bkz. Ulaş, H. Ö. (2024, 20 Ocak). Bakan Şimşek: KİT'lerde başlattığımız reform çalışmalarımızın ilk aşamasını tamamladık. AA. [124.im/JLfN](https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/hazine-bakan-simsek-kit-lerde-baslattilar-reform-calismalarimizin-ilk-astamasini-tamamladik/24012024); Gazete Duvar (2024, 20 Haziran). Bakanlıktan KİT'lerle ilgili açıklama: Satılmayacak, etkinlikleri artırılabilecek. [124.im/AwES7uy](https://www.gazeteduvar.com.tr/ekonomi/hazine-bakan-simsek-kit-lerde-baslattilar-reform-calismalarimizin-ilk-astamasini-tamamladik/24012024); GMİS (2024, 9 Temmuz). KİT Reformu'ndan derhal vazgeçilmelidir. [124.im/zc3FSpv](https://www.gmis.gov.tr/ekonomi/hazine-bakan-simsek-kit-lerde-baslattilar-reform-calismalarimizin-ilk-astamasini-tamamladik/24012024) (Erişim tarihi: 10.01.2025).

çıkartırım, ama yakılmasına müsaade etmem". Gaza dönüştürürüm. Benzer şekilde gübre yapıp çiftçilere satıyor yine GLİ. Kömürden çıkacağını düşünmüyorum açıkçası.

—K23, Madenci, E, 43

Çıkış var, ama acele etmeye gerek yok: "Kömürden çıkış" ve adil geçiş etrafındaki tartışmaları yürüten, karar vericilere ve ilgili otoritelere temas eden görüşmeciler ise, kömürden çıkışın ve adil geçişin devletin öncelik verdiği alanlardan biri olmadığını düşünüyor. Bu düşünceye katıldıkları toplantılarda diğer yatırımcılara ilişkin gözlemleriyle eriştiklerini ifade ediyorlar.

Bir toplantıya katıldım. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nde. Oradaki toplantıda bu gündem maddesi olarak, hani şey dördüncü, beşinci sırada. Fabrikatörlerin öyle bir öncelikleri var ki, mesela şu an istihdam sorunları var. Mesleki yeterlilikleri için uzman kişi bulamıyorlar. Mesela bu ilk sırada. Karbon ayak izinin daha zamanı var, işte 2026 falan diye böyle bir geçirtiliyor toplantılarda. "Biraz bekleyelim bakalım, daha Avrupa ne diyecek? Karbon ayak izi ile ilgili biz daha yavaş yavaş toparlarız" gibisinden. En baştakiler böyle hareket edince, diğerleri de "Bir şey yapmaya gerek yok o zaman" diyor belki de.

—K59, Yatırımcı, K

4.2. Kömürün Olmadığı Bir Tavşanlı

Kömürün istihdam rakamlarındaki liderliği artık Organize Sanayi'ye kaptırdığı düşünülse de, Organize Sanayi'den elde edilen ücretlerin çok daha üzerini vaat eden, çalışanlarına erken emeklilik hakkı tanıyan kömür sektörü hâlâ bölgenin temel ekonomisini oluşturuyor. Bu nedenle görüşmeciler kömürün olmadığı bir Tavşanlı tahayyülünde genel olarak ortaklaşıyor. Bu tahayyülde Tavşanlı, kömürden "plansız" çıkışta nüfusunu ve ekonomik gücünü kaybetmiş, تنها bir kasabadır. Bu anlamda görüşmeciler Tavşanlı'yı ilçede bir zamanlar kömür madenciliği ile sosyo-ekonomik yaşamın oldukça hareketli olduğu, kömür ekonomisinin çökmesi ile tüm hareketliliğini kaybeden Değirmisaz kasabasına benzetiyor.

Değirmisaz vardı burada, kömür orada bitti. Değirmisaz çok güzel bir yerken, yaşanabilir bir yerken, virane bir şehir hâline geldi. Burası da olabilir mi? Olabilir.

—K3, Yerel yönetim, E, 43

Yani kömürdeki ağırlık başka alanlara kaymaya başladı. Ama sonuçta şu var, bu kömür tamamen bittiğinde, tabii ki bu Tavşanlı'yı derinden yaralar. Şu an bile hâlâ etkin bir şekilde ekonomiye katkısı var, bir. İkincisi göç de olur. Yani burada eğer ki iş imkânı bulamazsa ne yapar insanlar? Başka şehirlere göç ederler yani, yakın şehirlere, Bursa'ya, İstanbul'a, Ankara'ya. Yani kimse burada kömür bitti diye "Ne yapalım, artık aç kalacağız" demeyecek. Yani her zaman başka yollar bulunur.

—K19, Yerel yönetim, E, 47

Bununla birlikte ağırlıkla kömür sektörü işçilerinin dışında olan görüşmeciler, Tavşanlı'nın genelinde kömür sektörünün geleceğinin olmadığı fikrinin hâkim olduğunu, bu nedenle kömürden çıkış doğrudan ifade edildiğinde ilk etapta mesafeli bir tutum alınsa da, süreç ve iletişim hassasiyetle yürütülürse geçişin mümkün olabileceğini ifade ediyor.

Türkiye'nin enerjisini elde ediyorsun ve bu insanlar da hayatlarını, sağlıklarını, ömürlerini... Para da kazanıyorlar, ama bu kazandıkları paraya birden dur dediğiniz zaman haksız oluyor. Torunlarına haksızlık oluyor, ölmüş dedelerine haksızlık oluyor. Ben öyle düşünüyorum. Sektörel anlamda başka şekilde buradaki halkın, vatandaşın şey olması lazım. Adil geçiş fonu⁷² diye bir fon var. Bunu ben biliyorum, ama vatandaşa bahsetmiyorum. Bu tarzda fonları buradaki kamunun, yani halkın yararına da kullanılmasından yanayım. Yani bunlar bir şekilde... bu sektörlerin geliştirilmesi lazım. Termaller, işte ormanlar ve su altı ürünleri, orman ürünleri, kerestecilik, mobilyacılar. İşte orta ölçekli sanayiler. Yani kendi değerlerini ortaya çıkarması lazım. Muğla'daki köylüler bugün termik santral kapansa zarar etmezler. Çünkü bir tariftan zeytini veya o bölgenin yöresel ürünlerini pa-

72 2050'ye kadar Avrupa Birliği'nin iklim nötr olmasını sağlamayı amaçlayan Avrupa Yeşil Mutabakatı bağlamında geliştirilen Adil Geçiş Mekanizması'nın ilk ayağı olan Adil Geçiş Fonu (JTF), 2021-2027 Uyum Politikası'nın bir aracıdır. Fon, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nı desteklemek amacıyla, daha temiz enerji biçimlerine geçişten kaynaklanan sosyo-ekonomik zorluklarla karşılaşan bölgelere, sektörlerle ve topluluklara mali destek sağlamak üzere üye devletler tarafından kurulmuştur. IEA (2023). *Just Transition Fund*. www.iea.org/policies/14330-just-transition-fund (Erişim tarihi: 10.01.2025).

Gökyüzünden Tavşanlı

zarlayacak bir şeyi var. Ama Tavşanlı'da bu yok, yolu yok. Başka bir sektörü gelişmemiş. Birden böyle duvara toslamış olur Tavşanlı. Ben öyle görüyorum. Bir taraftan diğer sektörlerin gelişmesi lazım. Bu geçiş sürecindeki insanlar hem infiale yol açmadan kabul edebilir hâle gelsin hem de gerek duymasın, "Giderse gitsin" desin. "O olmazsa bu var" desin yani. Böyle düşünüyorum şahsen.

—K3, Yerel yönetim, E, 43

4.3. Adil Geçiş İçin Fırsatlar ve Engeller

Saha araştırmasının sonuçlarından yola çıkılarak Tavşanlı'da adil geçiş için fırsatlar ve engeller aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Fırsatlar

Kömür sektöründe devlet işletmesinin varlığı: Bölgede kömür sektöründe devlet, hem özel sektör işletmeleri ile iş anlaşmaları yapmasıyla hem de doğrudan kendisinin işçi istihdam etmesiyle işveren konumunda yer alıyor. Devlet bu rolüyle bölgede kural koyucu bir rol de oynuyor. Örneğin görüşmeciler, özel sektörde sendikal temsiliyet hakkının devletin şirketlerle yaptığı iş alım sözleşmelerine koyduğu bir madde ile sağlandığını ifade ediyor. Ayrıca devletin sahadaki varlığının "psikolojik bir standart" da sağladığını belirtiyorlar. Bu durum özel sektör işçilerinin işveren ile müzakere etmesinde bir referans noktası oluşturuyor. Görüşmeciler, devletin varlığının özel sektör işçileri ile devlet işçileri arasındaki

ücretler, iş güvencesi, işçi sağlığı ve iş güvenliği, üretim beklentisi, mesai saatleri gibi birçok konudaki eşitsizlikleri gidermediğini, fakat devletin düzenleme rolünü önemli bulduklarını ifade ediyor. Devletin varlığı adil geçişte standartların belirlenmesi, kömürden çıkışın neden olacağı kayıpların azaltılması, adil geçiş için müzakere zeminini kuracak gücünün olması bakımından önem teşkil ediyor.

Sendikalılığın yüksek oluşu: Bölgede maden ve enerji sektöründe sendikalılığın yüksek oluşu, adil geçişte işçilerin temsil alanları bulmasına katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte sendikalılık sadece "yasal temsil hakkı olan sendika"dan ibaret olarak okunmamalıdır. Kömür sektöründe bulunan tüm çalışanların sendikalı olmaması, bölgedeki kömür sektöründe temsil hakkı olan sendikaların dışında işçileri temsil edebilecek sendikaların varlığı ve kömürden çıkışta işçilerin bizzat kendilerini kendilerinin de temsil edebileceğini ifade etmesi, çalışanlar için kapsayıcı katılım yapılarının kurulmasını gerektiriyor.

Kömür ekonomisinin gücünün zayıflaması: Bölgede 2000'li yılların başından bu yana özelleştirme politikalarının yansımaları olarak, maden işinin ağırlıkla özel sektöre hizmet alımı ve rödovans ile devredilmesinin sonucunda, işçi ücretlerindeki düşüş, gelişen teknoloji ile daha az sayıda işçiye ihtiyaç duyulması, ithal kömür ve doğalgaz ile yerli kömür üretiminin azalması gibi faktörler nedeniyle kömür ekonomisinin bölgenin genel ekonomisindeki gücü zayıfladı. Bu durum, kömür dışındaki alternatiflerin bölgede konuşulabilmesinin önünü açıyor.

Sanayi sektörünün bölgede gelişiyor olması ve teşvikler: Kömür sektörünün gücünü yitirmesi nedeniyle oluşabilecek büyük göç hareketleri henüz başlamadan, nüfusun önemli bir bölümünü istihdam edecek sanayileşme adımlarının zamanında atılmış olmasının, sektörel ve toplumsal dönüşüme önemli bir katkı sağladığı görülüyor. Bölgenin daha gelişmiş sanayi bölgelerine olan yakınlığı, kentlerdeki işçi maliyetlerinin artması ve Tavşanlı'ya tanınan teşvikler, bölgede sanayinin gelişmesine katkı sağlıyor. Bu anlamda, bölgenin kömür sektörü işçileri için teşvikler ve altyapı hizmetleri ile daha da güçlenebilecek bir sanayi potansiyeli olduğu söylenebilir.

Kırsal yaşamla bağların devam etmesi: Tavşanlı'da kırsal nüfusun önemli oranda azaldığı ve tarımsal üretime ilginin hem ulusal politikalar hem de bölgesel kısıtlamalar nedeniyle düşük olduğu görülüyor (Bkz. Demografik yapı bölümü). Bununla birlikte ilçe merkezine yakın köylerde —köyden her gün düzenli olarak iş için ilçe merkezine gelinse bile— tarımsal üretim (özellikle hayvancılık) ikincil gelir alanı olarak ekonomide yer buluyor. Bu durum, sanayiden tarıma bölge için çokyönlü bir ekonomi yaratmanın olanağını sağlıyor.

Karar vericiler, yatırımcılar ve bürokratlarla ilişkilerin varlığı: Tavşanlı'da siyasi ve bürokratik temsiliyetin zayıf-

lamasına rağmen, adil geçiş için karar vericilerle ve siyasi aktörlerle müzakere edebilecek, uluslararası yatırımları bölgeye çekebilecek bir temsil gücü halen mevcuttur.

Toplumsal değişim arzusu ve bu değişime destek verecek paydaş gruplarının varlığı: Kömür ekonomisinin bölgede gücünün zayıflaması, alternatif sektörlerin gelişimi, üniversitenin gelişi ile artan toplumsal hareketlilik, kadınların kayıtlı ekonomideki ağırlığının artışı, Tavşanlı'nın içe dönük toplumsal yapısının değişim içinde olduğunu ortaya koyuyor. Bu durum ilçeyi yeni fikir ve uygulamalara daha açık hâle getiriyor. Ayrıca, bu fikirlerin toplum nazarında kabulünü sağlamak için köprü görevi görebilecek, çalışmaya istekli yerel yönetim, Ticaret ve Sanayi Odası, dernek ve üniversite gibi paydaşlar da bulunuyor.

Gelecek kuşakların kendilerini kömür sektöründe görmek istememesi: Genç madenciler ve madenci ailelerinin ifadelerinden yola çıkılarak gelecek kuşaklarda kömür sektörüne aidiyetin zayıf olduğu söylenebilir. Genç kömür sektörü çalışanları, kömür sektörünün sunduğu avantajlar farklı sektörlerde de sunulduğunda bu sektörlerde çalışmayı tercih edeceklerini, kömür sektörü çalışanlarının aileleri ise çocuklarının geleceğini madencilik dışındaki sektörlerde hayal ettiklerini vurguluyor. Bu yaklaşım, iyi planlanan ve bölge için fırsatlar sunan adil bir kömürden çıkışa kömür sektörü ailelerini dahil edebilme fırsatını sunuyor.

Ben diyorum ki biz son madencileriz. Kömürün geleceği yok artık.

—K49, Madenci, E, 37

GARP Linyit İşletmeleri Genel Müdürlüğü Saz Heyeti

Yani şu an bu bölgede, Organize Sanayi Bölgesi geldiği için, madencilğe bir nebze uzaklaştı millet. Gençlerden şu an, özellikle madende yani, çalışmak isteyen yok. Herkes... "Organizeye giderim, daha kolay, işim hazır" muhabbeti. "Sıcak görmem, soğuk görmem, riskim yok" diyerekten bu şekilde organizeye gitmeyi tercih ediyor. Özelden gençler istemediği için, emekliler var içeride hep.

—K38, Madenci, E, 30

Engeller

Bilgiye erişimde eşitsizliğin olması ve adil geçişin dezenformasyona açıklığı: Kömürden çıkış ve adil geçiş için devletin açıkladığı, iletişimi yürütülen ve yasal çerçeveleri çizilen bir düzenlemenin olmaması, bölgede bilgiye erişimde ve sürece hazırlanmada bir eşitsizlik oluşturuyor. Kömür sektörü çalışanlarının büyük bir bölümü, kömürden çıkış ve adil geçiş ajandasına ilişkin bilgiye erişemiyor. Karar vericiler, siyasi aktörler, uluslararası/ulusal ticaretle ve ticaretin paydaşları ile ilgilenen aktörlere temas edebilen paydaşların ise konu hakkında kısmi bilgisi olabiliyor ve çıkış için kısmen de olsa hem düşünsel hem de ekonomik hazırlık yapma imkânına kavuşabiliyorlar.

Devletin şeffaf ve herkese erişebilen bir iletişimi yürütmemesi, kömürden çıkışın ve adil geçişin dezenformasyona uğramasına da alan açıyor. Sağlıklı bilgiye erişim önündeki engeller, paydaşların bilgiye sosyal medya veya ilişki ağları üzerinden ulaşmasına ya da çevrele-

rinde gözledikleri değişiklikleri yorumlayarak bakmasına neden oluyor. Bu durum, kömürden çıkış ve adil geçişin farklı gündemlerle birleştirilmesi ve adil geçişe karşı direnç oluşması tehlikesini barındırıyor.

Kömür sektörünün bölgede belirleyici sektör olması:

Bölgede istihdam alanında gücü azalsa da, kömür sektörü hâlâ diğer sektörlerle oranla işçiler için ücretlerin yüksek ve diğer sektörlerden farklı olarak erken emeklilik hakkının olduğu bir sektördür. Yüksek enflasyonlu dönemden geçen ülke ekonomisinde bu durum, kömür sektörü çalışanlarının hanenin geçimini sağlamalarına katkıda bulunuyor ve sektöre olan aidiyeti güçlendiriyor. Yüksek ücretler (özellikle devletin işlettiği yeraltı madenciliğinde) sadece hane halkının refahına değil, bölgenin ekonomik hacmine de katkı sağlıyor. Kömür sadece işçiler için değil, aynı zamanda perakende sektörü için de önemli bir konumdadır. Bu nedenle kömür sektörünün riskli işlerden oluşması (iş kazaları kaynaklı can kayıpları, meslek hastalıkları vb.) ya da kömürün bölgedeki çevresel etkileri, kömürün sosyo-ekonomik faydalarının yanında ikincil planda değerlendiriliyor. Kömürden çıkış için en önemli direnç alanlarını bu ekonomik kaygılar oluşturmaktadır.

Kömür ekonomisinin çokaktörlü yapısı:

Kömür ekonomisi sadece kömür işçileri ve ailelerinden oluşmaz; kömür yatırımcıları, nakliye sektörü, inşaat sektörü, perakende sektörü gibi çok bileşenli bir yapı sergiler. Bu durum, tüm paydaşların talep ve ihtiyaçlarını görmeyi

gerektiriyor. Süreçten negatif etkileneceğini düşünen bir paydaş adil geçiş için direnç noktası oluşturabilir. Örneğin görüşmeciler, özelleştirme döneminde nakliye sektörünün daralmasıyla birlikte yerel esnafın oldukça zorlandığını ifade ediyorlar. Başka bir perspektif de yatırımcılar üzerinden düşünülebilir, yatırımlarını sadece kömür sektörü alanında tutan yatırımcılar, çıkışa direnç gösterme potansiyeli taşır. Bu nedenle adil geçiş süreci, kömür sektörünün doğrudan ve dolaylı olarak bileşeni olan topluluğun tüm kesimlerini kapsayacak çözümleri içermelidir.

Yeni kırılgan grupların oluşma riski: Kömür sektörü işçisinin devlet ya da özel sektörde istihdam edilmesi, yeraltı ya da yerüstü madencisi olması, termik santral işçisi ya da madenci olması, çalışanın yaşı, eğitimi, sosyo-ekonomik durumu, sağlığı ve bakım sorumluluğu gibi hâlleri kömürden çıkışın etkileri üzerinde belirleyici olmaktadır. Bunların bir bölümünü özetlemek gerekirse,

- Devlet işçileri ile özel sektör işçileri arasında gelir ve sendikal haklarda farklılıklar olduğunu ifade etmiştik. Bu farkların en önemlilerinden biri iş güvencesidir. Devlet sektörü işçisi için özelleştirme ciddi hak kayıplarına neden olsa da, devlet güvencesinde çalışmak başka bir devlet kuruluşunda çalışma hakkı sunuyor. Özel sektör işçileri için ise iş güvencesi, normal şartlar altında bile erişilebilen bir hak değildir. Bu nedenle kömürden çıkışta yatırımcılar çıkışa ilişkin işçilere sağlayacakları hakları üstlenmek istemeyebilir. Bu durumda adil geçiş, özel sektör çalışanlarının karşı karşıya kalacağı iş güvencesizliği ve hak kayıplarını göz önünde bulundurmayı gerektiriyor.
- Kömür madencilerinden oluşan görüşmecilerin bir bölümü, uzun yıllar kömür madenlerinde çalışmanın ardından beden gücüne dayalı işlerde çalışmanın sağlık kısıtları sebebiyle mümkün olmayacağını ve ilerleyen yaş ile birlikte yeni bir iş edinmenin zor olacağını ifade ediyor. Bu durumda adil geçiş, yaş, sağlık, eğitim durumu gibi kömür sektörü çalışanlarının mevcut durumunu dikkate almayı gerektiriyor.
- Görüşmecilerin bir bölümü kömür ekonomisine bağlı geniş aile yapılarına mensuptur. Dolayısıyla bu durum kömür sektöründeki değişikliklere karşı hanelerin bir bölümünün daha kırılgan olacağını göster-

riyor. Adil geçiş, sadece kömür işçisine değil, hane-nin bütününe odaklanmayı gerektiriyor.

Madenciliğin kültürel değerinin olması: Kuşaklar boyunca kömür sektöründe ve ağırlıklı madencilikte istihdam edilmiş bölge halkı için "kömür" herhangi bir istihdam sektörü değildir. Madenciler kendilerini kuşaklar boyunca devam eden bir hikâyenin yeni temsilcileri olarak görürken, eski kuşaklar da onlarda kendilerinin devamlılığını görüyor. Dolayısıyla kömürden çıkış bölge için, kuşaklara yayılan bu kültürel kimliğin de zamanla zayıflayacağı anlamına geliyor. Kömürden çıkış, tarihi kültürel kimliğin kaybı nedeniyle de toplumsal bir dirençle karşılaşılabılır.

Saha araştırması sırasında görüşmeciler, bir dönem yaşamın merkezi olan Tunçbilek GLİ tesislerinde yer alan eski kamu binalarının Kahramanmaraş depremleri sonrasında riskli bulunduğu için yıkıldığını ifade etti. Tavşanlı'nın bir dönemine damgasını vurmuş, anılarında yer alan bu tesislerin yıkılmasından büyük üzüntü duyduklarını vurguladılar. Bu açıdan bakıldığında kömürden çıkış toplumsal yas boyutu da barındırıyor. Geçiş, bu toplumsal benliği, hafızayı ve kültürel değeri muhafaza edebilecek bir planlamayı da içinde barındırmalı.

Bölge içi çevresel koşulların ve ihtiyaçların farklılığı: Kömür sektörünün bölge coğrafyasında 90 yılı aşkın etkinliği, bölgenin çevresel anlamda da değişmiş olduğunu gösteriyor. Örneğin kömür sektörünün etkisinin güçlü olduğu köylerde, tarımsal toprak kayıpları ve susuzluk en üst noktadadır. Bu durumun telafi edilmesine, köy düzeyinde altyapı ihtiyaçlarının görülmesine ve ihtiyaçların giderilmesine yönelik planlamaları gerektiriyor.

Ulusal gündem ve mevcut koşullar: Ulusal gündem ve koşullar birden fazla şekilde geçişin adil olup olmasının üzerinde etkilidir.

a) Ekonomik gündem: Adil geçiş sürecini etkileyecek en önemli konulardan biri ulusal ekonominin mevcut durumudur. Ulusal ekonominin gücü kömür işçilerine tanınan hakların yeterliliğinden, bölgelerin altyapı ihtiyaçlarının giderilmesine kadar birçok alanda etkilidir. Bölgesel olarak ne kadar desteklenirse desteklensin, kömürden çıkış ulusal ekonominin mevcut

Kömürden çıkışta tarım, özellikle hayvancılık, ikincil bir sektör olarak değerlendirilmesi gereken bir sektördür.

gücünün gölgesinde gerçekleşecektir. Örneğin ülke genelindeki yüksek enflasyonlu ekonomi ortamı, ülkedeki hiçbir emekliye refah içinde yaşama hakkı tanımazken, kömürden çıkışta kömür sektörü işçileri için tanımlanması beklenen erken emeklilik formülünün de çözüm olması zor olacaktır. Farklı bir örnek olarak da bölgenin altyapı yatırımlarına ihtiyaç duyması gösterilebilir. Adil geçiş sürecinde öne çıkarılması beklenen sanayi, turizm gibi sektörlerin gelişebilmesi sosyal hizmetlere ve büyük altyapı çalışmalarına bağlıdır.

b) Sanayi ve tarım politikaları: Sanayinin ucuz emek gücü üzerine kurulu olması ya da tarımsal üretimin küçük üreticiler için cazip olmaması ulusal politikalarla da ilgilidir. Bu durum, kömürden çıkış sürecinde kömüre alternatif olması beklenen sektörlerin topluluklar için tercih edilebilir olması önünde engeldir. Bu nedenle adil geçiş planlamalarını ülkenin mevcut koşullarından bağımsız düşünmemek gerekir.

4.4. Sektörlerin Değerlendirilmesi

Madencilik: Tavşanlı sadece kömür madenlerinin değil, farklı maden türlerine yönelik madencilik faaliyetlerinin de geliştiği bir bölgedir. Bu nedenle özellikle madencilerden oluşan görüşmeciler, kömürden çıkıştan sonra yine madene yönelmenin ve diğer madenlerde çalışmanın bir alternatif olacağını düşünüyor.

Yani krom var. Yeraltı madeninin olduğu başka madenler var. Bor var. Yine maden sektöründe devam edebilirim.

—K23, Madenci, E, 43

Sanayi sektörü: Kömürden çıkışta Tavşanlı'nın diğer sektörleri ile kömür sektörü karşılaştırıldığında, kömüre en iyi alternatifin sanayi sektörü olduğu ifade ediliyor. Ağırlıklı kömür sektörü çalışanlarından oluşan görüşmecilere göre, düzenli çalışma saatleri, düzenli gelir, dış

koşullardan korunaklı çalışma ortamı, işin teknik bilgi ve beceri gerektirmesi ve madencilikten daha az riski bulunması nedenleriyle kömür sektörü çalışanları için en iyi alternatif yine sanayi sektörüdür. Üstelik bu sektör, madencilerin madencilğe başlamadan önce, ağırlıklı Bursa gibi sanayinin gelişmiş olduğu illerde deneyimledikleri bir sektördür.

Sabah bir madenci çocuk geldi. Açık ocakta çalışıyor. "Neden?" dedim. "Ben" dedi "sezonluk çalışıyorum. Bana 34 bin lira para veriyorlar. Yaklaşık on saat çalışıyorum. Düzenli bir işim yok, ben düzenli bir iş olsun istediğim için geliyorum" dedi.

—K39, Kanaat önderi, E, 55

Valla Tavşanlı'nın en önemli sorunu başka iş olması. Ekstradan, atıyorum, bir fabrikadır... Organize-nin gelişmemesi... Organize geleli daha üç-beş sene oldu. Şu anda beni alacak olsalar, yine giderim. Yani niye gitmeyeyim ki? Adam benimle bir para alıyor, orada çalışıyor. Sekiz saat, cumartesi, pazar var. Riski yok. Adam tertemiz çalışıyor, geliyor. Benim gibi tozun içinde değil. Yağmur yağıyor, çamur içindesin.

—K29, Madenci, E, 40

Kömür sektörü görüşmecileri, sanayi şehirlerindeki deneyimlerini ve Tavşanlı'daki sanayiye ilişkin gözlemlerini bir arada değerlendirdiklerinde, hayal ettikleri sanayi sektörünü bugün Tavşanlı'da varolan sanayiden farklı bir yerde konumlandırıyor. Görüşmecilere göre, Tavşanlı'da sanayinin niteliği kömür sektörü çalışanlarının beceri ve uzmanlıkları ile uyumlu olmadığı gibi, ucuz emek gücü ve vasıfsız işçilik üzerine kuruludur. Bu nedenle sanayinin gelişmesiyle birlikte işsizlik sorununun bir nebze önüne geçildiği düşünülse de sanayi, asgari ücretin biraz üzerinde seyreden maaşları ile ne kömür sektörü çalışanları için güçlü bir alternatif olabilir ne de Tavşanlı'nın refahı için yeterli olabilir. Bu hâliyle varolan imalat sanayi yapısı, bölge insanının kendisini geliştirmesinin önüne geçen ve girişimciliği teşvik etmeyen kömür sektörüne de benzer.

Tavşanlı'da yerüstü kömür madenciliği

Tavşanlı'da yeraltı kömür madenciliği

Görüşmeciler, kömürden çıkıştan sonra karşı karşıya kalacaklarını düşündükleri sosyo-ekonomik boşlukla ilerde sanayi sektöründe de karşılaşacaklarını düşünüyorlar. Bugün, teşvikler ile ucuz emek gücü piyasası hâline gelen Tavşanlı'da sanayi sektörü, Tavşanlı'da emek gücünün maliyeti arttığında daha uygun bulduğu başka bir yere göç etme riskini de barındırıyor.

Genelde madende yeraltı işçileri için bire iki, bire üç maaş durumu ya da sigortalarının üç yıla bir yıl yıpranma olduğu için, genelde tercih madenden yana. Madende yeraltında çalışıp da buraya gelmez. Ekonomik yönden gelmez. Burada verilen rakamlar işte 20-30 bandındaysa çalışanın, madendeki adamın alacağı para 35-45 bin bandındadır, 50 bin bandındadır.

—K39, Kanaat önderi, E, 55

Yapacağı iş uyumlu olsun ki adam çalışsın. Oradaki atıyorum elektrik teknikeri, dışarıda da, sanayide de tekniker olması lazım. Şoför mü? Dışarıda bir yerde yine şoförlük yapması lazım. Uyumlu olmazsa adam da ne yapacağım diye düşünür. Organize Sanayi getirmek burada şey değil. Birisini sadece işsiz bırakmaktan kurtarıyorsun. Mesele işsiz bırakmak değil. Şimdiye kadar çok iyi bir şekilde, ekonomik anlamda rahat yaşamış bir Tavşanlı var. Ticarette bu yönden bütün ilçelerine göre üstündür buranın ticareti. Çünkü para en çok burada kazanıldığından dolayı, Tavşanlı'da dönen ticaret gerçekten Kütahya'da dönmez, ama sanayi bu hâliyle kömürün yerini alabilir mi?

—K3, Yerel yönetim, E, 43

Şimdi o iş, ağırlıkla bayanların yaptığı iş. Bant sistemi var, akşama kadar bandın başında. Madencinin işi o değil ki.

—K42, Kanaat önderi, E, 48

Bursa'da ben size kaç tane aile sayabilirim, fabrikada işçi olarak çalışan. Ancak makine başına geçince vasıf arıyorlar. Ben neciyim? İplikçiyim. Sen necisin? Tornacısın. Burada da sanayinin böyle olması lazım. Kömürden daha hayırlı benim için. Kömürde çalışmamak için sanayiye başladı oğlum gurbette. Böyle olsa akşam evine gelir, kiradan kurtulur. Vasıf olduktan sonra, gelir işini yapar.

—K53, Kanaat önderi, E, 56

Yani kömürde şu an çalışan insan sayısı belki altı-yedi bindir yani. Altı-yedi bin insana iş bulunur yani. Çok büyük bir rakam değil altı-yedi bin. Anlatabiliyor muyum? Yani beni o kadar da endişelendirmiyor aslında bir taraftan da... Yoksa şu Organize Sanayi'de bir etap daha yapılacak. On fabrika daha gelir, bitti işte, altı-yedi bin kişi oraya geçer. Bitti. Ne oldu? Kömür bitti, o geldi. Ne oldu? Halkın yarısı kömür madeninde çalışıyordu, halkın yarısı işçi, vasıfsız işçi. Bu mu yani hedefimiz Tavşanlı için? Kömürden sonra işçi. Yani bu olmamalı, bu olmamalı.

—K19, Yerel yönetim, E, 47

Görüşmecilere göre sanayinin bu ucuz emek gücüne dayalı hâli, **öncelikle bölge halkını girişimciliğe sevk edecek düzenleme ve imkânların yaratılması ile aşılabılır.** Örneğin Organize Sanayi'de büyük işletmeler ile birlikte girişimciliğin önünü açacak orta ölçekli sanayi işletmelerinin de teşvik edilmesiyle. Dahası, bölgedeki üretimin niteliğinin yüksek katma değer üreten ve dolayısıyla vasıflı işgücüne ihtiyacı olan bir biçimde yapılandırılması gerektiği de düşünülüyor. Görüşmecilere göre bu sayede, bölge insanına değer katacak, emeği, sosyal hakları gözetken kurumsallaşmış işletmeler için daha cazip hâle gelebilir. Bunların sağlanabilmesi için, bölgedeki eğitimin geniş bir yelpazede beceri seti ve uzmanlaşma sunabilecek şekilde yapılandırılması gerektiği de düşünülüyor.

Özellikle 40'lı yaşlardaki kömür sektörü görüşmecileri, sanayi sektörüne yeni bir iş öğrenmeyi gerektirmesi ve beden gücüne dayalı işler talep etmesi nedeniyle de mesafeli yaklaşabiliyor.

Tavşanlı Organize Sanayi

Kurumsal fabrikanın gelmesi lazım. Yani kurumsal dediğim var, organize bir sürü fabrika var, benim dediğim oturmuş firmalar. Köklü bir firma olacak. İşçisinin emeğine saygı duyacak, anlatabiliyor muyum? Ya insanlar Bursa'ya, Tofaş'a, Ford'a niye gidiyor? Çalışıyor, en azından yaşayabilecek bir maaşını alabiliyor. Burada çalışıyorsun, 20-25 bin lira belki maaş veriyor. Ama adam Bursa'da Tofaş'a gidiyor, aynı mesela mekatronikçi, mekanikçi. Adam orada 50 bin lira maaş alıyor. Niye dursun burada? İnsanların gitme sebebi bu ya tamamen. Tavşanlı asgari ücrete kaldı arkadaşlar. Öyle durum. Asgari ücret veya yüzde 15-25 neyse, bir tık üzeri. Büyük firmalar lazım. Alarko'su, Arçelik'i, Vestel'i, Toyota'sı, bunun gibi. Büyük kurumsal firmalar lazım. Katma değerli üretim lazım. Vasıflı işçilik lazım.

—K9, Madenci, E, 47

Bir tek Ticaret Odası'nın yaptığı, buraya verdiği katkı, mesela Organize Sanayi'de oraya çok büyük emekleri var. Orada da şunu anlatamıyoruz. Diyoruz ki "Sadece Organize Sanayi ile bu yeri büyütemeyiz, bölgeyi büyütemeyiz." Biraz kendi müteşebbislerini, kendi yatırımcılarını çıkarmak... Hepimiz şunları var, bunları var diye anlatıyoruz ama. Eee. Beceremedik bunu, oraya eviremedik.

—K71, Madenci, E

Şimdi fırının başına koyuyorsunuz, 18 bin lira maaş veriyorsunuz. Sonra çocuk diyor ki "Ya benim burada canım çıkıyor 12 saat, giderim orada insan görürüm tertemiz tezgâhta, hoş geldiniz, ne vereyim?" diyor. Aynı maaş. Yüzde bir milyon haklı. O yüzden biz de burada sanayiciye de şunu diyoruz, "18 ise ver 25, ver 30". Şu anda yapıyorlar. Mecburlar. 1 Mayıs'ta işçiler çalışır, memurlar tatil yapar. Bunları düzeltmemiz lazım.

—K57, Kanaat önderi, E, 46

"TR33 Bölgesi 2024-2028 Planı"nda Tavşanlı'nın mekân-sal gelişiminde orta ölçekli sanayi sektörünün gelişimine yer veriliyor. Bununla birlikte Plan'ın örnek projeler bölümünde ilçe, imalat sanayinde teknoloji düzeyini artırma hedefi doğrultusunda, özellikle otomotiv sanayi ve otomotiv yan sanayi parçalarının üretimi, yenilikçi enerji depolama sanayinin geliştirilmesi, seramik sanayinde ürün yelpazesini genişletecek yan sanayi sektörleri örneklerine vurgu yapıyor.⁷³ Adil geçiş sürecinde sanayi sektöründe bu sektörlerle odaklanmak kalkınma planları ile de uyumlu olacaktır.

Son olarak özellikle 40'lı yaşlardaki kömür sektörü görüşmecileri, sanayi sektörüne yeni bir iş öğrenmeyi gerektirmesi ve beden gücüne dayalı işler talep etmesi nedeniyle de mesafeli yaklaşabiliyor. Yaşın ilerlemesi ile yeni bir şeyler öğrenmenin zorlaştığına da dikkat çekiyorlar.

73 Zafer Kalkınma Ajansı (2024). TR33 Bölge Planı (2024-2028). dokuman.zafer.gov.tr (Erişim tarihi: 12.11.2024).

Tavşanlı'da seracılık

Yani madencilik... Ben kendi adıma düşünüyorum şimdi, ben, diyorum beni işten çıkarsalar veya ne bileyim bir şekilde işten çıkmış olsam, satılmış olsa, hani ben aç kalırım diye düşünüyorum yani işin açıkçası. Çünkü elimden başka bir şey gelmez. Ben senelerdir bu işi yapmışım, bu yaştan sonra da fabrikaya gitme şansım yok. Ne yaparım yani? Üç tane hayvan alırsın, hayvancılık yaparsın. O da kimseyi geçindirmez. Yani normal bir insan belli bir yaştan sonra seri imalatla çalışamaz. Buna kalıbımı basarım yani, çalışamaz. Bunu böyle düşünmek lazım. Ben bu yaştan sonra madenden çıkmışım. Madenci OSB'de yapamaz. Yapamaz kardeşim işte. Yapabilir mi? Diyorum ya bak, yaş ortalaması hemen hemen 40'tır işletmenin şu anda. Hemen hemen. Gençler var mı? Var. İhtiyarlar var mı? İhtiyarlar da var. Ama yaş ortalaması hemen hemen 40'tır. 40'ın altına çok düşeceğini zannetmiyorum. Hadi düşsün düşsün 38'e düşer. 38-40 yaşından sonra adamı nerede çalıştırırsın ya fabrikada?

—K41, Kanaat önderi, E, 45

Tarım ve hayvancılık: Görüşmecilerin kömürden çıkışta tarımsal üretimi çıkış sektörlerinden biri olarak görmediğine geçim kaynakları bölümünde yer vermiştik. Nitekim saha araştırmasında, Kalkınma Ajansı ile yaptığımız görüşmelerde, ajans yetkilileri de TR33 Bölgesi'nde tarımsal üretimin Manisa'da öne çıktığını, Kütahya ilinde ve dolayısıyla Tavşanlı'da tarımsal üretimin temel sektör olarak görülmediğini ifade ettiler.

Tarımsal üretim Tavşanlı'da diğer bölgelerle rekabet ede-

cek düzeyde olmasa da, hem kömür sektörü çalışanları hem de sanayi çalışanları için ek gelir kaynağıdır. Bu nedenle özellikle ilçe merkezine yakın köylerde, köy eğer madencilik faaliyetleri ile tarımsal alanını kaybetmediyse, nüfusunu kısmen koruyor ve tarımsal faaliyetlerle de ilgileniyor. Dahası köyden Tavşanlı'ya taşınsa bile köy ile ilişkilerini koparmayan bir kitle de var. Görüşmeciler bu bakımdan tarım sektöründe ulusal politikalara ve bölgesel kısıtlılıklara yönelik sıkıntılar giderildiğinde tarıma aidiyetin de güçleneceğini düşünüyor.

Yerüstünün geliri daha azdır. Çok sıkıntı çektik bu yüzden... Ek gelir olarak sera yapıyorum, seram var. Domates satıyorum. Salatalık, biber satıyorum... İki çocuk okutuyorum Ankara'da, böylelikle yetiyor.

—K45, Madenci, E, 38

Tarım, yeterli desteklerle çok rahat tercih edilen sektör olur. Sadece tarım, tarla işi değil ama, hayvancılıkla beraber olursa. Bu kooperatifleşmenin olduğu ya da aracı kurumların olmadığı pozisyonda, yani yetiştiricinin para kazandığı diyelim. O daha doğru olur. Yani katma değer olarak, kâr marjı olarak para kazandığı durumda artı olur.

—K36, Kanaat önderi, E, 35

Görüşmeciler kömürden çıkışta tarım sektöründe öncelikle hayvancılığa işaret ediyor. Kalkınma Ajansı görüşmeleri de Kütahya'da tarımsal üretimde öne çıkan değer hayvancılık olduğunu vurguluyor. Bölgede et ve süt hayvancılığı ve süt hayvancılığına bağlı orta ölçekli süt ve süt ürünleri işletmeciliğinin gelişmiş olduğu daha önce

tarım ve hayvancılık bölümünde ifade edilmişti. Kömürden çıkışta tarım, özellikle hayvancılık, ikincil bir sektör olarak değerlendirilmesi gereken bir sektördür.

Maden biterse, dediğimiz gibi ekonomik olarak çok etkiler, ama "Bunu dolduracak bir alternatif işkolu var mı?" dersiniz, şu an için yok. Doldursa Organize Sanayi ya da hayvancılık doldurur.

—K36, Kanaat önderi, E, 35

Bölgede bitkisel üretimde ise tahıllar ve yem bitkileri öne çıkar. Yakın dönemde Tavşanlı Ovası'nda seracılık faaliyetleri de başlamıştır. Görüşmeciler seracılığın daha çok küçük ve orta ölçekli domates ve fidan yetiştiriciliği olarak yapıldığını ifade ediyor. Nohut ve nohutla birlikte bölge için marka değeri taşıyan leblebicilik bitkisel üretimde başı çekiyor. Ancak leblebicilik ve nohut üretimi istihdamı muhafaza edecek bir değer olarak görülüyor.

Tarımsal üretimde yerel yönetimin ve Ticaret ve Sanayi Odası'nın alternatif arayışları da bulunuyor. Ticaret ve Sanayi Odası Türkiye'de sınırlı bölgeye tanınan kenevir üretim izninin Kütahya'yı bütün ilçeleriyle kapsadığını,⁷⁴ kenevir üretimine bağlı sanayi ile birlikte bölgede kenevir üretiminin teşvik edilebileceğini vurguluyor. Yerel yönetim görüşmelerinde bölgedeki her hanenin pay sahibi olacağı bir Tarım Kalkınma Kooperatifi'nin kurulmasının Tavşanlı Belediyesi'nin gelecek planları arasında yer aldığı aktarılıyor. Bu kooperatifin daha sonra Tavşanlılılara bir vatandaşlık maaşı verilmesine önayak olabileceği de belirtiliyor.

Belediyeyle ilgili de bizim de yapacağımız, atacağımız bazı adımlar var. Mesela kooperatif kurmak. Kooperatif aracılığıyla hem gelir elde etmek ve buna herkesi paydaş etmek ve ileride de, ütöpik gelecek söyleyeyim yani, ileride vatandaşlık maaşı mantığına gidecek bir yapı oluşturmak. Benim amacım bu. Yani öyle bir yapı kuracağız ki, inşallah bundan beş yıl sonra Tavşanlı'daki her haneye bu kooperatiften bir pay verilecek ve Tavşanlı'da bu kooperatifin ve kooperatifin ortak olduğu şirketlerin kazancından bir kısmı her haneye gelir olarak yazılacak... Tarım Kalkınma Kooperatifi.

—K19, Yerel yönetim, E, 47

Kenevir ile alakalı biz kendimiz bir çalışma başlattık. Beş dönümde bir üretim yapılacak. Bu üretilen şey Kastamonu'ya gidecek. Orada fabrikaya gidecek. O sonuçları göreceğiz. Onun değerini göreceğiz. On dan sonraki yapılabilecekleri göreceğiz. Kenevirden urgan yapıyorlar, gemi halatları yapıyorlar. Kastamonu'da... şöyle yirmi tane il var kenevir üretmeye izinli. Bu genelde Karadeniz bölgesi. Belli yerlerde izinli oluyor bu, denetimli oluyor. Jandarma denetimi var, belli şartları var falan. İzne tabi, yani evet beş bin dönüm yapmış, önümüzdeki yıl daha da çoğaltacak adamlar ve buna tesis kurmuş adam. Üreten adamın getirip satabileceği nokta var. Öyle olmadı mı, bir anlamı yok zaten, işlenmesi gerekiyor. İşte bununla alakalı hem uygulamalı hem araştırmalı... Bizim makine mühendisi bir arkadaşımız var, ona görev verdik. Üretiyor bakalım, bir sene sonra veya iki yıl içinde önümüze bir şeyler gelecek... Ama köylerle alakalı boşalmayı engellemek için, işte maden sahaları biliyorsunuz, yani şehrin merkezinde değil. O maden olan sekiz-on köyü etkileyebilir.

—K22, Oda ve birlik, E, 60

Görüşmeciler bölgedeki maden alanlarının rehabilitasyonu iyi yapıldığında verimin yüksek olduğunu ifade ediyorlar. Özellikle meyvecilik ve hayvancılık için uygun mezarların olduğu, lokal olarak rehabilite edilmiş alanlarda tarımsal üretimlerin yürütüldüğünü belirtiyorlar.

Yani yapıldığı zaman, ıslah edildiği zaman, aslında bölgemizin toprakları halk için, üretim için yeterli. Sonuçta ama bir Adana değil, yani üretim açısından, ama bölgemiz için fazlasıyla yeterli verim alınabilecek düzeyde. Ki mesela dediğiniz gibi şu maden sahalarının ıslah edilmesi burayı ekonomik ve tarım alanında daha çok kalkındırır. Çünkü burada insanlar iyi verim alabilmek için gübre atar. Gübrenin de ana kaynağı azottur. Şimdi zaten burada da en büyük şey minerallerdir topraktaki. Fosilleşmiş bir yerde bunun olmama gibi bir şansı yok.

—K36, Kanaat önderi, E, 35

Biz projelere başlarken on yıllık projeler çıkıyor. Orada restorasyon planları yapıyoruz. Çalışma şekillerini biliyoruz, çıkaracağımız kömürü biliyoruz. Mesela

⁷⁴ 2016'da yayımlanan "Kenevir Yetiştiriciliği ve Kontrolü Hakkında Yönetmelik"e göre, Türkiye'de izin almak kaydıyla aralarında Kütahya'nın da bulunduğu 19 ilde kenevir üretimi yapılabilir. Gizlenci, Ş., Acar, M., Yiğen, Ç. ve Aytaç, S. (2019). *Kenevir tarımı*. Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü. I24.im/0y4Pq (Erişim tarihi: 13.01.2025). 2019'da izin verilen il sayısı yirmiyeye çıkmıştır.

benim 2014'te bir aşağı projem vardı, orayı bıraktım. Orayı restorasyon yaptık. 500 tane ağacım var. Yirmi tane vişne var, kirazım var, badem var. Tarla yapıyoruz, ekıyoruz, kaldırıyoruz.

—K24, Yatırımcı, E, 64

Orman ürünleri: Kömürden çıkışta, özellikle küçük ölçekli maden yatırımcıları, ormanaltı bitki örtüsüne yönelik sanayi girişimlerine ilgi duyduklarını ifade ediyor. Bu nedenle orman alanları için projeler geliştirilmesini, kömür sonrası Tavşanlı için önemli bir fırsat olarak değerlendiriyorlar. Avrupa'da örneklerine rastlanan orman örtüsünden pelet üretiminin Tavşanlı'da geliştirilebilecek bir sektör olduğunu belirtiyorlar.

O küçük dediğimiz yeşil dallar kuruyor, ama tabanda kalıyor. Sonra en ufak bir yangında, bütün ormanı çabuk sarabilir tabandaki örtü. Ama Avrupa'da bunu temizletiyorlar. Vatandaşa temizletiyorlar, birilerine temizletiyorlar. Temizleyince ormanın yangında yayılma hızı yavaşlıyor. Türkiye'deki orman kanunları buna biraz daha müsaade ediyor. Mesela böyle bir şey olsa, bu değişiklik olsa, oradaki ormanın üstündeki dalları değerlendirir, talaşa çevirip o tarzda bir pelet oluşumunda... Bu da bir yakıt. Normalde kömürden daha az karbon salar. Avrupa da çok kullanıyor hatta bunu. Mesela ben onu şey yapmak istedim, o makineyi yapıp, hatta devam ettireyim falan. Böyle bir fırsat daha gelmedi, ama mesela böyle bir sektör gelişebilir bu tarafta.

—K3, Yerel yönetim, E, 23

Piyasa böyle giderse ne yapacağız? Başka bir sektöre gireceğiz. Üç-dört senedir bir projemiz var düşündüğümüz. Ormanaltı ürünlerden pelet fabrikası kurmak. Ormandan alacağız, pelet yapacağız. Ondan çıkacak toz ile pelet yapacağız. Bundan çıkanla bir o kadar da İnegöl'de ...'ya satacağız. Sunta fabrikası. Ağacın yongası oluyor.

—K24, Yatırımcı, E, 64

Yenilenebilir enerji: Görüşmeciler bölgede gelişen yenilenebilir enerji uygulamalarını bu sektörde işgücü ihtiyaçlarının düşük olması nedeniyle ikameci bir istihdam fırsatı olarak görmüyor. Fakat sektör, bölgede giderek gelişen bir girişimcilik ya da yatırım alanı olarak değeri-

lendiriliyor. Yatırımcılardan ve kanaat önderlerinden oluşan görüşmeciler, bölgedeki güneş enerjisine ve biyogaz tesislerine işaret ediyor.

Biyogaz ise çok güzel bir iş. Hem atığı topluyorsun, hem bertaraf ediyorsun hayvan dışkısını, hem bunun içindeki doğalgazı alıp yakıp bedava. Ondan elektrik enerjisi üretiyorsun. Bu çok güzel bir şey mesela.

—K13, Yatırımcı, E

Saha araştırmasında, özellikle maden sahası içindeki alanlarda, güneş enerjisine yönelik girişimler olduğu görüldü. Maden sahaları, kömür sonrasında yenilenebilir enerji üretimi için uygun alanlar olarak görülüyor.

Sağlık, spor ve turizm: Görüşmecilere göre Tavşanlı doğal güzellikleri, kaplıcaları, antik ve günümüz tarihindeki yeri, gastronomik değerleri ile bir turizm noktasıdır, ancak turizm, bölgenin ulaşım ağının gelişmemiş olması, otellerde misafirleri ağırlayacak yeterli yatak kapasitesinin olmaması, turizm alanlarını tesisleştirecek altyapısının henüz kurulmaması gibi nedenlerle yerel ekonominin ikincil, hatta üçüncül sektörü olabilir.

Bununla birlikte "TR33 Bölgesi 2024-2028 Planı"na göre ilçede önümüzdeki dört yıllık dönemde özellikle termal turizm desteklenecektir.⁷⁵ Bu nedenle ilçede, **termal turizm**, doğa turizmi, bölgenin gastronomik değerleri ve tarih turizmi ile birlikte **bütüncül bir turizm planının temel aktörü olmaya adaydır**.

Tavşanlı'da ne var? Leblebi var, leblebi yemek için buraya gelmez insan. Burada leblebi var, ama ne olur buraya gelen insana? Evet, hediye olarak şeyi verirsiniz, o işin başka bir tarafı. Esas önemli olan termal turizm bence. Bilmiyorum gidecek misiniz? Orayı da görmenizi tavsiye ederim. Göbel Termal Tesisleri. Ben çok beğeniyorum orayı, ama çok uzun yıllardır sanki orası, ilçeye belediyenin bir hamam hizmeti olarak sunulmuş. Biz burayı turizme kazandıralım. Buraya insanlar gelsin düşünülmemiş. Biraz soğuk, ama güzel bir su. Oksijen oranı çok yüksek. Çok iyi bir yerde, çok daha geliştirilebilir ve yürütülebilir bir kapasitesi var Göbel'in.

—K12, Üniversite, E, 44

⁷⁵ Zafer Kalkınma Ajansı (2024). TR33 Bölge Planı (2024-2028). dokuman.zafer.gov.tr (Erişim tarihi: 12.11.2024).

Tunçbilek Kömür Maden İşçileri Sendikası yürüyüşü (1958)

Yeraltı maden ocağında madencilerin yemek molası

Maden işçileri

Maden işçileri

SONUÇ VE ÖNERİLER

"Tavşanlı'da Termik Santral ve Kömür Madenciliğine Yönelik Tutum ve Adil Geçiş İçin Yol Haritası" araştırması, Tavşanlı'da bölge halkının kömür sektörüne ve kömürden çıkışa dair düşüncelerini, duygularını ve beklentilerini anlamaya, adil geçiş sürecine dair fırsatları ve engelleri görmeye ve adil bir geçiş için benimsenmesi gereken stratejiyi belirlemeye yönelik bir çalışmadır. Bu kapsamda çalışmanın ulaştığı sonuçlar aşağıda özetlendiği gibidir.

1. Tavşanlı'da uzun yıllara dayanan kömür sektörü, bölge için önemli bir ekonomik değer olmakla kalmayıp aynı zamanda ilçeyi bir tarım kasabasından kentli, modern bir yaşama taşıyan, kuşaklara yayılan madencilik geçmişi ile Tavşanlılıların büyük bir bölümünü ücretli emeğin bir parçası hâline getiren kültürel bir kimliktir. Bu kültürel kimlik, Tavşanlı halkının kömür sektöründe çalışırken yetersiz işçi sağlığı ve iş güvenliği tedbirleri kaynaklı maruz kaldıkları riskler ve termik santralin neden olduğu kirliliği

havaıı solurken ödedikleri bedellerle de biçimlenir. Tavşanlı halkı, kömür işçiliği ve termik santraller vasıtasıyla, Türkiye ekonomisine ve refahına önemli katkılar sundukları bir misyon üstlenmiştir. Kömürden çıkış, ödenen bu bedellerle biçimlenen bu kültürel kimliğin ve Tavşanlı'nın üstlendiğini düşündüğü bu misyonun ve çıkışın getireceği toplumsal yasin tanınmasını da içermelidir. Kömür madenciliğinin geçmiş dönemlerinden izleri hâlâ taşıyan bölgedeki tesislerin hafıza mekânları olarak düzenlenmesi, sözlü tarih çalışmaları ile kültürel mirasın kayıt altına alınması, adil geçişte kültürel mirasın taşıyıcı aktörlerine aktif roller tanımlanması atılacak ilk adımlar olabilir.

2. Bölge halkının kömürle kurduğı duygusal ilişki, güçlü olduğu kadar çeşitli faktörler nedeniyle belirgin bir aşınmaya da uğramıştır. Öncelikle özelleştirme politikaları nedeniyle daha avantajlı çalışma koşulları sunan devlet sektörünün daralması ve yerini iş güvencesi, işçi sağlığı ve iş güvenliği konularında yeterli güvenceyi ve devlete nazaran tatmin edici ücretleri sunmayan özel sektöre

bırakması, teknolojik gelişmeler sonucunda işgücü gereksiniminin ve yerli kömüre olan ilginin azalması gibi nedenlerle kömür sektörü geçmişteki gücünü kaybetmiş, bunun sonucu olarak genç kuşaklar bu sektöre mesafeli bakmaya başlamıştır. Bu durum kömürden çıkış için kolaylaştırıcı bir zemin sağlamaktadır.

Ancak bu mesafelenme yanıltıcı da olmamalıdır. Kömür sektöründe devletin iş güvencesi ve yüksek ücretler sunan varlığı, özel sektörde en az çift asgari ücret uygulaması ve erken emeklilik gibi diğer sektörlerde elde edilmesi kolay olmayan avantajlar, kömürün bölgedeki diğer işkollarına nazaran daha cazip olmasını hâlâ sağlıyor. Bu nedenle bölge halkı kömür sektörünü hâlâ avantajlı görmeye devam ediyor. Bu durum kömürden çıkış için en önemli direnç alanıdır.

3. Devlet hem doğrudan istihdam etme hem de hizmet alımları vasıtasıyla kömür sektörünün itici gücüdür. Yüksek ücretler, sosyal haklar, iş güvencesi, işçi sağlığı ve iş güvenliği ile çalışanlarının ve bölgenin refahına katkı sağlayan devletin, özel sektörde de işverenlerden işçilere sendikal hakların sağlanmasını talep etme gibi özellikleri ile kısmen de olsa kömür sektörünü düzenleme yeteneği bulunmaktadır. Dolayısıyla devletin varlığı bölge ve sektör için güvence olarak görülüyor. Bu nedenle kömürden çıkış özel sektörün inisiyatifinde değil, devletin liderliğinde ve güvencesi altında gerçekleşmelidir. Fakat devletin uzun zamana yayılmayan, kısa süreli politikalar yapma eğilimi, kömürden çıkışın ve adil geçiş sürecinin, tıpkı kömür politikalarında olduğu gibi, belli bir dönem sonra özel sektöre bırakılması riskini barındırıyor. Bu nedenle liderliğini devletin yaptığı bir kömürden çıkış ve adil geçiş süreci uzun dönemli plan ve programlara, yasal mevzuatlara ve haklara dayanmalıdır.

4. Paydaşların kömürden çıkış ve kömür sonrasına dair bilgiye erişmekte aynı olanakları yoktur. Kimi paydaşlar bu süreçten haberdar bile değilken kimi paydaşlar bağ-

lantıları vasıtasıyla süreç hakkında, kısmi de olsa, bilgi edinebiliyor. Sürece dair açık ve kamusal bir bilgilendirme politikasının eksikliği, kömürden çıkış sürecini dezenformasyona açık hâle getiriyor. Bu dezenformasyonların en önemlisi, kömürden çıkışın bir özelleştirme politikası olarak okunması eğilimidir. Nitekim, ülke genelinde kömür sektöründeki özelleştirme gündemi, bölgede, devlet işletmesinin varlığını tehdit ettiği için, bir stres unsuru olarak beliriyor. Böylesi bir durum, kömürden çıkışa bölgede sert bir direncin oluşması riskini barındırıyor. Bu nedenle kömürden çıkış sürecine ilişkin, taraflar arasındaki bilgiye erişim hiyerarşisini yıkacak, bilgi düzeyini eşitleyecek çalışmaların yapılması acil bir ihtiyaç olarak beliriyor. Bu iletişimi hem bölgede işveren olan hem de ulusal politikaları şekillendiren devletin bizzat kendisi yürütmelidir. Ayrıca tüm paydaşların şeffaf bir şekilde bilgiye erişebileceği, kendi görüşlerini sunabilecekleri ve politikalar üzerinde belirleyici etkilerinin olmasına imkân veren bir temsil platformuna da ihtiyaç bulunuyor. Bu platforma yine devletin liderlik etmesi gerektiği düşünülüyor.

5. Tavşanlı'nın hem ilde hem de ulusal düzeyde, ilçeyi kömürden çıkış sürecinde temsil edebilecek ilişki gücü, etkili yerel aktörleri mevcuttur. Bu aktörler, yerel yönetim, başta Ticaret ve Sanayi Odası olmak üzere odalar ve birlikler, üniversite, yerel sivil toplum kuruluşları, siyasi parti temsilcileri ve sendikalar. Yerel aktörler geçiş sürecinin planlanmasını karar vericilerle müzakere etmede, bölgeye yatırımların çekilmesinde ve kömürden çıkışının bölgenin sahiplenmesi konusunda aktif rol oynayabilir.

6. Bölgede sendikalaşma oranının yüksek olması, işçilerin geçiş süreçlerinde politikayı belirleyici rol oynaması için önemli bir fırsat sunuyor. Ancak saha araştırmasında görüldüğü üzere, işçilerin bir kısmı temsil konusunda bireysel yaklaşımları tercih ediyor veya temsil yapılarına dair çekinceler taşıyor. Bu durum, sendikaların ve diğer temsil mekanizmalarının işçilerin tümünü kapsayacak ve güvenlerini pekiştirecek şekilde güçlendirilmesi gerekti-

ğine işaret ediyor. Adil geçiş sürecinde, işçilerin doğru-
dan katılımını ve görüşlerinin çeşitliliğini yansıtacak kap-
sayıcı bir yapı oluşturmak kritik önem taşıyor. Bu yapılar,
sendikal temsiliyeti desteklerken işyerlerindeki bilgilen-
dirme ve hak arama süreçlerinin daha etkin hâle gelme-
sini sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır.

7. Kömürden çıkış sürecinde önemli unsurlardan birisi
de işgücünün homojen bir yapı arz etmemesidir. Kömür
işçileri sosyo-ekonomik olarak devlette çalışanlar ve özel
sektörde çalışanlar olarak kabaca iki gruba ayrılabilir. Her
iki grup da kendi içinde yeraltı ve yerüstü maden işçileri ya
da termik santral işçileri olarak alt gruplara ayrılabilir. Bu
gruplar ve alt gruplar farklı ücretlendirildikleri gibi farklı
fiziksel koşullarda çalışıyorlar. Bu nedenle sektör işçileri,
sağlık durumları ve ekonomik refahları açısından önem-
li farklar gösterebiliyor. Bu farklar, yapısal eşitsizliklerle
daha da şiddetlenme riskini barındırıyor. Bu nedenle, kö-
mürden çıkış sürecinde, işçilerin farklı sosyo-ekonomik
durumları ve çalışma koşullarını dikkate alan bütüncül
bir geçiş stratejisi geliştirilmesi zorunludur. Politika yapı-
cılarının, sektördeki yapısal eşitsizlikleri azaltacak şekilde,
hem devlet hem de özel sektör işçilerini kapsayan, ye-
raltı ve yerüstü işçileri arasındaki farklılıkları göz önünde
bulunduran bir yaklaşımla hareket etmeleri gerekmektedir.
Sağlık ve ekonomik refah alanındaki eşitsizliklerin
şiddetlenmesini önlemek için, yeniden istihdam olanak-
larının geliştirilmesi, gelir desteği ve sağlık güvencesine
yönelik kapsamlı politikalar önceliklendirilmelidir.

8. Düzenli çalışma saatleri, düzenli gelir, dış koşullardan
korunaklı çalışma ortamı, işin belirli bir teknik bilgi ve be-
ceri gerektirmesi ve madencilikten daha az risk barındır-
ması gibi nedenlerle kömür sektörü çalışanları için en ya-
kın alternatifin sanayi sektörü olduğu düşünülüyor. Ancak
bu benzerliklerin belirli kısıtlılıkları da bulunuyor. Önce-
likle bölgedeki sanayi sektörü, ucuz emek gücü piyasası
oluşturarak bölgenin ekonomik refahına kömür sektörü
kadar katkıda bulunmayı vaat edemiyor. Dahası, kömür

işçiliğinin gerektirdiği spesifik beceri seti sanayi sektörü
ile uyumlu da değil. Kaldı ki görüşmeciler, Tavşanlı'daki
mevcut sanayi sektörünün vasıfsız işçilik üzerine kurulu
olduğunu ve diğer büyük kentlerde deneyimledikleri gibi
uzmanlaşmış bir işçilik gerektirmediğini belirtiyor.

Bölge halkı Tavşanlı için çokkatmanlı bir sanayi sektörü
hayal ediyor. Bu çokkatmanlı sanayi sektöründe kendini
kimi zaman işgücü kimi zaman da girişimci olarak gö-
rüyor. Kendini işgücünün bir parçası olarak gördüğünde,
beden gücüne dayalı işlerde çalışmak ya da vasıfsız işçi
olarak istihdam edilmek yerine, geniş bir beceri seti ve
uzmanlık gerektiren, katma değer üretebilecekleri işlerde
çalışmayı bekliyor. Bu sayede bölgenin daha kurumsal,
sosyal haklara saygılı ve ekonomik açıdan tatmin edici
imkânlar sunan kurumsal yatırımlar için cazip hâle gele-
bileceğini umuyor. Girişimci olmayı beklediği durumlarda
ise bölgede küçük ve orta ölçekli sanayi sektörünün teş-
vik edilmesini talep ediyor.

İlçedeki sanayi mevcut sanayi profili ve kalkınma ajan-
sının yakın dönem planlarında ilçede sanayi sektöründe
otomotiv ve otomotiv yan sanayi, pil üretimi ve seramik
sektörü yan ürünleri öne çıkıyor.

9. Bölgede yıllardır faaliyette olan kömür sektöründe iş
bulabilmek için lise seviyesinde bir eğitim almış olmak
yeterlidir. İlçe nüfusunun alınan eğitime göre dağılımı-
na bakıldığında, en büyük grubu lise ve dengi seviyede
eğitim görenlerin oluşturması bu olguya işaret eder. Yine
bölgedeki meslek lisesinin eğitim programları kömür
sektörüne göre şekillendirilmiştir. Adil geçişte sektörel
dönüşüm, hem kömür sektörü işçilerinin hem de kömür
sektöründe istihdam edilmeye aday genç nüfusun beceri
setini çeşitlendirecek, güçlendirecek, onları nitelikli işgü-
cü hâline getirecek bir eğitim altyapısına ihtiyaç duyuyor.

Bölgedeki mevcut eğitim kurumları ağırlıklı olarak “er-
kek” meslek liselerinden oluşuyor. Buralardan mezun

olan erkek çocukları, hem kömür sektöründe hem de bölgede yeni gelişen sanayi sektöründe kız çocuklarına nazaran daha nitelikli işlere erişebilirken, kız çocukları bu eğitime erişemiyor ve sanayi sektöründe, aldıkları eğitimden bağımsız olarak istihdam ediliyor, vasıfsız işçi olarak çalışabiliyorlar. Adil geçişte eğitim kurumları, bölgedeki işgücünü dönüştürecek şekilde yeniden düzenlenmeye ve güçlendirilmeye ihtiyaç duyuyor. Ayrıca, geliştirilecek eğitim kurumları ve programları, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini de göz önünde bulundurarak bu eşitsizliği gidermeyi hedefleyecek çözümleri içermelidir.

10. Sanayi sektörü, her ne kadar kömür sonrası için başat sektör olarak işaret edilse de, özellikle tarımsal üretimde hayvancılık, ikincil sektör olarak bölgede geliştirilmesi gereken sektörlerin arasında ifade ediliyor. Bölgenin hayvancılık ve hayvancılığa bağlı yan ürünler (süt ve süt ürünleri vb.) konusunda hem güçlü bir potansiyeli hem de bu potansiyeli gerçekleştirebilecek deneyimi mevcuttur. Halihazırda bu sektörde küçük girişimcilerin olması, tarıma dayalı üretimin geliştirilmesi için önemli bir avantajdır.

Köylerin ilçe merkezine yakın olması, işgücünü ilçe merkezi ve köyler arasında hareketli kılıyor. Bu hareketli nüfus ister köy ister ilçe merkezinde yaşasın, ister kömür sektöründe isterse sanayi sektöründe çalışsın, hane gelirini tarımsal üretimle güçlendiriyor. İlçedeki köy nüfusu yaşlanmış olsa dahi, işgücünün sergilediği bu yapı, tarımsal üretim için bir nüfus potansiyelinin bulunduğunu gösteriyor. Çok sektörlü bir ekonomik yapı, toplulukların refahını sektörlerdeki ekonomik, politik dalgalanmalara karşı korur. Bu özellikleriyle tarımsal üretim, kömürden çıkışta Tavşanlı için sanayi sektöründen sonra ikincil bir sektör olmaya adaydır. Ancak bu sektör, ulusal politikalar ve bölgesel ihtiyaçlar nedeniyle bölge halkı için şu an cazip bir sektör değildir. Tarımsal üretimde ulusal politikalarda yapılacak düzenlemeler, bu planlarla uyumlu bölgesel kalkınma programları, bölgede maden ocaklarının

rehabilitasyonu ve sulama altyapılarının inşa edilmesine dayalı eksikliklerinin giderilmesi ve üretimde özellikle küçük ve orta ölçekli üreticilerin teşviki tarımsal üretime olan ilgiyi artıracaktır.

11. Turizm ise daha uzun vadeli bir planlama ve yatırımla ekonomik olarak tatmin edici bir sektör hâline gelme potansiyeli taşır. Termal turizmin öne çıktığı Tavşanlı'da, bölgenin doğal, tarihi ve kültürel yapısı, doğa, tarih ve gastronomik turizm dallarının da termal turizm ile birlikte ve birbirlerini pekiştirecek şekilde faal olmasına imkân tanır. Adil geçişte turizm bölgede üçüncül bir sektör olarak değerlendirilebilir.

12. Bölgedeki kömür sektörü yatırımcılarının bir bölümü, yatırımlarını çeşitlendirerek ekonomik etkinliklerine devam edebilmenin bir yolunu bulmuş görünüyor. Ancak özellikle küçük ve orta ölçekli yatırımcılardan oluşan yatırımcıların bir bölümü bu esnekliği gösteremiyor. Bu durum, kömür ekonomisine bağımlı sektör yatırımcılarını kömürden çıkışta kırılgan hâle getiriyor. Kömürden çıkış, küçük ve orta ölçekli yatırımcıların dönüşümüne katkı sağlayacak planlamaları ve destekleri gerekli kılıyor.

13. Bölge Türkiye'nin enerji ihtiyacını karşılamasına ve bu ihtiyacı karşılarken bedeller ödemesine rağmen, bölgenin enerji tüketim maliyetlerinin azaltılmasına yönelik bir sistem bulunmuyor. Enerji ihtiyacı için kullanılan kömür, doğalgaz ve elektrik enerjisi piyasa fiyatından satın alınıyor. Bu durum, enerji maliyetleri nedeniyle, bölge için alternatif tarımsal üretim girişimi olan seracılığın ya da tarımsal ürünlere dayalı gıda işletmelerinin gelişmesini engelliyor, tarımsal üretimde sulamalı tarıma geçmek isteyen çiftçilerin girdi maliyetlerini artırıyor. Kömürden çıkışta enerji dönüşümünü destekleyen, enerji maliyetlerini düşüren bölgesel planlama ve uygulamalara ihtiyaç duyuluyor.

14. Bölgede uzun yıllardır faaliyet gösteren kömür madenciliği coğrafyayı gözle görülür şekilde tahrip etmiştir.

Maden alanlarının rehabilitasyonu bölgede ihmal edilen bir konu olagelmıştır. Kömürden çıkışta, maden alanlarının rehabilite edilmesi çevre ve halk sağlığı bakımından önemlidir. Dahası, maden alanları tarımsal üretim ve yenilenebilir enerji alanları için potansiyel alanlardır. Maden alanlarının rehabilitasyon planlaması, alanın çokyönlü kullanım ihtiyaçlarını ve potansiyellerini de göz önünde bulundurmalıdır.

15. Tavşanlı'da kömürün çevresel etkileri daha çok hava kirliliği, susuzluk gibi somut etkiler üzerinden değerlendiriliyor. Bu etkiler ise kömür sektörünün faaliyet gösterdiği noktalarda daha yoğun hissedilirken, kent merkezine doğru gidildikçe kömürün çevresel etkilerine ilişkin şikâyetler azalıyor. Dahası, kömürün çevresel etkilerinin en güçlü olduğu noktalarda bile, etkilere ilişkin itirazlar ekonomik kaygılar nedeniyle daha yumuşak ifade ediliyor. Bu durum, adil geçişte iletişim planlamalarında göz önünde bulundurulması gereken bir etkidir.

16. Bölgede, sanayi, tarım ve turizm sektörlerinde gerçekleşmesi umulan ekonomik dönüşüm ise, ancak ulaşım altyapısının geliştirilmesi ve bu sayede bölgenin ülke ekonomisine daha güçlü bir şekilde entegre olması ile mümkündür. Büyük ticaret merkezlerine yakın olmasına rağmen, ulaşım imkânlarının kısıtlılığı nedeniyle, bölgenin lokasyon avantajını yeteri kadar kullanamadığı, görüşmelerde özellikle öne çıkan bir faktör olmuştur. Adil geçişte büyük altyapı yatırımlarına ilişkin ihtiyaçlar giderilmelidir.

17. Kömürden çıkış tek başına ekonomik bir mesele değildir. Kömür ekonomisi, Tavşanlı'nın toplumsal ve kültürel yapısını uzun yıllar boyunca belirleyen bir rol üstlenmiştir. Bu nedenle kömürden çıkış, aslında toplumsal ve kültürel bir dönüşüm zorunluluğuna da işaret eder. İlçenin kültürel olarak içe kapalı toplum yapısı, kömürden çıkış açısından bir direnç alanı olarak görülebilir. Ancak

yapılan görüşmeler, kültürel ve toplumsal yapıya yönelik güçlü bir değişim isteğine de işaret etmektedir. Dahası Tavşanlı halihazırda, çeşitli tartışmaları ve gerilimleri beraberinde getirmesine rağmen, önemli toplumsal değişimler yaşamaktadır. Bu nedenle adil geçişe yönelik iletişim, bölgenin hassasiyetlerini de göz önünde bulundurarak sürdürülmelidir. Bu süreçte bölgedeki kanaat önderleri ve yerel derneklerin kömürden çıkış ve topluluğun direnç alanları arasında köprülerin kurulmasında rol oynama potansiyeli bulunur.

18. Bir bölgeyi hem yaşamsal hem de ekonomik açıdan cazip kılan en önemli unsurlardan biri sosyal imkânlardır. Tavşanlı, sosyal imkânların gelişmesine ihtiyaç duyulan bir ilçedir. Bu bakımından bölgede adil geçiş, sosyal hizmetlere yönelik uygulamaları da içeren ekonomik bir dönüşüm ile yapılmalıdır. Eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere yönelik çalışmaların yapılması ve sosyal imkânların artırılması ilçeyi sadece Tavşanlı'da yaşayanlar için değil, çevre ilçeler için de cazip hâle getirebilmek açısından önem taşıyor.

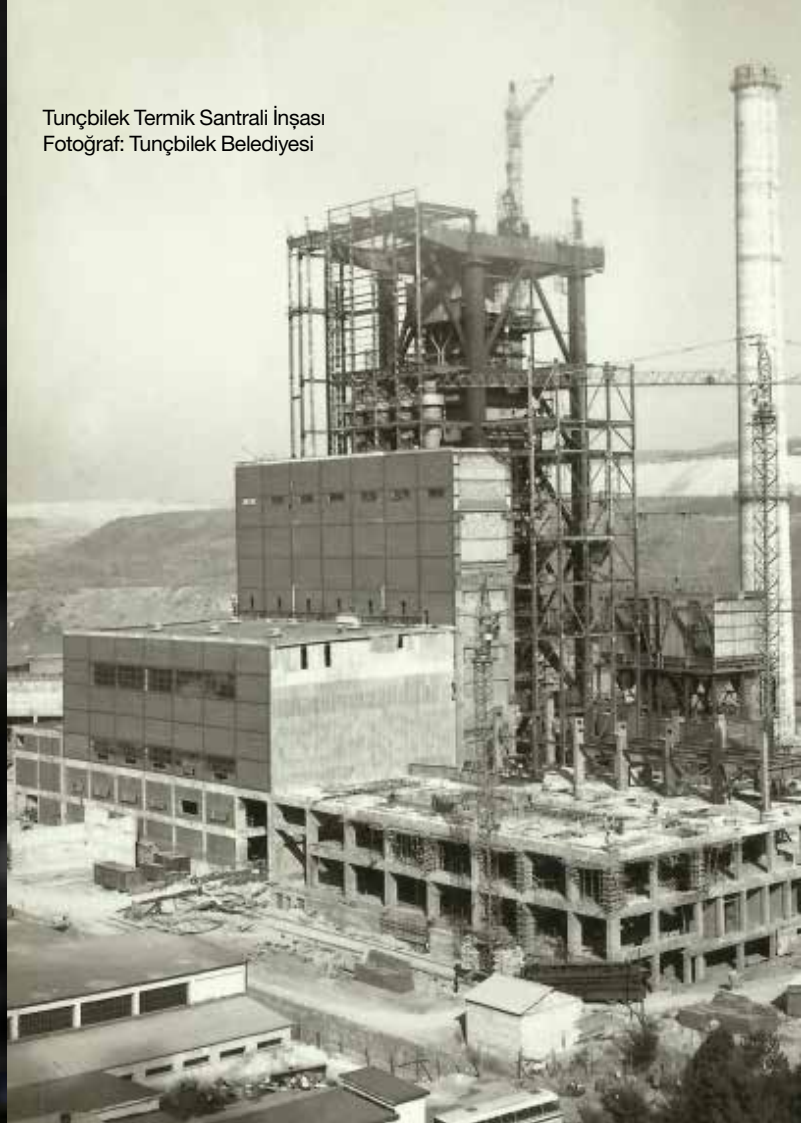
19. Bir bölgenin ekonomik dönüşümünün başarısı, ülkenin genel yapısından bağımsız olarak ele alınmaz. Bu nedenle Tavşanlı'da kömürden çıkış, Türkiye'nin ekonomik istikrarı ve ulusal politikaların bu çıkışın adil bir süreçle gerçekleşmesine imkân verip vermemesi ile belirlenebilir. Örneğin yüksek enflasyonun ülke genelinde yatırım yapmayı risk hâline getirmesi, Tavşanlı'daki yatırımcıları da etkiler. Ülke sanayisi ucuz işgücüne dayalı ise, Tavşanlı'da katma değer üreten nitelikli sanayi atılımları yapma imkânları da kısıtlanır. Yine ulusal tarım politikalarının niteliğinin Tavşanlı'daki tarımsal üretim hacmi üzerinde belirleyici bir etkisi vardır. Kısacası, bölgesel kalkınma ve dönüşüm ulusal politikalar ile uyum talep eder. En iyi planlanan adil geçiş süreçlerinin bile ülkenin ekonomik, politik ve toplumsal gündeminin gölgesinde gerçekleşeceği unutulmamalıdır.

Tavşanlı'da

Termik Santral ve
Kömür
Madenciliğine
Yönelik Tutum ve
Adil Geçiş İçin

Yol Haritası Raporu

Tunçbilek Termik Santrali İnşası
Fotoğraf: Tunçbilek Belediyesi

Yeraltı maden işçileri
Fotoğraf: Tunçbilek Belediyesi

